

Poliittisen skandaalin kehykset

Noppa-juttu lehdistössä ja suomalaisen korruption kätketty luonne

Topi Saha

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Talous- ja sosiaalihistoria

Pro Gradu -tutkielma

Toukokuu 2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma (Yhteiskuntahistoria)	
Tekijä/Författare – Author Topi Saha			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Poliittisen skandaalin kehykset. Noppa-juttu lehdistössä ja suomalaisen korruption kätkeyty luonne			
Oppiaine /Läroämne – Subject Talous- ja sosiaalhistoria			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro Gradu		Aika/Datum – Month and year Toukokuu 2019	
		Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 92	
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Suomalainen korruptio on oikeus- ja yhteiskuntatieteilijöiden mukaan luonteeltaan institutionaalista, rakenteellista ja piilotettua. Oikeusportaiden ja tiedotusvälineiden huomio on keskittynyt yksittäisiin rikkomuksiin ja laajempi vallankäytön analyysi on jäänyt vähäiseksi. Korruptiokeskustelu on ollut individualismi- ja legalismlähtöistä. Sidonnaisuudet, kaksoisroolit, huonot hallintotavat ja hyvä veli -verkostot tekevät pimeään puoluetuen kaltaisesta yksityisen ja julkisen rajapinnassa tapahtuvasta harmaan alueen toiminnasta vaikeasti havaittavaa. Julkisuuden ja avoimuuden on havaittu kitkevän korruptiota tehokkaasti, mutta medialla on myös vastuunsa: tiedotusvälineet eivät voi ryhtyä langettamaan tuomioita.</p> <p>1980-lukua on kutsuttu rötösherrajahdin aikakaudeksi. Vuosikymmenellä paljastui useita korruptiotapauksia, jotka koettelivat suomalaisten oikeustajua. Tapauksia yhdisti usein se, että varsinaiset rikkomukset olivat tapahtuneet vuosia ennen kuin ne nousivat julkisuuteen. Tämä puolestaan johti väitteisiin uusmoralismin aallosta. Yksikään lahjontaepäily ei saanut niin paljon mediahuomiota osakseen kuin tamperelaisen rakennusliikkeen mukaan nimetty, niin kutsuttu Noppa-juttu. Syytteiden mukaan Noppa oli päässyt käsiin rahakkaisiin aluerakennusurakoihin vastineeksi pimeästä puoluetuesta. Keskustelu tutkinnan motiiveista äityi kiivaaksi ja osapuolet syytivät toisiaan tiedotussodasta. Presidentti Koivisto kritisoi tutkintaa äänekkäästi. Tutkinnasta vastannut ja sen etenemisestä ahkerasti lausuntoja antanut keskusrikospoliisin komisario Sulo Aittoniemi hyllytettiin lopulta tehtävästään. Hän itse uskoi astuneensa "liian suurille varpaille".</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan median roolia poliittisen skandaalin tulkintakehysten luojana ja välittäjänä. Aineisto koostuu Noppa-tutkintaa ja sitä seuranneita oikeudenkäyntejä koskevista artikkeleista (n=659), jotka on julkaistu Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Suomen Kuvalehdessä vuosina 1979-1989. Päähuomio on tutkinnan toisessa, puoluepoliittisen ulottuvuuden saaneessa ja valtakunnallisen kohun nostaneessa vaiheessa (1982-1986). Tutkimusmetodina on käytetty kehysanalyysiä, jonka avulla Noppa-aineistosta nousee kolme erillistä, joskin usein risteävää pääkehystä: 1) moraalikehys, 2) jälkirikkomuskehys, ja 3) konfliktikehys.</p> <p>Moraalikehys korostui uutisoinnin alkuvaiheissa, kun vastakkain asettuivat syytteet rikkeiden vähättelystä ja uusmoralismista. Skandaaliuutisoinnissa väärinkäytösten peittely-yritykset nousevat usein varsinaisia rikkomuksia suuremmaksi uutisaiheeksi ja näin kävi myös Tampereen kaupunginjohtaja Pekka Paavolan kohdalla. Paavolan kadotessa kuukaudeksi poliisin ja tiedotusvälineiden tavoittamattomiin sai lähes kaikki muu uutisointi väistyä jälkirikkomuskehysten tieltä. Konfliktikehys korostui etenkin Noppa-tutkinnan toisen vaiheen loppupuolella, Aittoniemen hyllytysuutisen myötä. Kehykset ovat yhteensopivia aikaisemman poliittisten skandaalien tutkimuksen kanssa.</p> <p>Luokitteluhypoteesin mukaisesti oman näkökulmansa saivat Noppa-uutisoinnissa parhaiten esiin ne yksilöt, joilla oli eniten yhteiskunnallista valtaa ja/tai viestinnällistä kapasiteettia. Lehdistön suhtautuminen syytteisiin oli osittain alisteista poliittisen kontekstin tasolle ja lahjontakeskustelu korostui vaaliuutisoinnissa. Auktoriteetit kuitenkin ohjasivat korruptiokeskustelun suuntaa. Tämä välittyi etenkin Suomen Kuvalehden uutisoinnista, joka asettui pääosin syytettyjen ja heidän puolustajiensa puolelle. Ilta-Sanomien puolestaan piti poliisin, syyttäjänlaitoksen ja presidentti Koiviston kritisoiman oikeuskansleri Kai Kortteen puolta.</p> <p>Tiedotusvälineillä on lukuisia teknisiä ja retorisia kehystämisen keinoja, joista etenkin siteeraaminen korostui Noppa-uutisoinnissa. Siteeraamisen avulla artikkelin luoja voi ohjata lukijoita osoittamaansa suuntaan ja samalla siirtää tästä vastuun käyttämällensä lähteelle.</p> <p>Aineistosta ei voi havaita selviä merkkejä skandaalisyndroomasta tai trivialisatioteoriasta, joiden mukaan markkina-logiikkaa seuraavan median kiinnostus epäolennaisuuksiin voi puurouttaa yhteiskunnallisesti merkittävää keskustelua. Päinvastoin, kaikki tarkastellut lehdet suhtautuivat varsin kriittisesti vähäpätöisempinä pitämiinsä kestitys-syytteisiin.</p> <p>Noppa-jutun lehdistökäsittely on samalla kuvaus suomalaisen korruption kätkeytyä luonteesta. Syytteet eivät johtaneet merkittäviin rikostuomioihin johtavien poliitikkojen kohdalla, mutta niiden ympärille syntynyt julkinen keskustelu vaikutti osaltaan muun muassa vuoden 1990 virkarikoslainsäädännön uudistukseen. Noppa-skandaali oli taistelua politiikan moraalista.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Skandaalit, korruptio, puoluerahoitus, lehdistö, Noppa, kehysanalyysi			

Sisällys:

1 Johdanto ja kysymyksenasettelu.....	1
2 Aikaisempi tutkimus ja teoreettinen viitekehys	7
3 Aineisto ja tutkimusmetodi.....	15
4 Analyysi	23
4.1 "Ei tässä nyt hyttysiä kuurnita" – Noppa-uutisoinnin moraalikehys	24
4.2 "Kuulin korvissani huudon: lynkatkaa, lynkatkaa!" – Pekka Paavolan automatka ja Noppa-jutun jälkirikkomukset.....	38
4.3 "Olen astunut liian suurille varpaille" – konfliktikehys Noppa-uutisoinnissa.	58
4.4 Jälkipyykkiä: Noppa-tutkinnan pitkät jäljet	74
5 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	78
6 Lähteet ja kirjallisuus:	88

”Tästä tulee melkoinen mylläkkä.”

Sisäasiainministeri Matti Luttinen presidentti Mauno Koivistolle 22. marraskuuta 1984 soittamassaan puhelussa, jossa kertoi presidentille Noppa-jutun päätutkijoiden tulevasta hyllytyksestä.¹

---

1 Johdanto ja kysymyksenasettelu

Suomi vuonna 1984: Rakennusyhtiö Noppaa oli syytetty johtavien poliitikkojen ja virkamiesten lahjomisesta. Vanhat puolueet ”rötösherroiksi” ristinyt Suomen Maaseudun Puolue oli noussut vaalivoiton kautta hallitukseen edellisen syksyn vaaleissa. Skandaalin vuoksi eduskunnasta pudonnut politiikan jättiläinen, keskustan entinen puheenjohtaja Johannes Virolainen syytti maineensa tuhoamisesta paitsi puoluetovereitaan myös sosiaalidemokraattien ylintä johtoa. Tampereen kaupunginjohtaja Pekka Paavola (SDP) puolestaan katosi kuukaudeksi poliisin ja tiedotusvälineiden ulottumattomiin samaan aikaan kuin hänen oman lahjussyytteesä nostamisaika oli vanhentumassa. Oikeudessa keskityttiin kiistelemään syytteiden perustana olevista Asuntohallituksen neliöhintalaskelmista. Koska alkuperäiset asiakirjat olivat salaperäisesti kadonneet asiasta vastaavan virkamiehen työhuoneesta, jouduttiin laskelmat tekemään neljästi uudestaan – joka kerta eri tuloksin. Presidentti Koivisto haukkui virkamiehiä ja puoluejohtajia jahdanneet poliisit ja syyttäjät maanrakoon, sekä pohti oikeuskansleri Kai Kortteen asettamista oikeudelliseen vastuuseen virkatehtävien laiminlyönnistä. Tiedotusvälineissä sinkoili väitteitä uusmoralismista ja populismista. Suomen suosituimpien henkilöiden joukkoon noussut, lehdistölle mielellään värikkäitä lausuntoja antanut tutkinnanjohtaja Sulo Aittoniemi hyllytettiin lopulta tehtävästään, koska hän oli omien sanojensa mukaan astunut ”liian suurille varpaille”. Mistä Noppa-skandaalissa oli lopulta kyse? Kenen totuus pääsi esiin?

---

¹ Koivisto 1994, 146.

Edustuksellinen demokratia vaatii tuekseen kansalaisten luottamusta politiikkaan ja poliitikkoihin. Kansainvälisissä vertailuissa on Suomessa todettu olevan verrattain vähän poliittista korruptiota ja vallan väärinkäyttöä.^{2 3} Uuden vuosituhannen toisella kymmenellä suomalaisten usko poliittisen päätöksenteon rehellisyyteen on kuitenkin ollut koetuksella. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n vuonna 2018 julkaistun raportin mukaan suomalaisten luottamus hallitukseen laski lähes kolmanneksella vuosien 2007-2016 välillä, joskin luottamus on edelleen korkealla tasolla (n. 50 %) OECD-maiden keskiarvoon nähden (n. 42 %).⁴ Tutkijat ja päättäjät ovat jakaneet huolen romahduksesta, mutta siihen johtaneista syistä ei ole syntynyt yksimielisyyttä. OECD:n oman tulkinnan mukaan merkittävin syy luottamuspulaan on ollut tarkasteltavalle aikavälille osunut pitkittynyt taloustaantuma. Taloustieteen Nobelilla palkittu ekonomisti Bengt Holmström puolestaan esitteli sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden uudistushankkeesta Helsingin Sanomien haastattelussa puhuessaan teorian, joka sai yhteiskuntatieteilijät varpaille: hänen mukaansa pääsyynä kasvaneeseen epäluottamukseen on ollut *lisääntynyt* avoimuus ja läpinäkyvyys päätöksenteossa. Poliittista päätöksentekoa makkaran valmistamiseen verrannut Holmström piti jopa ”matemaattisena tosiasiana” sitä, että liiallinen avoimuus tuottaa huonoa politiikkaa.⁵ Poliitikantutkija Erkki Railo huomautti vastineessaan Holmströmille, että pitkän aikavälin tarkastelussa suomalaisten luottamus politiikkaan on pysynyt vakaana korkealla tasolla ja etteivät ajoittaiset heilahtelut ole ennennäkemättömiä. Railon mukaan avoimuus paitsi vähentää tutkitusti korruptiota, myös lisää kansalaisten kiinnostusta politiikkaa kohtaan.⁶ Hallinnollisen läpinäkyvyyden poliittista korruptiota ehkäisevä vaikutus on havaittu myös kansainvälisiä tutkimustuloksia vertailemalla.⁷

---

² Freedom House: Freedom in the World 2018 – Finland. www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/finland/. Haettu 22.3.2019.

³ Corruption Perceptions Index 2018. www.transparency.org/cpi2018. Haettu 22.3.2019.

⁴ OECD Government at a Glance 2017 Country Fact Sheet: Finland. <http://www.oecd.org/gov/gov-at-a-glance-2017-finland.pdf>. Haettu 21.3.2019.

⁵ Helsingin Sanomat 15.7.2018. Älä usko silmiäsi. Sunnuntai B 8-9.

⁶ Railo 2018. www.mustread.fi/artikkelit/taman-holmstrom-unohti-avoimuuden-hyvat-puolet/ Haettu 26.2.2019.

⁷ Esim. Cucciniello et al. 2016.

Luottamus päättäjiin on toden totta heilahdellut suomalaisessa yhteiskunnassa. 1990-luvun alun lama ja sitä seurannut suurtyöttömyys nakersivat tätä luottamusta. Aikaisemmin olivat 1980-luvun luvun virkarikosoikeudenkäynnit ja niitä seurannet mediamyrskyt syöneet kansalaisten uskoa vallanpitäjiin. Vuonna 1988 Elinkeinoelämän valiokunnan vuosittaiseen mielipidekyselyyn vastanneista 77 % oli sitä mieltä, että puolueet olivat ajautuneet kauemmas tavallisen ihmisen ongelmista.⁸ Samaan aikaan ainoastaan 34 % suomalaisista piti virkamieskuntaa luotettavana.⁹ Pelkästään taloudellisilla syillä ei voi selittää 1980-luvun luottamuspulaa – olihan ”rötösherrojen vuosikymmen” nousukauden aikaa. Osaltaan kansalaisten uskoa vallanpitäjien rehellisyyteen söivät toistuvat korruptiokohut. Eikä yksikään skandaali ollut niin sakea kuin niin kutsuttu Noppa-juttu.

Skandaali on väitetyn rikkeen tai väärinkäytöksen ympärille syntyvä julkinen näytelmä, jonka ytimessä on kolme ihmismieltä ikaikaisesti kiehtonutta elementtiä: seksi, valta ja raha.¹⁰ Juonirakenne on tapauksesta toiseen usein samankaltainen. Salattu, jaettujen käyttäytymisnormien vastainen rikkomus tulee ilmi, synnyttäen julkista paheksuntaa. Rikkeen tekijöitä vaaditaan vastuuseen teoistaan ja heidän maineensa on vaakalaudalla. Usein tapahtumien kieltäminen, peittely ja salailu johtavat noidankehään, jossa nämä toisen asteen väärinkäytökset peittävät alleen alkuperäisen, mahdollisesti jopa vähäpätöisen rikkomuksen.¹¹ Poliittisten skandaalien, olivat ne sitten luonteeltaan moraalisia, taloudellisia tai vallan väärinkäyttöön liittyviä, on katsottu heikentävän luottamusta demokratiaan, mutta myös valvovan ja uudistavan poliittista järjestelmää.¹² Kriittiset äänet ovat pitäneet skandaalien jatkuvaa yleistymistä merkinä yhteiskunnallisen elämän liiallisesta mediatisoitumisesta: poliittisesta logiikasta on siirrytty kohti medialogiikkaa, ja mitä vapaammiksi tiedotusvälineet ovat päässeet poliittisesta ohjailusta, sitä riippuvaisempia niistä on

---

⁸ Apunen et al. 2016, 19.

⁹ Laitinen 1989, 6-22.

¹⁰ Thompson 2000, 15.

¹¹ Ibid. 17-18.

¹² Kantola 2011, 30-33.

tullut markkinavoimista.¹³ Tiedotusvälineet luovat skandaaleja, mutta myös paljastavat niitä, toteuttaen näin ihannetta neljännessä valtiomahdista vallan vahtikoirana. 2010-luvun taitteen julkinen keskustelu vaali- ja puoluerahoituksesta toi mukanaan merkittäviä muutoksia muun muassa säätiölakiin, mutta uudistusten on katsottu jääneen puolitiehen median paineen hellitettyä.¹⁴ Suomessa poliittista valtaa käyttävät henkilöt ovatkin ymmärrettävästi pitäneet mediatisoitumista pääosin negatiivisena kehityssuuntana.¹⁵

Eräänlaisena vedenjakajana suomalaisen poliittisen journalismin historiassa on pidetty elektroniikkayhtiö Saloran ympärille vuosina 1977-1979 kietoutunutta lahjonta- ja veropetostutkintaa ja sen käsittelyä mediassa. Salora-skandaalin myötä alkoi uusi, kriittisemmän ja avoimemman, mutta toisaalta myös armottomamman julkisuuden aikakausi. Anu Kantola on kutsunut tätä siirtymää, Zygmunt Baumania mukaillen, notkistuvan modernin aikakaudeksi.¹⁶ Salora-jutun sanomalehti- ja televisiouutisointi noudatti kuitenkin aikaisemmasta tutkimuksesta havaittua valtatasapainoa: mitä korkeammalla uutisoinnin kohde oli vallan portailla, sitä paremmat mahdollisuudet tällä henkilöllä oli vaikuttaa uutisoinnin kehystykseen. Journalistisen riippumattomuuden normit siis vaihtelivat kontekstista riippuen.¹⁷ Saloran myötä tulvaportit aukesivat, ja pian julkisuudessa perattiin useita eri kokoluokan skandaaleita, joita yhdisti pimeän rahan liikkuminen yritysten ja poliittisten päätöksentekijöiden välillä. Valco-juttu, Ruolan veljesten poliittisen tukimaksut, lääkintöhallituksen voitelu juttu, Helsingin metrojupakka, Naurissaaren lahjusjuttu ja useat muut kähmintätapaukset koettelivat kansan oikeustajua. Tapauksia yhdisti usein se, että vaikka väitetyt rikkomukset tulivat ilmi 1980-luvulla – jota on sittemmin kutsuttu rötösherrajahdin aikakaudeksi – olivat väärinkäytökset tapahtuneet pääosin vuosia aikaisemmin. Julkiseen keskusteluun nousi uusi käsite: *uusmoralismi*. Sanasta tulikin nopeasti lyömäase, jonka avulla väärinkäytöksistä syytetyt ja heidän puolustajansa pyrkivät esittämään syytöksiä esittävät tahot hurskastelevina

---

¹³ Strömbäck 2008, 234-235; 241.

¹⁴ Venho 2018, 138.

¹⁵ Kunelius & Reunanen 2012, 71.

¹⁶ Kantola 2011, 168.

¹⁷ Saha 2017, 32.

puritaaneina. Tämän puhetavan mukaan mitään varsinaisia väärinkäytöksiä ei ollut tapahtunut, olihan ainoastaan toteutettu ”maan tapaa”, jonka arvioimiseen sovellettiin myöhemmin muuttuneita käyttäytymiskriteereitä.

Vuosikymmenen merkittävin poliittinen skandaali oli kolmihaarainen Noppa-juttu, joka sai alkunsa, kun rakennusliike Nopan ja Tampereen Osuuspankin väliset asuntorakentamiseen liittyvät epäselvyydet tulivat julki. Noppa oli lahjonut pankin ja sen omistaman kiinteistökeskuksen johtoa ja saanut vastineeksi ilman kilpailutusta rakennusurakoita, joista se pystyi laskuttamaan ylihintaa. Tämä johti rakennuskustannusten ja asuntojen hintojen nousuun. Kun asuntoja ei saatu kaupaksi, lunasti Noppa myymättä jääneet asunnot itselleen, mutta tällä kertaa reilusti alle markkinahinnan. Oikeudessa Nopan ja Osuuspankin johtoa tuomittiin vankeus- ja sakkorangaistuksiin muun muassa petoksista ja asiakirjaväärennyksistä.

Varsinaiseksi valtakunnanuutiseksi juttu laajeni sen toisessa vaiheessa. Tutkinnanjohtaja, keskusrikospoliisin komisario Sulo Aittoniemi vakuuttui Nopan kirjanpitoa läpikäydessään, että pimeää rahaa oli liikkunut myös Nopan ja keskustapuolueen välillä. Syytteiden mukaan aravarahoituksesta vastanneen Asuntohallituksen keskustataustainen pääjohtaja Kalevi Sassi oli hyödyttänyt Noppaa vastineeksi pimeästä puoluerahoituksesta. Marraskuussa 1982 keskusrikospoliisi pidätti Sassin lisäksi keskustan entistä talousjohtoa, Nopan ylintä johtoa, sekä Asuntohallituksen toimistopäällikkö Markku Hainarin, jota syytettiin rakennuskustannusten laskemisesta yläkanttiin Nopan hyväksi. Hainari oli työssään kehittänyt vertailuhintajärjestelmän, jonka mukaan arvioitiin, kuinka paljon rakentajalle aiheutui kustannuksia esimerkiksi louhintatöiden kaltaisista osatekijöistä.¹⁸ Näistä neliölaskelmista kiisteltiin lopulta oikeudessa pitkään ja hartaasti, eikä istunnoista puuttunut farssinomaisiakaan piirteitä. Sassin ja Hainarin lisäksi julkisuuden valokeilaan joutuivat muiden muassa Nopan johtaja Pauli Kemmo sekä keskustan entinen puheenjohtaja, sittemmin eduskunnan puhemieheksi noussut Johannes Virolainen, jonka epäiltiin vaatineen rakennuttajilta lahjuksia puolueelleen.

---

¹⁸ Tuuri 1998, 105.

Yleishyödyllistä asuinrakentamista ja siihen liittyvää asuntopolitiikkaa onkin kutsuttu ”keskustan liiketoiminnan moottoriksi”, ja etenkin 1970-luvulla erilaiset säätiöt toimivat puolueen sisäisen vallankäytön välineenä ja mahdollistivat tukivarojen ohjailun.¹⁹ Christer Bengsin mukaan Suomessa puolueet ovat miehittäneet kaavoituksesta ja rakentamisesta päättävät kunnalliset elimet pitkälti sellaisilla henkilöillä, jotka usein ajavat kunnallisten intressien sijaan omaa tai työnantajansa etua.²⁰

Ensimmäisistä pidätyksistä alkoi vuosia kestänyt julkinen näytelmä, jonka ”sankarit” ja ”konnat” vaihtelivat kuukaudesta toiseen. Toisella puolen olivat poliisi ja syyttäjänlaitos, sekä niiden tueksi asettunut oikeuskansleri Kai Korte. Etenkin Ilta-Sanomat asettui uutisoinnissaan usein näiden lahjomattomaksi luonnehtimiensa lainvalvojien taakse. Vastapuolella olivat syytetyt ja heidän tukijansa, joiden joukkoon voidaan laskea presidentti Mauno Koivisto, joka kritisoi useaan otteeseen poliisia, syyttäjiä ja oikeuskansleria. Tutkimuksiin kohdistuneet uusmoralismiväitteet saivat laajalti palstatilaa etenkin Suomen Kuvalehdessä. Tutkinnanjohtaja Aittoniemi hyllytettiin marraskuussa 1984, mikä johti kiivaaseen väittelyyn vallan väärinkäytöstä ja tutkimusten tahallisuudesta estämisestä yhteiskunnan korkeimpien tahojen toimesta. Aittoniemi epäili julkisesti astuneensa liian suurille varpaille. Varsinaiset tuomiot jäivät lopulta laihoiksi, eikä yhtäkään ylimmän tason poliittista päättäjää tuomittu väärinkäytöksistä, joskin keskustapuolue määrättiin menettämään valtiolle 737 000 markkaa laitonta puoluerahoitusta. Moni syytetyistä kävikin vastahyökkäykseen mediaa kohtaan, syyttäen tiedotusvälineitä ennalta tuomitsemisesta ja ansaitsemattoman häpeärangaistuksen langettamisesta.

Noppa III koski Tampereen sosiaalidemokraattien ja Nopan välisiä rahavirtoja. Keskusrikospoliisi oli saanut haltuunsa Noppa-johtaja Kemmon salaisen kirjanpidon, kuuluisan ullakonvintille kätketyn matkalaukun, joka paljasti Tampereen SDP:n saaneen satoja tuhansia markkoja pimeää vaalirahaa. Varsinaisten väärinkäytösten sijaan eniten palstatilaa sai kaupunginjohtaja Pekka Paavolan omalaatuinen yritys

---

¹⁹ Venho 2018, 51-52.

²⁰ Bengs 1991, 116.

välttää vanhenemassa olevilta lahjontasyytteiltä. Hän katosi kesäkuussa 1984 yhtäkkiä ja ennalta ilmoittamatta kuukauden mittaiselle automatkalle Eurooppaan, omien sanojensa mukaan hoitaakseen terveyttään. Täydellistä radiohiljaisuutta viettänyt Paavola oli palatessaan luonnollisesti täysin tietämätön siitä, että oli ollut kuukauden ajan kotimaan tärkein julkisuuden henkilö ja poliittinen kiistakapula. Paavolan erottua lopulta virastaan myös suurin mediamylläkkä Noppa III:n ympärillä vaimeni, joskin tapaus säilyi lehtien sivuilla aina vuoteen 1987, jolloin oikeus hylkäsi suurimman osan yksilöllisistä syytteistä vanhentuneina tai toteennäyttämättöminä.

En pyri esittämään vastauksia kysymyksiin syyllisyydestä tai syyttömyydestä, sillä sen ovat eri oikeusportaat ja myöhemmät oikeusoppineet jo ansiokkaasti tehneet.²¹ Tarkasteluni kohteena on median rooli poliittisen skandaalin kehystäjänä. Kun poliittisen skandaalin rikosoikeudellinen prosessi on kesken, kuka saa äänensä kuuluviin? Noudattiko Noppa-uutisointi aikaisemmasta tutkimuksesta havaittua luokitteluhypoteesia, jossa valtaapitävät saavat ohjata keskustelun suunnan? Onko aineistosta havaittavissa merkkejä niin kutsutusta skandaalisyndroomasta, jossa alkuperäisten väärinkäytösten vanavedessä vähäpätöisemmätkin rikkomukset nostetaan näytille? Mitä ovat ne keinot ja tavat, joilla tiedotusvälineet kehystävät uutisointiaan poliittisen skandaalin yhteydessä? Ja lisäksi: paljastaako Noppa-uutisointi jotain rakenteellisen korruption piilotetusta luonteesta?

2 Aikaisempi tutkimus ja teoreettinen viitekehys

John B. Thompson jakaa poliittiset skandaalit kolmeen pääluokkaan: seksi-, valta- ja talousskandaaleihin. Suomessa suurimmat poliittiset skandaalit ovat liittyneet talouselämän ja julkisen vallan kytköksiin, joskin 1980-luvulta asti myös poliitikkojen yksityiselämä on joutunut suurennuslasin alle. Thompsonin määritelmän mukaan mediatapahtumasta tulee skandaali, kun toimintaan, tapahtumiin tai olosuhteisiin liittyy seuraavia piirteitä:

---

²¹ Esim. Viljanen 1990; Isaksson 1997.

- 1) ”Yhteisesti hyväksyttyjen” arvojen, normien tai moraalikoodien rikkominen.
Nämä normit vaihtelevat ajassa ja yhteisöissä.
- 2) Ei-hyväksytyn toiminnan salassapitoyritykset ja toiminnan kätkeyminen julkisuudelta. Skandaali ei kuitenkaan voi syntyä ilman salatun tiedon leviämistä ulkopuolisille.
- 3) Ulkopuolisten tahojen ja ”suuren yleisön” paheksunta rikkeitä kohtaan.
Skandaali syntyy paheksunnasta.
- 4) Salatun toiminnan julkinen tuomitseminen ulkopuolisten tahojen osalta.
Skandaali elää julkisuudesta.
- 5) Toiminnan paljastumisen ja julkisen tuominnan negatiivinen vaikutus asianomaisten toimijoiden maineeseen. Asianomaiset voivat myös korjata kolhiintunutta mainettaan esimerkiksi julkisten katumusharjoitusten avulla.²²

Ominaista poliittisille skandaaleille on, että yritykset peitellä tai salata alkuperäistä rikkomusta petoksen, estelyn ja valheiden avulla nousevat kohun kehittyessä omaksi uutiseksi. Nämä niin kutsut toisen asteen rikkomukset tai jälkirikkomukset (*second-order transgressions*) nousevat usein alkuperäistä väärinkäytöstä suuremmaksi, pitkittäen samalla julkista prosessia.²³ Noppa-jutun kohdalla valtakunnalliseksi pääuutiseksi nousi Tampereen kaupunginjohtaja Pekka Paavolan kuukauden mittainen automatka ulkomaille, jonka avulla hänen katsottiin yrittäneen välttyä syytteiltä. Myös Asuntohallituksen Markku Hainari kompastui lopulta omiin peittely-yrityksiinsä. Hainari vapautettiin alkuperäisistä lahjontasyytteistä, mutta hän sai ehdollisen tuomion väärään valaan yllyttämisestä.

Alkuperäistä väärinkäytöstä merkittävämmäksi voi nousta sen saama vastaanotto. Skandaali on vain niin suuri kuin sen herättämä julkinen reaktio. Reaktioon kuuluu oleellisena osana eräänlainen paheksuva diskurssi, joka kuihtuu nopeasti, jos yleisön performatiivinen rooli ei toteudu. Thompsonin mukaan skandaali on läheisessä yhteydessä korruption käsitteeseen. Korruptio pitää sisällään kaksi avainelementtiä:

---

²² Thompson 2000, 13-14.

²³ Ibid. 17-18, 128-129.

- 1) Sääntöjen, lakien tai tapojen rikkominen julkisten velvollisuuksien hoidossa yksityisen taloudellisen tai henkilökohtaisen hyödyn saamiseksi.
- 2) Julkiseen virantoimitukseen liitetyn rehellisyyden ja lahjomattomuuden ideaalin vääristyminen ja heikentyminen.²⁴

Nämä määritelmät erottavat korruption läheisistä ja osittain päällekkäisistä käsitteistä, kuten lahjonta ja nepotismi. Huomioitakoon, että Thompson on rajannut korruption *yksityisen ja henkilökohtaisen* hyötymisen kautta. Noppa-jutun toisessa haarassa lahjonnan kohteena oli *puolue*, mikä aiheutti harmaita hiuksia myös oikeusoppineille, sillä tuolloinen lainsäädäntö ei tunnistanut lahjomarikosta ilman henkilökohtaista hyötyä. Suomalaista korruptiota tutkinut Venla Mäntysalo onkin esittänyt, että kotimaiset väärinkäytökset edustavat usein rikollisen toiminnan tai muun lainvastaisen menettelyn sijaan ”näkömätöntä” rakenteellista ja institutionaalista korruptiota. Järjestelmä voi olla korruptoitunut, vaikka organisaation ja yksilöiden toiminta tapahtuisi sääntöjen ja lakien mukaisesti: ”mätien omenoiden” sijaan kyseessä on ”mätä kori”.²⁵

Korruptioskandaalit ovat taistelua symbolisesta vallasta, ja panoksena tässä taistelussa ovat maine ja luottamus.²⁶ Edustuksellisen demokratian yhteiskunnissa päättäjien ja ääntään käyttävien kansalaisten suhde perustuu juuri luottamukseen. Skandaalien synnyttämä luottamuspulla voi lopulta halvaannuttaa poliittisen päätöksenteon ja ruokkia kyräilyä ja kyynisyyden ilmapiiriä. Väärinkäytökset ja niiden herättämä suuttumus nakertavat ihannetta inklusiivisesta ja vahvasta demokratiakäsityksestä.

Thompson on lisäksi huolissaan niin kutsutusta skandaalisyndroomasta. Tämä itseään vahvistava prosessi voi johtaa ilmiöön, jossa eriaisteiset ja osin perusteettomatkin skandaalit seuraavat toisiaan, marginalisoiden huomionarvoisia uutisaiheita ja jopa aiheuttaen poliittisen kriisin.²⁷ Niin kutsutun trivialisaatioteorian mukaan skandaalin

---

²⁴ Thompson 2000, 28.

²⁵ Mäntysalo 2019, 77-78.

²⁶ Thompson 2000, 245.

²⁷ Ibid. 264-265.

toisarvoiset ja vähäpätöisemmät piirteet voivat sysätä olennaiset ja yhteiskunnallisesti merkittävät rikkomukset julkisen keskustelun marginaaliin.²⁸ Yksi kotimaisen rötösherrakeskustelun punaisista langoista olikin väittely siitä, olivatko toisiaan seuranneet väärinkäytössyytökset perusteltuja ja uutisoinnin arvoisia vai eivät. Skandaalit toimivat kuitenkin myös järjestelmää uudistaen.²⁹ Taloudellis-poliittiset skandaalit voivat paljastaa kätkeytyä korruptiota ja eturistiriitoja, ja julkinen huomio voi saada aikaan merkittäviä lakiuudistuksia. Noppa-vyyhti vaikutti merkittävästi ainakin aikalaishuomioon esitutkintalain puutteista ja vuoden 1990 virkarikoslain uudistukseen. On kuitenkin sanottu, että suomalaista politiikan rahoitusta vaivaa tänä päivänäkin julkisuusvaje.³⁰

Paavo Isakssonin mukaan suomalainen korruptiokeskustelu on ollut pääasiassa individualismi- ja legalismisidonnaista. Tällaisella korruption rajaamisella yksittäiseksi normin vastaiseksi rikolliseksi teoksi on ollut merkittäviä yhteiskuntapoliittisia seurauksia, sillä useat epäasianmukaiset, luonteeltaan korruptiiviset vaikuttamispyrkimykset ovat jääneet keskustelun ulkopuolelle. Huomio on keskittynyt yksittäisten rikollisten paljastamiseen ja vallankäytön analyysi on jäänyt vähemmälle tarkastelulle, mikä on johtanut yhtäältä moralismin ja toisaalta vähättelyn ylikorostumiseen. Tämä keskustelun kaksinapaisuus olikin ominaista 1970- ja 1980-lukujen lahjontakeskustelulle. Jos korruptio ymmärretään ainoastaan rahan ja vallan tai vaikutusvallan funktiona, ei ole mahdollista lähestyä sen epävirallista ja salaista luonnetta.³¹ Isaksson on penänyyt vastuuta myös toimittajilta ja tutkijoilta, jotka eivät ole hänen mielestään kyenneet käsittelemään syvällisesti poliittisten instituutioiden, hallinnon ja liike-elämän korruptiivisia yhteyksiä ja vuorovaikutuksia. Noppa-yhtiön maksaman vastikkeellisen puoluerahoituksen kaltaisen korruption Isaksson määrittelee lahjonnasta ja itsekorruptiosta erilliseksi tapaukseksi, jolloin kyseessä on ”muu moraalisesti ja yhteiskunnallisesti epäasiallinen perustein tapahtuva

---

²⁸ Thompson 2000, 238.

²⁹ Kantola 2011, 30-33.

³⁰ Venho 2018, 138.

³¹ Isaksson 1997, 16-17.

vastikkeellinen vaikuttamispyrkimys poliittis-hallinnolliseen päätöksentekoon”.³² Yksi Noppa-oikeudenkäyntien suurista kysymyksistä olikin: voiko puoluetta lahjoa?

Myös Ahti Laitisen mukaan rikollisuus on Suomessa ymmärretty perinteisesti individualistisesti, eli rikos on nähty yksilön käyttäytymisenä, poikkeavuutena tai toimintana. 1970- ja 1980-luvuilla julkisuuteen nousseet virkamiesten ja yritysten keskinäiseen toimintaan liittyneet rikostapaukset edustivat uudenlaista organisaatorikollisuutta, jonka myötä kansalaisten luottamus hallintoon ja oikeuslaitokseen laski, asenteet lainvastaisuuksiin kiristyivät, ja kielletyn ja sallitun rajat nousivat julkiseen keskusteluun. Rötösherrajahdin yhteydessä käytiin tiuhaan väittelyä niin sanotun uusmoralismin noususta. Tuomitut ja syytetyt yksilöt olivat useimmiten korkeassa asemassa olevia taloudellisia, hallinnollisia ja poliittisia johtajia. Laitinen pitää yhtenä organisaatorikollisuuden suurista haitoista sen negatiivista vaikutusta yhteiskuntamoraaliin. Lievät tuomiot, armahdukset ja alhaiset sakkotuomiot voivat heijastua yhteiskuntamoraalia heikentävästi, joka puolestaan voi laskea luottamusta oikeuslaitokseen ja muihin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Vuonna 1977 äänestysikäisestä väestöstä 53 % piti virkamieskuntaa luotettavana, mutta vuoteen 1988 mennessä ainoastaan 34 %. Alimmillaan luku oli 1980-luvun taitteessa. Muutoksia on selitetty juuri yhteisörikosten paljastumisilla ja niistä langetettuihin tuomioihin liittyvillä seikoilla.³³ Laitisen mukaan suomalaiselle organisaatorikollisuudelle on ollut tyypillistä, että rikosten tekoajat ovat olleet useita vuosia, kuten myös aika tekojen paljastumisesta oikeudenkäynnin alkuun. Syytteiden ja syytettyjen määrä kasvoi 1980-luvulla. Ongelmalliseksi muodostui se, että vaikka organisaatorikollisuus on lähtökohtaisesti kollektiivista toimintaa, kohdistuivat tuolloiset oikeuden ratkaisut yksilöihin – tai kuten Laitinen asian ilmaisee – oikeusjärjestelmämme ei tavoittanut tekojen kokonaisuutta. Noppa-jutun toinen vaihe edusti tilannetta, jossa tuotteiden ja palvelusten tarjoajat ovat kilpailutilanteessa, joka antaa virkamiehelle mahdollisuuden vaatia itselleen tai organisaatiolleen hyvikkeitä

---

³² Isaksson 1997, 27.

³³ Laitinen 1989, 6-22.

tarjoajalle suotuisesta päätöksestä. Laitisen mukaan tällainen perusteeton hyvikkeiden vaatiminen ei missään olosuhteissa voi olla laillista, vaan kyseessä on aina rikos.³⁴

Menneisyyteen ei tietenkään voi soveltaa nykyhetken lainsäädäntöä, ja tähän myös Noppa-syytteiden kohteiksi joutuneet virkamiehet vetosivat. Olihan väitettyjen rikosten ja julkisen oikeudenkäynnin välillä vierähtänyt lähes vuosikymmen. Asuntohallituksen rahoitusosaston entisen johtajan, sittemmin Rakennushallituksen pääjohtajana toimineen Kalevi Sassin lahjussyytteet hylättiin ja hänen katsottiin syyllistyneen ainoastaan tahalliseen hyödyntämistarkoituksessa tehtyyn virkarikokseen hänen hankkiessaan avustuksia puolueelleen.³⁵ Nykyisten lahjussäännösten valossa vastaava tapaus johtaisi epäilemättä tuomioon lahjusrikoksesta.³⁶ Lakipykälien lisäksi myös suomalaisen yhteiskunnan ja poliittisen kulttuurin moraalikoodeja on päivitetty politiikan skandaloituessa.³⁷ Isakssonin mukaan rakentamisen ja kaavoittamisen alueella toimivien yritysten maksama puoluerahoitus on yleisin korruption muoto niin Suomessa kuin kansainvälisestikin, joskaan rakennusalan puoluerahoitusta ei sinällään voi pitää suoranaisesti laittomana toimintana, vaan hän sijoittaa sen laittoman ja sääntelemättömän sekä epäasianmukaisen ja asianmukaisen nelikentässään niin kutsutulle harmaalle vyöhykkeelle, jossa toimintaan sisältyy epäasianmukaisia ja sopimattomia piirteitä.³⁸ Isakssonin mukaan tehokkain keino niin poliittisen päätöksenteon parantamiseksi kuin korruption kitkemiseksi on asioiden julkinen käsittely mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Poliittisten ja hallinnollisten prosessien avoimuus ja julkisuus esimerkiksi sidonnaisuuksien ja taloudellisten intressien ilmoittamisvelvollisuuden muodossa vaikeuttaa korruptiivisen toiminnan salassapitoa.³⁹ Vertaileva kansainvälinen korruptiotutkimus on samoilla linjoilla. Maria Cuccinello et al. kävivät koontitutkimuksessaan läpi 187 vuosina 1990-2015 julkaistua hallinnollista läpinäkyvyyttä käsittelevää tieteellistä artikkelia. Neljännesvuosisadan mittainen tieteellinen tarkastelu osoittaa, että vaikka avoimuus ja läpinäkyvyys eivät

---

³⁴ Laitinen 1989, 6-22.

³⁵ KKO: 1986-II-17.

³⁶ Isaksson 1997, 107; Viljanen 1990, 90-91.

³⁷ Kantola 2011, 52.

³⁸ Isaksson 1997, 107, 166-168, 173.

³⁹ Ibid. 191-194.

ole ihmelääkkeitä, on niillä vähintäänkin yksi selkeä ja todistettavissa oleva myönteinen vaikutus: poliittisen korruption väheneminen.⁴⁰

Poliittisissa skandaaleissa on nähtävissä politiikan julkisuuden intimisoituminen: yksityinen tulee julkiseksi, salattu tulee näkyväksi. Poliittiselle skandaalille on ominaista, että yksittäisen poliitikon tai koko poliittisen järjestelmän taustalta paljastuu väärinkäytöksiä, jotka rapauttavat poliittisen toiminnan uskottavuutta. Poliittisissa skandaaleissa on kyse politiikan moraalista.⁴¹ Suomi, kuten muutkin Pohjoismaat, sijoittuu Daniel C. Hallinin ja Paolo Mancinin vertailevassa mediajärjestelmien tutkimuksessa⁴² demokraattis-korporatistiseen malliin, jossa median vahvaan itsenäiseen ammatti-identiteettiin yhdistyy vahva valtiollinen säätely, muun muassa yleisradiotoiminnan ja lehdistötukien muodossa. Juha Herkman on kuvannut demokraattis-korporatistista mallia hyvinvointivaltion historiaan liittyvänä yrityksenä rakentaa sellainen ihannejulkisuus, joka mahdollistaa eri yhteiskunnallisten ryhmien monipuolisen vuoropuhelun median avulla.⁴³ Vielä 1970-luvun lopulla Yleisradion harjoittama informatiivinen ja jäykkä ohjelmapolitiikka määritteli suomalaista mediamaisemaa ja tämä eräänlainen uusasiallisuus valui viihdejulkaisuihinkin. Herkmanin mukaan tärkein julkisuuteen vaikuttanut muutostekijä on 1980-luvulta lähtien ollut median markkinoituminen, jonka myötä myös Yleisradion radio- ja televisiomonopoli alkoi murtua. Esko Salminen on esittänyt, että toimittajien käsitys roolistaan ja itsestään muuttui radikaalisti Mauno Koiviston noustua presidentiksi 1982. Urho Kekkosen aikakaudella (1956-1981) vallinnut pelonsekainen kunnioitus poliitikkoja kohtaan sai väistyä, kun journalistit pyrkivät valvomaan ylintä vallankäyttöä aiempaa tarkemmin. Toimittajien kriittisyys kasvoi ja heidän välinsä poliitikkoihin viilenivät ja etääntyivät. Enää ei lehdistöstä puhuttu 1970-luvun tapaan ivallisesti ”vaikenevana valtiomahtina”.⁴⁴

---

⁴⁰ Cuccinello et al. 2016, 41.

⁴¹ Herkman 2011, 103.

⁴² Hallin & Mancini 2004.

⁴³ Herkman 2011, 134.

⁴⁴ Salminen 2006, 16-17; 52.

Noppa-jutun toisen vaiheen puoluepoliittisten kytkentöjen käsittelyä Yleisradion televisiouutisoinnissa ja ajankohtaisohjelmissä ovat tarkastelleet Ville Perna ja Erkki Railo. Heidän mukaansa aihetta käsiteltiin televisiossa vuoden 1983 eduskunnan syysistuntokauden alla perusteellisesti ja pääosin paheksuvaan tyyliin. Jo tässä vaiheessa laajemmaksi kysymykseksi nousi lahjonnan laajuus: olivatko myös muut puolueet sotkeutuneet laittomaan rahankeräykseen ja oliko Noppa ainut lahjontaa harjoittanut yritys? Kuten lehdistössäkin, nousi Yleisradion uutisoinnissa keskeiseksi henkilöksi oikeuskansleri Kai Korte, jolle työrauhaa penäsivät yhteen ääneen niin toimittajat kuin Suomen Maaseudun Puolueen perustaja Veikko Vennamo, joka piti SMP:n vaalimenestystä edellytyksenä sille, että Korte voi rauhassa jatkaa tutkimuksiaan.⁴⁵ Tarkastelemistani lehdistä etenkin Suomen Kuvalehti veti yhteyksiä Noppa-tutkimusten ja vennamolaisen populismin välille.

Rötösherrajahdin kiihkeintä vaihetta 1970- ja 1980-lukujen taitteessa seurasi paradoksaalisesti niin hallituspolitiikassa kuin tiedotusvälineissäkin ”aivan uudenlainen ja ennennäkemätön konsensuspolitiikan kausi”.⁴⁶ Ulkopoliittinen tilanne pysyi kesäkuussa 1983 jatkuvan YYA-sopimuksen myötä jähmettyneenä, ja kiivain mediahuomio hiipui taloudellisen nousukauden myötä. Perna ja Railo väittävät, että vuosikymmenen alun median kriittisyyttä seurasi 1980-luvun puolivälistä alkaen pehmeän ja kunnioittavan journalismin sävy. Rötösherrajahtia ja pääministeri Sorsan puheita median infokratiasta seurasi paluu konsensukseen.⁴⁷ Murroskauden jälkeen politiikkaa ja politiikkoja käsiteltiin jälleen aikaisempien vuosikymmenten tapaan etäältä ja kunnioittavaan tapaan, huolimatta siitä, että 1980-luvun alussa suomalainen mediamaisema monipuolistui huomattavasti, kun MTV:n Kymmenen uutiset, kaupalliset paikallislähetys ja uusi valtakunnallinen tabloidi Ilta-Sanomat ilmaantuivat markkinoille. Hierarkioiden sortumista seuranneen uudenlaisen valinnanvapauden mukana ei kuitenkaan tullut uudenlaista kriittisyyttä.⁴⁸ Tiedotusvälineiden kriittisyys ei

---

⁴⁵ Perna & Railo 2006, 27-30.

⁴⁶ Ibid. 37-45

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Perna, Pitkänen & Railo 2006, 272-274.

siis ole kasvanut tasaisesti vuosien saatossa, eikä median murros ole ollut lineaarinen prosessi.

3 Aineisto ja tutkimusmetodi

Aineistoni kattaa Helsingin Sanomien 332, Ilta-Sanomien 273 ja Suomen Kuvalehden 54 Noppa-skandaalia käsittelevää artikkelia vuosilta 1979-1989. Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien artikkelit ovat saatavilla Päivälehdien arkistosta ja Suomen Kuvalehden artikkelit lehden digitaalisesta arkistosta.⁴⁹ Keskityn media-aineiston tarkastelussani erityisesti Noppa-jutun toiseen vaiheeseen, eli vuosina 1982-1986 ilmestyneisiin artikkeleihin. Juuri jutun toinen, puoluepoliittisen ulottuvuuden saanut tutkintahaara sai osakseen suurinta valtakunnallista huomiota. Ensimmäinen haara keskittyi pankkien ja rakennusliikkeiden harjoittamaan talousrikollisuuteen, eikä näin ollen herättänyt yhtä laajaa julkista keskustelua. Noppa III puolestaan oli paikallinen, Tampereen kunnallispolitiikkaan liittynyt skandaali, vaikka sitä toki perusteellisesti käsiteltiin valtakunnallisessa mediassa. Noppa II antaa näin ollen parhaan kuvan laajasta valtakunnallisesta poliittisen korruption skandaalista ja sen käsittelystä lehdistössä.

Olen hyödyntänyt tutkielmassani uutisaineiston kehysanalyysia (*frame analysis*). Kehystämisen idean pääpiirteissään esitteli sosiologi Ervin Goffman kirjassaan *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974). Sittemmin kehysanalyysista on tullut tärkeä (historiallisen) media-analyysin metodi, jota tutkijat ovat hyödyntäneet pyrkiessään selvittämään, kuinka media esittää ja jäsentää informaatiota. Erään määritelmän mukaan kehystäminen on prosessi, jossa kommunikaation lähde, kuten vaikkapa uutisorganisaatio, määrittelee ja konstruoi (poliittista) asiakokonaisuutta tai julkista polemiikkia.⁵⁰ Toisin sanoen, uutisen välittäjä voi kannustaa määrätynlaisiin tulkintoihin valitsemalla näihin tulkintoihin ohjaavia tai sopivia ”faktoja”. Paradigman taustalla on ajatus siitä, että kaikki sosiaalinen toiminta

---

⁴⁹ <https://suomenkuvalehti.fi/digilehti/>. Haettu 21.3.2019. (Vaatii käyttäjätunnuksen.)

⁵⁰ Nelson, Oxley & Clawson 1997, 221.

tapahtuu merkitysjärjestelmien luomissa kehyksissä. Nämä kehykset rajaavat yleisön huomion ja luovat tulkintoja, jotka vuorostaan muuttuvat uusien kehysten myötä. Kehyksiä on kutsuttu myös ”järjestyksen periaatteiksi, jotka ovat sosiaalisesti jaettuina ja alituisia – ne toimivat symbolisesti luodakseen merkityksen rakenteita sosiaaliseen maailmaan”.⁵¹

On tärkeää ottaa huomioon paikannettujen tulkintakehysten lähde. Onko kyseessä median luoma kehys vai median välittämä kehys? Jälkimmäisestä oli usein kyse Noppajuttuun liitettyjen asianomaisten puolustuspuheissa, jotka toistuvat aineistossa tiuhaan, etenkin skandaalin toisessa, puoluepoliittista väriä saaneessa vaiheessa. Regina L. Lawrencen mukaan median luomat kehykset ovat alisteisia poliittisen kontekstin tasoille. Hän erottaa toisistaan: 1) uutiset, jotka käsittelevät ulkopoliittikkaa tai kansallista turvallisuutta, 2) uutiset, jotka käsittelevät kotimaista yhteiskuntapolitiikka, ja 3) poliittisen vaaliuutisoinnin. Valtamedia on vähemmän itsenäinen kehystäessään tapahtumia, jotka käsittelevät ulkopoliittikkaa ja kansallista turvallisuutta, ja uutisointi noudattelee usein virallisia ja valtiollisia näkemyksiä. Kansallisia asioita käsitellessään julkaisijat ja toimittajat luovat itsenäisemmin tulkintoja ja kyseenalaistavat helpommin alkuperäislähteen välittämän viestin. Vaaliuutisoinnin kohdalla lähdekriittisyys on korkeimmillaan ja vaihtoehtoiset näkökulmat pääsevät helpoiten esille. Näin ollen journalistisen riippumattomuuden normit vaihtelevat kontekstista riippuen.⁵² Suomen Maaseudun Puolueen menestystä vuoden 1983 ”protestivaaleissa” vauhdittivat Noppa-jutun kaltaiset toistuvat poliittiset skandaalit. Puolueen perustaneen Veikko Vennamon kriittiset lausunnot eliittiä ja hallitsevia puolueita kohtaan saivat laajaa näkyvyyttä lehdistössä. ”Rötösherrat kuriin!”, kuului yksi puolueen vaalilauseista.

Valtionhallinnon ja (valta)median suhteiden tutkimuksessa on hyödynnetty luokitteluhypoteesia (*indexing hypothesis*⁵³). Teorian ytimessä on ajatus siitä, että journalistit luokittelevat ja kalibroivat uutisaiheita sen valtatasapainon mukaan, jota he

---

⁵¹ Reese 2001, 11 (suomennos kirjoittajan).

⁵² Lawrence 2010, 269-274.

⁵³ Bennett 1990.

hahmottavat valtaapitävien keskuudesta. Toisin sanoen valtamedian uutisointi noudattelee usein virallista, valtiollista konsensusta ja päätöksentekoprosessien keskiössä olevien korkeatahoisten päättäjien ja virkamiesten julkisia lausuntoja. Uutisoinnilla on tapana heijastella niiden tahojen näkemyksiä, joilla journalistit kokevat olevan eniten valtaa ja viestinnällistä kapasiteettia tuoda julki omia näkemyksiään. Luokitteluhypoteesin mukaan uutisoinnin voimakkaimmat *äännet* kuuluvat niille, joilla on eniten valtaa käsiteltävän aiheen suhteen ja uutisoinnin *näkökulmat* heijastelevat poliittisen vallan keskuksissa käytävää debattia.⁵⁴ Noppa-jutun toisessa, puoluepoliittista väriä saaneessa vaiheessa johtavilla poliitikoilla ja virkamiehillä ei ollut ongelmia saada omia näkökulmiaan esiin. Etenkin Suomen Kuvalehti julkaisi useita myötämielisiä haastatteluja ja henkilökuvia syytetyistä ja heidän tukijoistaan.

Aineistosta on kuitenkin havaittavissa myös toisenlainen kehityskulku. 1980-luvulla Yleisradion uutismonopoli murtui, iltapäivälehdistö terävöitti poliittista uutisointia ja kansallinen konsensus rakoili. Anu Kantola on kutsunut tätä muutosta notkistuvan modernin ajaksi (1980-2000). Edeltävän aikakauden, korkean modernin (1955-1980), institutionaaliset tukipylväät – kansallisvaltio, luokkapuolue ja niin kutsuttu laatujournalismi – asetettiin kyseenalaiseksi. Skandaalien luonne muuttui poliittisesta moraaliseksi ja journalistisen vallan kasvu uhkasi korkeiden auktoriteettien asemaa. Asiakeskeisen ja juhlanan julkisuuden sijaan poliitikkojen yksityiselämä alkoi nousta julkisuuteen.⁵⁵ Johannes Virolaista syytettiin Noppa-jutun yhteydessä yllytyksestä lahjontaan. Konsensukseen ja korkeaan moderniin tottuneen Virolaisen oli selvästi vaikea sopeutua tähän julkisuuden muutokseen. *”Täytyy ihmetellä, että näin heppoisin perustein syytetään eduskunnan puhemiehenä ja pääministerinä ollutta henkilöä”,* ihmetteli hän asemaansa vedoten kesällä 1983.⁵⁶ Kantolan ja Vesan mukaan Noppa-jutun kaltaiset skandaalit eivät olisi olleet mahdollisia vielä 1970-luvulla.⁵⁷ Median vallasta tulkintakehysten luojana, ja tämän vallan määrästä, on käyty kiivasta yhteiskunnallista ja akateemista keskustelua.⁵⁸ Kriittisillä journalisteilla on kuitenkin

---

⁵⁴ Lawrence 2010, 269-274.

⁵⁵ Kantola 2011, 168.

⁵⁶ Helsingin Sanomat 14.9.1983. Kepun talouspäällikkö pyysi vankilapalkkaa. Kotimaa 8.

⁵⁷ Kantola & Vesa 2011, 50.

⁵⁸ Esim. Salminen 2006; Pernaa, Pitkänen & Railo 2006.

ammattillinen velvollisuus kehystää viestejä, eikä ainoastaan siirtää valtaapitävien tahojen sanomaa sellaisenaan eteenpäin, ilman tarkempaa analyysia. Pertti Hemánus ja Ilkka Tervonen ovat määritelleet journalismin perustehtävien joukkoon todellisuuden kuvaamisen ja selittämisen lisäksi sen arvottamisen.⁵⁹ Esko Salminen puolestaan on kiteyttänyt vallan ja julkisuuden yhteyden kysymykseen: kenen todellisuus tulee huomatuksi?⁶⁰

Kehysanalyysiin on useita erilaisia metodologisia lähestymistapoja. Jotkut tutkijat suosivat määrällistä sisällönanalyysiä tai *frame-mappingin* kaltaista ohjelmistolähtöistä analyysia, kun taas toiset pitäytyvät tekstilähtöisessä tulkinnallisessa ja laadullisessa lähestymistavassa. Itse olen suosinut jälkimmäistä tapaa, sillä juuri laadullisen kehysanalyysin on katsottu soveltuvan yhteiskunnallisten ilmiöiden analyttiseen, tulkinnalliseen ja holistiseen tarkasteluun.⁶¹ Metodologiset valinnat määräytyvät kuitenkin aina tapauskohtaisesti aineiston ja tutkimuskysymysten perusteella. Olen aineiston alustavassa läpiluennassa hyödyntänyt Atlas.ti -ohjelmistoa, joka on tarkoitettu systemaattisen analyysin soveltamiseen sellaiseen aineistoon, jota ei ole mahdollista tarkastella tilastollisesti. Olen kuitenkin hyödyntänyt mainittua ohjelmistoa vain aineiston koodaamisen avoimessa vaiheessa, käsitteistäessän aineistoa ja alustavasti luokitellessani havaitsemiani kehyksiä. Stephen D. Reesen mukaan juuri laadullinen kehysanalyysi on erityisen hyödyllinen kehysten poliittista ja kulttuurista sisältöä tarkasteltaessa. Hänen mukaansa kehykset ovat ideologisten prosessien täsmällisiä ja selkeitä välittäjiä.⁶² Kvalitatiivinen kehysanalyysi on myös saanut kritiikkiä osakseen, erityisesti reliabiliteetin ja validiteetin suhteen, sekä sen osalta, että kehysten paikantaminen on väistämättä jossain määrin subjektiivinen prosessi.⁶³

Yhtenä kehysanalyysin turhauttavimmista piirteistä on pidetty sitä, kuinka useilla tutkijoilla on ollut tapana nimetä kehykset uniikin tapauskohtaisesti jokaisen

---

⁵⁹ Hemánus & Tervonen 1986, 32

⁶⁰ Salminen 2006, 273

⁶¹ Linström & Marais 2012, 26.

⁶² Reese 2010, 18.

⁶³ Esim. Linström & Marais 2012, 27.

tutkimusaiheen pohjalta.⁶⁴ Semetko ja Valkenburg ovat nimenneet aikaisemman tutkimuksen pohjalta⁶⁵ viisi standardikehystä sovellettavaksi uutisaineiston analyysin. Nämä ovat konfliktikehys (*conflict*), tunnekokemuskehys (*human interest*), taloudelliset seuraukset -kehys (*economic consequences*), moraalikehys (*morality*), ja vastuukehys (*responsibility*).⁶⁶ Linström ja Marais suosittelevat näiden kehysten muodostamassa typologiassa pitäytymistä subjektiivisuuden – metodin suurimman ongelmakohdan – vähentämiseksi.⁶⁷

Konfliktikehys painottaa yksilöiden, ryhmien ja instituutioiden välisiä ristiriitoja, ja korostuu usein esimerkiksi vaaliuutisoinnissa. Noppa-jutun aikana lehdistö painotti yksilöiden välisiä konflikteja, kuten presidentti Koiviston ja oikeuskansleri Kortteen välisten näkemyserojen uutisoinnissa, sekä etenkin tutkinnanjohtaja Aittoniemen ja häntä julkisesti kritisoineiden tahojen kohdalla. *Tunnekokemuskehys* tuo yksilölähtöisen ja emotionaalisen kulman uutisointiin. Mediamarkkinoiden kaupallistuessa tämä kehystämisen tapa on yleistynyt, kun mediaorganisaatiot personalisoivat ja dramatisoivat uutisia tavoitellessaan suurempaa yleisöä. *Taloudelliset seuraukset -kehys* keskittyy tapahtuman, ongelman tai asiakokonaisuuden ekonomisiin vaikutuksiin yksilölle, ryhmälle, instituutiolle, alueelle tai kansakunnalle. Poliitikot usein itse hyödyntävät tätä näkökulmaa lausunnoissaan. *Moraalikehys* kontekstoi uutistapahtuman suhteessa uskonnollisiin tai moraalisiin tapoihin ja käytäntöihin. Journalismiin olennaisesti kuuluvan objektiivisuuden ideaalin vuoksi toimittajat usein viittaavat näihin (uskonnollis-)moraalisiin tapoihin epäsuorasti. Tämä voi tapahtua esimerkiksi siteeraamisen keinoin, antaen toimituksen ulkopuolisen haastateltavan nostaa toivottu näkökulma esiin. Moraalinen kehystys toistuu aineistossa läpi Noppa-jutun toisen tutkimushaaran – etenkin sen alussa, kun vastakkain asettuivat puheet uusmoralismista ja vähättelystä. *Vastuukehys* siirtää asian tai ongelman ratkaisemisen valtiolle, ryhmälle tai yksilölle. Etenkin televisiouutisoinnin on väitetty sysäävän vastuuta yksilötasolle (esimerkiksi

---

⁶⁴ Esim. Hertog & McLeod 2001, 150; Linström & Marais 2012, 28.

⁶⁵ Neuman, Just & Criegler 1992, 74.

⁶⁶ Semetko & Valkenburg 2000, 95-96.

⁶⁷ Linström & Marais 2012, 34.

sosioekonomisten asioiden yhteydessä). Televisiouutisten näkökulma on useammin yksilö- ja episodipainotteinen, eikä niinkään temaattinen, asiakokonaisuuksia laajemmassa historiallisessa kontekstissa tarkasteleva. Näin ainakin Yhdysvalloissa⁶⁸, joka eroaa mediajärjestelmältään Suomesta muun muassa valtion roolin, median itsesäätelyn ja tiedotusvälineiden pluralismin osalta.⁶⁹

Olen tutkielmassani noudattanut Linströmin ja Marais'n seitsenportaista ehdotelmaa laadullisen uutisaineiston kehysanalyysin toteuttamiseksi.⁷⁰ Ensimmäisessä vaiheessa valitsin tutkimusaiheeseen soveltuvat aineistolähteet vertailtavaksi. Päädyin vertailemaan ja analysoimaan kolmen valtakunnallisen ja laajalevikkisen painomedian Noppa-uutisoiteja. Nämä lehdet ovat sanomalehti Helsingin Sanomat, iltapäivälehti Ilta-Sanomat sekä aikakauslehti Suomen Kuvalehti. McNairin mukaan juuri lehtiaineisto soveltuu erinomaisesti kehysanalyysin aineistoksi, sillä lehdistön välityksellä on mahdollista levittää kompleksisempia ideoita kuin radion tai television avulla.⁷¹ Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö sähköinen media olisi tarkasteltavissa kehysanalyysin avulla.

Seuraavaksi määritin tarkasteltavan aikaikkunan. Aineistoni kattaa kolmen mainitun lehden uutisoinnit keväästä 1979 (jolloin keskustan puoluerahoitusta sivunnut Kyntäjä-lehden tukiaisjuttu tuli julkisuuteen) aina loppuvuoteen 1989 asti, jolloin keskustelu niin Noppa-tutkimuksista ja niiden aiheellisuudesta kuin uusmoralismiväittelykin olivat lähestulkoon tyrehtyneet. Halusin saada laajan kuvan ajanjaksosta, jota on kutsuttu rötöstelyn vuosikymmeneksi.

Kolmanneksi, rajasin otoksen. Paikantamani aikaikkuna muodosti parametrit, joiden mukaan määritin pääasiallisen, tarkemmin rajatun ajanjakson: olen tutkielmassani keskittynyt Noppa-jutun toiseen vaiheeseen, joka oli kiihkeimmillään vuosina 1982-86. Tämä kansallista puoluepolitiikka sivunnut vaihe oli skandaalin varsinainen polttopiste.

---

⁶⁸ Semetko & Valkenburg 2000, 95-96.

⁶⁹ Hallin & Mancini 2004.

⁷⁰ Linström & Marais 2012, 29-33.

⁷¹ McNair 2000, 136.

Noppa I keskittyi rakennusliikkeiden ja pankkien välisiin taloudellisiin epäselvyyksiin, kun taas Noppa III oli enemmän alueellinen, Tampereelle keskittynyt skandaali. Erityishuomion alle ottamani Tampereen kaupunginjohtaja Pekka Paavolan valtakunnanjulkisuutta saavuttanut sairasloma oli eräänlainen siirtymävaihe Noppa-jutun toisen ja kolmannen vaiheen välillä.

Neljänneksi, määritin analysoitavan yksikön. Tässä yhteydessä yksiköllä tarkoitan yksittäisiä aihetta käsitteleviä uutisartikkeleita, pakinoita, kolumneja ja yleisönosastokirjoituksia, jotka ovat ilmestyneet valituissa lehdissä, valittuna ajankohtana. Yhtä hyvin kyseessä voisi kuitenkin olla yksittäinen teema, sana tai jopa symboli.

Viidenneksi, valitsin kehystypologian. Tämä on mahdollista tehdä täysin aineiston ohjaamana, niin että kehukset muotoutuvat ”itsestään” tutkimusprosessin edetessä. Itse suosin deduktiivisempaa lähestymistapaa, jossa olen hyödyntänyt analyysin pohjana viittä aiemmin mainittua standardikehystä. Lisäksi olen soveltanut Thompsonin poliittisten skandaalien yhteydessä käyttämää *second order transgression* -käsitettä kehysten määrittämisessä, sillä se ei sellaisenaan sovellu viiden standardikehysten alle. Noppa-jutussa useat yksilöt pitkittivät julkista kärsimysnäytelmäänsä juuri sortumalla näihin jälkirikkomuksiin. Aineiston monipuolisuuden vuoksi olen pyrkinyt paikantamaan artikkeleista myös dominantteja ja toissijaisia kehyksiä. Dominantti kehys on artikkelissa esiintyvä johtoteema, kun taas toissijainen kehys on tätä tukeva, mutta havaittavasti itsenäinen teema. Noppa-jutun kohdella esimerkiksi konflikti- ja moraalikehukset esiintyivät usein päällekkäin.

Kuudenneksi, loin operationaaliset määritelmät aikaisemman tutkimuksen pohjalta. Tämä yhtenäistävä käsitteistäminen mahdollistaa aidosti vertailevan, toistettavissa olevan tutkimuksen. Kehysten tulisi olla toisten tutkijoiden tunnistettavissa ja toistettavissa, eikä ainoastaan yksilön mielikuvituksen tuotetta.

Viimeisessä, seitsemännessä vaiheessa paikansin ja nimesin uutiskehukset. Tämä aikaisempien portaiden varaan rakentuva vaihe jakautui itsessään kolmeen osioon: 1)

yleinen ja toistuva aineiston luenta, 2) toistuvia teemoja, arvoja ja aihealueita paikantava luenta, ja 3) artikkeleiden seikkaperäinen ja perusteellinen luenta. Tämän lisäksi pyrin paikantamaan välineitä ja keinoja, joiden avulla eri tahot luovat kehyksiä. Näitä ovat retoriset tehokeinot, kuten metaforat, esimerkit, iskulauseet ja kuvailemisen tavat. Nämä retoriset keinot näkyvät aineistossa eritoten tapahtumien päähenkilöiden, ”sankarien ja konnien”, kuvauksissa. Lisäksi kiinnitin huomioita tekniisiin tehokeinoin, kuten otsikointiin, kuvateksteihin sekä etenkin lähteiden ja sitaattien valintoihin. Siteeraaminen on erityisen tehokas kehystämisen keino. Sulo Aittoniemen kaltaisen hyvän tarinaniskijän oli helppo saada omia näkemyksiään esiin julkisuudessa, ja usein hänen omintakeiset, kuvailevat lausuntonsa päättyivät otsikoihin, alaotsikoihin ja ingresseihin. Tämän myötä myös toimittajat pystyivät siirtämään vastuun omista moraalisisista näkökulmistaan haastattelemansa tai siteeraamansa henkilön harteille.

Mainittujen työkalujen avulla aineistosta paljastui kolme läpi aineiston toistuvaa, osittain päällekkäistä kehystä. *Moraalikehys* korostui Noppa II:n alkuvaiheessa, kun syytökset yhtäältä uusmoralismista ja toisaalta rikkeiden vähättelystä sinkoivat puolin toisin. Kesäkuusta 1984 johtavaksi kehikseksi nousi Thompsonin skandaaliteoretisoinnin kautta nimeämäni *jälkirikkomus-kehys*, kun kaupunginjohtaja Paavolan automatka vei huomion muulta Noppa-uutisoinnilta. *Konfliktikehys* esiintyi läpi aineiston, mutta yleisesti dominantiksi kehikseksi se nousi viimeistään siinä vaiheessa, kun tutkinnanjohtaja Sulo Aittoniemi ja hänen aisaparinsa Kauko Laaksonen hyllytettiin tehtävistään.

Noppa-tutkinta oli monihaarainen ja kompleksinen tapahtumasarja, jossa oli useita keskeisiä päähenkilöitä. Helpottaakseni henkilöiden, tapahtumien ja käänteiden seuraamista, olen tutkielmani analyysiosiossa pitäytynyt kronologisessa, jopa narratiivisessa lähestymistavassa, pyrkien samalla todistamaan, kuinka edellä mainitut kehikset aineistossa näyttäytyvät. Lisäksi olen pyrkinyt tuomaan esiin mahdollisimman paljon esimerkkejä uutisaineistosta hälventääkseni lukijan epäilyksiä siitä, ovatko havaitsemani kehystulkinnat perusteltuja. Tämän kriittisestä realismista ammentavan

”antropologisen” lähestymistavan⁷² tavoitteena on ollut tehdä analyysistä läpinäkyvä ja johdonmukainen.

4 Analyysi

Noppa-jutun toinen vaihe nousi rysäyksellä valtakunnalliseksi uutisaiheeksi marraskuussa 1982, kun keskusrikospoliisi aloitti laajamittaiset pidätykset. Pidätysselliin joutui Nopan johdon lisäksi muun muassa keskustan kaksi entistä talousjohtajaa, Tampereen kaavoituspäällikkö, ja sekä Asuntohallituksen toimistopäällikkö että sen entinen pääjohtaja. Noppa II:n alkuvaiheessa uutisaineistosta on selvästi havaittavissa moraalikehyksen dominantti asema: keskustelun ytimeen nousi väittely pidätysten aiheellisuudesta, väitettyjen rikosten luonteesta ja ”maan tavasta”. Osa syytetyistä uskoi pidätysten takana olevan poliittisia motiiveja. Toisten mielestä syytteitä oli nostettu ”varmuuden vuoksi”, tiukentuneen yhteiskuntamoraalin hengessä.

Noppa II:ssa poliisin kohteena oli rakennusliikkeiden johdon lisäksi heiltä lahjuksia ja puoluerahoitusta väitetysti vastaanottanut poliittinen virkamiehistö ja puoluejohto. Julkisuudessa alkoi välittömästi väittely tutkimusten motiiveista ja pidätysten aiheellisuudesta. Oliko kyseessä perusteltu laajalle levinneen taloudellisen ja poliittisen korruption kitkentä, kuten poliisijohto ja etenkin suosittu oikeuskansleri Kai Korte julkisesti väittivät? Tätä viestiä levittivät myös oppositiopoliitikot, etunenässä Suomen Maaseudun Puolueen johtohahmot Veikko ja Pekka Vennamo. Noppa-jutun käyttäminen poliittisena lyömäaseena siivittikin puolueen vaalivoittoon vuoden 1983 ”protestivaaleissa”. Vai oliko suomalaisen yhteiskunnan yli vyörynyt ”uusmoralismin aalto”, jossa vuosien takaisin ”yleisesti hyväksytyjen” tapojen arviointiin sovellettiin jälkijättöisesti tiukempaa moraalista mittaria? Jälkimmäisen ajattelutavan kannalla olivat luonnollisesti useat kohun keskiössä olleet poliitikot ja virkamiehet, mutta myös presidentti Mauno Koivisto, joka harkitsi tutkimusten pitkittyessä jopa oikeuskansleri Kortteen asettamista oikeudelliseen vastuuseen virkatehtävien vakavasta

---

⁷² Sayer 1992, 223.

laiminlyönnistä⁷³, sekä siviilioikeuden professori Aulis Aarnio, jonka uusmoralismilausunnot ja -näkemykset levisivät varsin laajalle. Aarnion omat sidonnaisuudet Noppa-yhtiöön ja hänen puolueataustansa nousivat myöhemmin omaksi keskustelunaiheekseen. Lehtien toimitukselliset linjanvedot poikkesivat toisistaan. Suomen Kuvalehti suhtautui lahjontasyytteisiin epäilevimmin ja asettui herkästi syytteiden kohteena olleiden vallanpitäjien puolelle. Ilta-Sanomat puolestaan nosti sankareiksi ”rötösherrojen jahtaajat”. Etenkin tutkinnanjohtaja Aittoniemestä ja oikeuskansleri Kortteesta julkaistiin lehdessä melkein pä hagiografisia henkilökuvia, kun taas syytettynä ollut eduskunnan puhemies Virolainen sai osakseen päinvastaisen kohtelun. Helsingin Sanomat piti päy pä ääripäiden välillä. Sen Noppa-uutisointi oli kärkeäimmillä pä kaupunginjohtaja Paavolan automatkan aikana, kun taas vielä eduskuntavaalien 1983 aikana se suhtautui syytteisiin varovasti.

4.1 ”Ei tässä nyt hyttysiä kuurnita” – Noppa-uutisoinnin moraalikehys

Marraskuussa 1982 tapahtuneiden ensimmäisten virkamiespidätysten jälkeen kaikki suurimpien puolueiden puheenjohtajat kiistivät täysin väitteet pimeistä tukiaisista. Kokoomuksen pääsihteeri Jussi Isotalo teki pidätysten yhteydessä semanttisen huomion, joka määritteli poliittista keskustelua vielä pitkään: ”Puoluetta ei voida lahjoa. Yksittäinen kansanedustaja voi toki lahjusten ottoon syyllistyä --”.⁷⁴ Väittely siitä, oliko virkamiesten kautta puolueen käyttöön kulkeva pimeä rahoitus tulkittavissa lahjonnaksi vai ei, jatkui niin oikeudessa kuin lehdistössäkin läpi Noppa-jutun.

Tätäkin näkyvämpää peitsentaittoa käytiin julkisuudessa tutkimusten ja niitä seuranneen uutisoinnin perusteista. Oliko Noppa-jutussa kyse aiheellisesta ja oikeutetusta taistelusta taloudellista ja poliittista korruptiota vastaan, vai – kuten useat professorit, toimittajat, virkamiehet ja poliitikot, aina maan ylintä johtoa myöten väittivät – uusmoralismin aallosta, jossa entistä tiukempia mittapuita oli anakronistisesti alettu soveltaa vuosia vanhojen käytäntöjen tutkimiseen ja tulkintaan? Yksi merkittävimmistä uusmoralismi-näkemyksen levittäjistä oli siviilioikeuden

---

⁷³ Koivisto 1994, 149-150.

⁷⁴ Helsingin Sanomat 19.11.1982. Puolueet kiistävät pimeät tukiaiset. Kotimaa 11.

professori Aulis Aarnio, joka heti marraskuun virkamiespidätysten yhteydessä heräsi pohtimaan moraalikysymyksiä. Aarnion Lakimies-lehdessä julkaistu kirjoitus levisi laajalti lehdistössä. Siinä Aarnio varoitti oikeusoppineita kaksinaismoralismista ja piti pulmallisena, jos virkamiesten kestitsemisen arviointiin sovellettaisiin jälkikäteen eri arviointiasteikkoa kuin tapahtumahetkellä. ”Maan tapa” ja ”yleisesti hyväksytty” nousivat usein käytettyjen käsitteiden joukkoon jo kohun alkuvaiheissa. Ilta-Sanomille antamassaan haastattelussa Aarnio esiintyi ammattikuntansa äänitorvena, ”ammattimiehenä, professorina, jota kukaan ei voi heittää tästä virasta mihinkään”, ja kritisoi voimakkaasti ensimmäistä vuottaan oikeuskanslerin virkaa hoitanutta Kai Kortetta. Aarnio piti Korteen päätöksiä harkitsemattomina ja pelkäsi moraalisen suuttumuksen hukuttavan alleen oikeusvaltion periaatteet.⁷⁵ Samaan aikaan useat kansanedustajat ottivat yhteyttä poliisiasioista vastanneeseen sisäministeri Mikko Jokelaan, väittäen poliisin liioitellen pidätyksiä. Jokela lupasi tutkia poliisin toimet, minkä puolestaan keskusrikospoliisin päällikkö Toivo Laento koki loukkaavaksi.⁷⁶ Jokelan ilmoitus herätti närää niin julkisessa sanassa kuin kansalaistenkin parissa, olihan keskusrikospoliisin hoteissa ministerin oman puolueen miehiä.⁷⁷ ”Jos on kovat jutut, niin on kovat otteetkin”, kommentoi asiaa tutkinnanjohtaja Sulo Aittoniemi.⁷⁸ Ilta-Sanomien syytti pääkirjoituksessaan Jokelaa poliittisesta väliintulosta ja lisäsi huomionsa taannehtivasta laintulkinnasta käytävään keskusteluun: ”Olisi kuitenkin huono ratkaisu, jos uusmoralismi keksittäisiin vasta sitten, kun tutkimus ehtii yhteiskunnan hyväosaan.”⁷⁹ Tutkimusten alkuvaiheissa asiaa tutkivat poliisit antoivat lehdistölle nimettömiä lausuntoja, joissa he vähättelivät puoluerahoituksen osuutta tai kielsivät havainneensa sellaista. Helsingin Sanomien Martti Backman piti viisaana strategiana ”olla ärsyttämättä mahtavia puolueita tutkimuksen tässä vaiheessa”.⁸⁰

Joulukuun alussa tuomaripäivillä puhunut oikeusministeri Christoffer Taxell sivusi puheessaan virkamiespidätysten ja lahjusepäilyjen ympärillä käytävää keskustelua, jota

⁷⁵ Ilta-Sanomien 26.11.1982. Professori arvostelee oikeuskansleria: Lakien tulkintaa on kiristetty yllättäen. 3.

⁷⁶ Helsingin Sanomien 25.11.1982. Kansanedustajat patistelleet ministeri Jokelaa. Kotimaa 9.

⁷⁷ Suomen Kuvalehti 1982/49. Kun sisäministeri Mikko Jokela joutui puun ja kuoren väliin. 58-59.

⁷⁸ Ilta-Sanomien 24.11.1982. Krp:n lahjustutkimukset: ei uusia pidätyksiä. 32.

⁷⁹ Ilta-Sanomien 26.11.1982. Pääkirjoitus: Kun liippaa läheltä. 2.

⁸⁰ Helsingin Sanomien 12.12.1982. Keskinäisten etujen kerho. Sunnuntai 23.

hän piti tärkeänä, tuoden kuitenkin esiin huolensa viranomaisten toiminnasta: ”-- olen kuullut toisenlaisiakin kriittisiä ääniä, ehkä erityisesti juuri lakimiesten keskuudesta, jotka ovat olleet huomaavinaan tutkintaviranomaisten toiminnassa myös muita tarkoituksia kuin mitä oikea ja lainmukainen viranhoito edellyttää”. Taxell kiisti julkisuudessa esiintyneet ”ala-arvoiset vihjailut” virkamiespidätysten vaikutuksesta uuden esitutkintalakipaketin valmisteluun, jota oli jo ehditty kutsua rötösherrojen suojelulaiksi.⁸¹ Kahdeksan kuukautta virassaan ollut oikeuskansleri Kai Korte torjui Suomen Kuvalehden haastattelussa painokkaasti väitteet tutkimusten hallitsemattomasta kehityksestä ja väitetystä uusmoralismista:

”Voin vakuuttaa, että kun vireillä olevat asiat tulevat vaiheeseen, jolloin eräitä virkamiehiä pannaan syytteeseen, kun voidaan julkistaa mistä heitä syytetään ja mitä he ovat tehneet, sen jälkeen ei enää kukaan tule sanomaan ’kyllä tämä on kauheaa, ei tällaisista asioista ennen mitään melua nostettu’. Kyllä ne ovat päivänselviä tapauksia, ei tässä nyt hyttysiä kuurnita.”⁸²

Vuodenvaihteessa Korte valittiin Ilta-Sanomien äänestyksessä vuoden ansioituneimmaksi suomalaiseksi. Lehden mukaan lukijat kokivat ”oikeuskansleri Kortteen Pyhänä Yrjönä, joka käy taistoon korruption lohikäärmettä vastaan”. Kortteen itsensä mielestä suomalaisessa yhteiskunnassa oli tullut suursiivouksen aika.⁸³

Tammikuussa 1983 presidentti Mauno Koivisto otti poliittisten toimittajien lounaalla kantaa ”äkilliseen uusmoralismin ilmapiiriin”. Helsingin Sanomat asettui pääkirjoituksessaan vahvasti Koiviston kanssa samalle kannalle: ”Presidentti on varmasti oikeassa, kun hän tarjoaa annoksen tervettä järkeä ilmapiiriin parantamiseksi. Paljastusten synnyttämä hysteria on hyvä saada laantumaan”.⁸⁴ Etelä-Suomen Sanomat luonnehti presidentin kannanottoa ”tyyneksi puheenvuoroksi kuohujen keskellä”, ja Keskisuomalainen piti Koiviston puhetta rauhoittavana lausahduksena rajun uusmoralistisen aallon ryöpsähdellessä. Lehden mukaan kansaa kosiskeltiin ”vennamolaisessa hengessä”.⁸⁵ Maaliskuisten eduskuntavaalien alla Helsingin Sanomat kertoi puolueiden vaaliohjelma-arviossaan Suomen Maaseudun Puolueen ratsastavan

---

⁸¹ Helsingin Sanomat 4.12.1982. Taxell torjui ”ala-arvoiset vihjailut”. Kotimaa 9.

⁸² Suomen Kuvalehti 1982/49. Sitten tehdään niinkuin kansleri sanoo. 56-58.

⁸³ Ilta-Sanomat 30.12.1982. Vuoden suomalaiseksi valittu Kai Korte: Se oli yllätys! 19.

⁸⁴ Helsingin Sanomat 21.1.1983. Suomettajille vastaaminen ikuinen tehtävä. Pääkirjoitukset 2.

⁸⁵ Helsingin Sanomat 23.1.1983. Muut lehdet. Kotimaa 9.

muodikkaalla uusmoralismilla. Lehti piti väärinkäytösepäilyjä taivaanlahjana puolueelle ja väitti oikeuskansleri Kai Kortteen tekevän ”tahtomattaankin leipätyönsä ohessa SMP:n vaalityötä”.⁸⁶ Ilta-Sanomat esitteli vaaliennakossaan Veikko Vennamon ”unohdetun kansan pokerinaamaisena jonglöörinä”, joka hyödynsi vaalipuheissaan oikeuskanslerin suosiota ja valtapuolueiden lahjusepäilyjä. ”Korte on lähtenyt laillisuustaisteluun, ja rötösherroilla alkaa olla jo jotain housuissa”, Vennamo julisti.⁸⁷ Vennamo myös kytki yhteen puolueensa vaalimenestyksen ja Kortteen mahdollisuudet jatkaa toimessaan: ”Jotta Korte voi jatkaa, SMP tarvitsee vaalivoiton”.⁸⁸

Kauppakamarien helmikuussa järjestämässä lahjusseminaarissa pohdittiin lahjan, lahjoituksen ja lahjuksen välisiä eroja. Karl Fazerin henkilöstöjohtaja Seppo Karasuo esitti puheessaan, että kapitalistin terveen сайtuuden pitäisi olla tarvittava jarru henkilökunnan tuhlaavaisuudelle, kun taas lahjuksen jokainen kyllä tajuaisi lahjukseksi. Sensaationhalu oli Karasuon mielestä johtanut uusmoralismiin ja vainoharhaisiin lahjusepäilyihin.⁸⁹ Noppa-jutun pääsyyttäjäksi nimetty Markku Pohjanoksa otti julkisesti kantaa väitteisiin, joiden mukaan julkitulleissa lahjontajutuissa olisi jälkikäteen kiristetty lain tulkintaa verrattuna tapahtumahetken yleiseen käytäntöön. Pohjanoksan mielestä oltiin astumassa korruption jonkinasteisen laillistamisen tielle, jos puheet taannehtivasta laintulkinnasta pääsisivät korottamaan syyte- ja tuomitsemiskynnystä.⁹⁰

Vaalipäivän numerossaan Helsingin Sanomat kirjoitti lahjomasyytteiden ja veroepäselvyyksien yhteydessä ihmisten mielissä muhivasta vastaanpanemisen halusta, herravihasta ja vanhasta suomalaisesta kaunasta esivaltaa vastaan. Ilmassa oli lehden mukaan populismin ja protestin merkkejä.⁹¹ Vielä uutisoinnin tässä vaiheessa lehti yhdisti Noppa-tutkinnan uudenlaiseen populismiin, jonka vaaroista se varoitteli lukijoitaan. Vaalien alla äänestäjien tuoreessa muistissa oli Noppa-jutun lisäksi useita

---

⁸⁶ Helsingin Sanomat 5.2.1983. Maaseudun puolue ratsastaa muodikkaalla populismilla. Kotimaa 9.

⁸⁷ Ilta-Sanomat 4.3.1983. Vennamo yhä roistojahdissa. 11.

⁸⁸ Pernaa 2007, 89.

⁸⁹ Ilta-Sanomat 11.2.1982. Lahjusseminaari Helsingissä: Kapitalismin сайtuus jarruna. 8.

⁹⁰ Helsingin Sanomat 17.3.1983. Lahjontajuttujen syyttäjä puuttui moraalikeskusteluun. Kotimaa 8.

⁹¹ Helsingin Sanomat 20.3.1983. 20. maaliskuuta 1983. Sunnuntai 25.

muitakin korruptioskandaaleja, kuten Saloran ja Valcon tapaukset sekä Helsingin metron rakentamiseen liittyvät epäselvyydet. Lisäksi julkisuudessa oli puitu niin kutsuttua päivärahakiistaa, jossa useiden kansanedustajien todettiin nostaneen korvauksia, joihin he eivät olleet oikeutettuja.

Vaalien suuri voittaja oli lahjustutkintaa vaaliaseenaan hyödyntänyt SMP. Pekka Vennamo oli vaalien äänikuningas 25 088 äänellään, ja isä ja poika Vennamo saivat yhdessä paistatella vaalivoittajina New York Timesin etusivulla. Eduskuntaan nousi peräti 75 ensikertalaista.⁹² Ilta-Sanomat kirjoitti myöhemmässä pääkirjoituksessaan, että SMP:n uusi nousu perustui ”käsitykseen ’rötösherroista’ ja kiistämättömiin moraalisiin ja muihin väärinkäytöksiin”.⁹³ Yksi protestivaalien yllätysputoajista oli eduskunnan puhemies, maan pitkäaikaisimpiin parlamentaarikkoihin lukeutunut, keskustan kansanedustajana lähes neljä vuosikymmentä istunut Johannes Virolainen. Virolaisen nimi oli yhdistetty julkisuudessa Noppa-skandaaliin. Lisäksi hänen pitkää julkista avioeroprosessiaan pidettiin yhtenä syynä putoamiselle. Virolainen kirjoitti myöhemmin muistelmissaan pitävänsä koko Noppa-jutun puoluepoliittista haaraa edeltäpäin suunniteltuna, keskustapuolueen vastaisena propagandaoperaationa, tuoden samalla ilmi mielipiteensä tutkinnanjohtaja Aittoniemestä:

”Minulla ei ole täsmällisiä todisteita siitä, että suunnitelman takana oli sosiaalidemokraattien johto. Aktiivisena vetäjänä olisi ollut puoluesihtööri Liikanen, myös puheenjohtaja Sorsa oli ilmeisesti mukana. Kun esimerkiksi jutun alkuvaiheissa pantiin pääjohtajakin linnaan – asiaa on täytynyt informoida maan korkeinta johtoa myöten. Ei yksi populistinen partaniekka ja sahdin erikoistuntija voi sentään päättää eduskunnan puhemiestä ja pääjohtajia koskevista ongelmista – ei voinut vuosina 1982-83, vaikka Suomi vielä silloin oli paljon suuremmassa määrin poliisivaltio kuin tänään. Nythän eurooppalaistuminen pakostakin vähentää šeriffien määrää. Heidän joukossaan on runsaasti järkeviä, jotka osaavat käyttää valtaa oikein, mutta näyttää olevan niitäkin, joiden otteet toivat ainakin Noppa-jutun aikana mieleen Gestapon.”⁹⁴

Vaalien jälkeen alkoi kiivas julkinen keskustelu median asemasta ja vastuusta. Huhtikuussa Åbo Akademin kansleri, yksityisoikeuden ja yleisen oikeustieteen professori (oikeusministeri Christoffer Taxellin isä) Lars Erik Taxell väitti

---

⁹² Tuikka 2015, 368.

⁹³ Ilta-Sanomat 7.4.1983. Pääkirjoitus: Onko vaihtoehtoja? 2.

⁹⁴ Virolainen 1991, 87-88.

syntymäpäivähaastattelussaan, että väärinkäytöksiä oli tarpeettomasti paisuteltu julkisuudessa. ”Suomessa ei nyt eletä mitään sen kummenpaa [sic] kuin uusmoralismin aikaa”, Taxell uskoi.⁹⁵ Presidentti Koivisto puolestaan käsitteli valtiopäivien avajaispuheessaan eduskunnan ja tiedotusvälineiden suhteita: ”Maan asioiden hoitoa ajatellen olisi suuri vahinko, jos kansanedustuslaitoksen ja julkisen sanan välille syntyisi kyräilevä asenne”.⁹⁶ Lehdistön moraali ja toimintatavat nousivat omaksi puheenaiheekseen. Suomen kaupunginviskaaliyhdistyksen edustajat jättivät kevätkokouksensa yhteydessä kirjeen oikeusministerille ja oikeuskanslerille, jossa yhtenä keskeisenä huolenaiheena oli taloudellisten rikosten yhteydessä puhjennut keskustelu uusmoralismista. Viskaalit korostivat, että kohun synnyttäneet lahjonta- ja veropetostapaukset olivat siihen mennessä olleet poikkeuksetta rangaistavia.⁹⁷

Sanomalehtien liiton kokouksessa 28. huhtikuuta puhunut Aftonbladetin päätoimittaja Yrsa Stenius väitti, että suomalainen lehdistö oli 1970-luvun lopulla pettänyt kriittisen tehtävänsä totuuden välittäjänä, kun Kekkosen ajan vakiintuneita valtarakenteita ylläpitävä yhdenmukainen ajattelutapa esti taloudellisten väärinkäytösten ja poliittisesti kuumien aiheiden raportoinnin. Toisaalta Stenius oli huolissaan uuden, kriittisemmän journalistisukupolven raportointityylistä, jossa mahdollisten väärinkäytösten mittasuhteet jätettiin huomioitta. ”Ovatkohan nykypäivän journalistit kadottaneet etäisyyden alkeelliseen populismiin, joka varsin helposti seurailee aiheellisen valta- ja yhteiskuntakritiikin kannoilla?”, kysyi Stenius puheessaan aiheesta ”Uusmoralismi ja lehtimiesmoraali”.⁹⁸ Suomen pankin pääjohtajan virasta alkoholiongelmansa takia erotettu keskustan langennut suurmies Ahti Karjalainen oli Suomen Kuvalehdelle antamassaan haastattelussa huolissaan ajan yhteiskunnallisista virtauksista: ”[Uusmoralismi] vie ilmiantoyhteiskuntaan. Annamme toinen toisiamme ilmi pikku heikkouksista kuin Tsaari-Venäjän aikaan”.⁹⁹ Aineisto tukeekin aikaisempia havaintoja siitä, että Kekkosen kauden jälkeen alkanut median ”notkistuminen”

---

⁹⁵ Helsingin Sanomat 6.4.1983. Nyt ei uusmoralisoida. Horisontti 16.

⁹⁶ Helsingin Sanomat 10.4.1983. Muut lehdet. Kotimaa 10.

⁹⁷ Helsingin Sanomat 11.4.1983. Kaupunginviskaalit vaativat syyttäjälaitoksen uudistusta. Kotimaa 12.

⁹⁸ Helsingin Sanomat 29.4.1984. Yrsa Stenius: Toimittajat pettivät perimmäisen tehtävänsä. Kotimaa 10.

⁹⁹ Ilta-Sanomat 4.6.1983. Uusmoralismi ja kaksinaismoraali. 37.

aiheutti jännitteitä toimittajien ja juhlavaan julkisuuteen tottuneiden poliitikkojen välille sekä myös toimittajakunnan sisälle.

Kesäkuussa valmistuivat keskusrikospoliisin tutkimukset, joiden perusteella keskustan 1970-luvun puoluetoimiston koko johtoa epäiltiin rahan kiskomisesta rakennusliike Nopalta. Eniten kielteistä julkisuutta saivat osakseen Johannes Virolainen, joka oli ollut puolueen puheenjohtaja kesään 1980 asti, Asuntohallituksen entinen rahoitusjohtaja ja puolueen jäsen Kalevi Sassi, sekä Asuntohallituksen toimistopäällikkö Markku Hainari. Keskustan väitettiin Sassin virka-asemaa hyväksikäyttäen vaatineen 30-40 markkaa pimeää puoluetukea jokaista Nopan rakentamaa aravaneliötä kohden, yhteensä 2-3 miljoona markkaa.¹⁰⁰ Summa tarkentui myöhemmässä uutisoinnissa 1,2 miljoonaan markkaan. Syyttäjän mukaan Virolainen kutsui 1970-luvun alkupuolella aravarakentajia vuosittaisille ”kansalaislounaille”, joiden jälkeistä jälkikaronkkaa isännöinyt Sassi ohjeisti rakennusliikkeitä puolueelle ohjattavien avustusten määrästä.¹⁰¹ Hainarin väitettiin hyväksyneen normaalia korkeammat rakennuskustannukset. Oikeudelliseksi pulmaksi nousi, voitaisiinko poliittisesti aktiivisen virkamiehen kautta puolueelle kulkenut avustus tulkita lahjomaksi. Kuten myöhemmin muistelmissaan¹⁰², tuomitsi Virolainen syytteet jo tuoreeltaan poliittiseksi lavastukseksi.¹⁰³

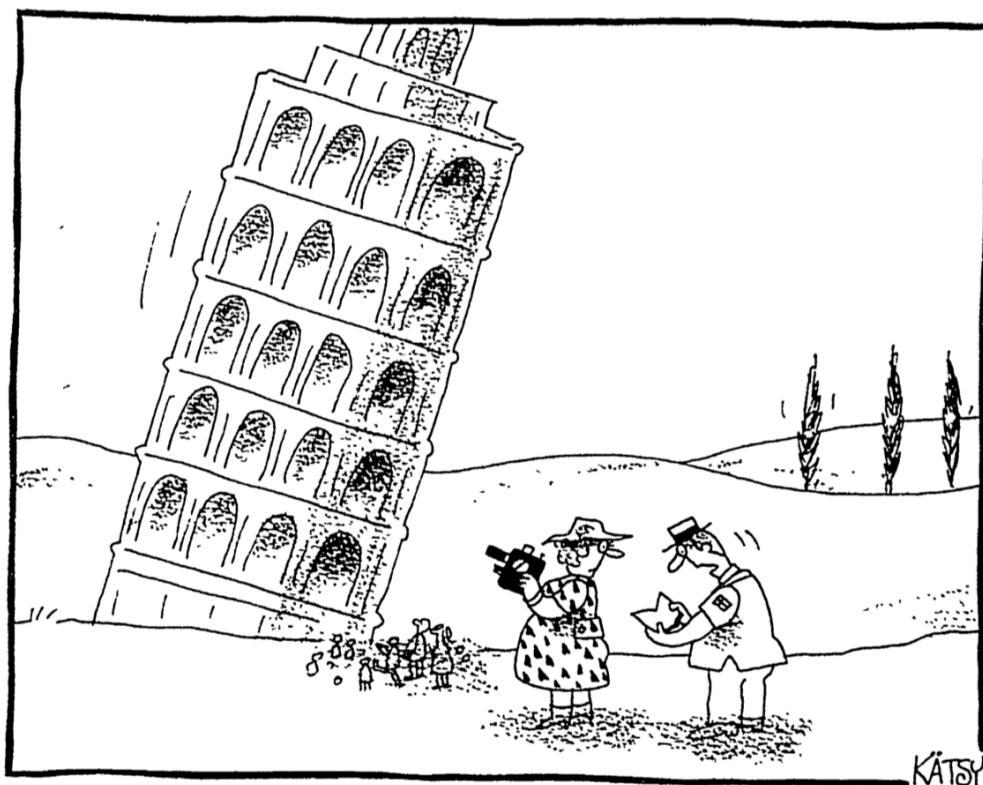
---

¹⁰⁰ Helsingin Sanomat 10.6.1983. Kepun 70-luvun johtoa epäillä kiskomisesta. Etusivu 3, Kotimaa 9.

¹⁰¹ Helsingin Sanomat 19.11.1983. Sassi jättää hovioikeudelle Noppa-vastineen. Kotimaa 13.

¹⁰² Virolainen 1991, 87-88.

¹⁰³ Ilta-Sanomat 10.6.1983. Virolainen kiistää kynnysrahaväitteet. 44.

— Se on joko Kepun ja Nopan yhteistyötä tai Hakan lahja demareille 1200-luvulla.

Kuva 1: *Ilta-Sanomat* 14.6.1983. 2. Kätsy.

Helsingin Sanomat käsitteli heinäkuisen sunnuntainumeronsa laajassa artikkelissa uusmoralismia ja henkisen ilmapiirin kiristymistä. Sosiologi Pasi Falk, josta oli lehden mukaan tullut ”lähes kansallinen guru uusmoralismikysymyksissä”, esitti, että suomalaisella uusmoralismilla oli vahva populistinen tausta ja kansan syvien rivien sijaan sitä puolustivat Kai Kortteen ja (metrojupakassa kunnostautunut ja eduskuntaan noussut toimittaja) Liisa Kulhian kaltaiset ”kansallissankarit”. Korkeimman oikeuden oikeusneuvoksen, juristi Henrik Grönqvistin mukaan ”uusmoralismista puhutaan enemmän kuin sitä on olemassa”. Julkisen sanan neuvoston puheenjohtajana toiminut Grönqvist piti lahjonnan lisääntymistä todellisena ilmiönä ja rangaistusten vaatimista luonnollisena vastareaktiona. Jutussa haastatellut eri alojen asiantuntijat olivat kuitenkin pääsääntöisesti samaa mieltä siitä, että moralisointi ja tuomitsevuus olivat lisääntymässä.¹⁰⁴ Suomen Akatemian tutkijaprofessori Antti Eskola syytti kovaksi ja ilkeäksi muuttuneesta ilmapiiristä iltapäivä- ja viikkolehdistöä ja niiden ”melkeinpä

¹⁰⁴ Helsingin Sanomat 10.7.1983. Miksi meillä moralisoidaan? Sunnuntai 18.

luonnevikaista” toimittajakuntaa.¹⁰⁵ Moraalikehyksen rinnalla – mutta Noppa-kakkosen alkuvaiheissa sille usein alisteisena – esiintyikin konfliktikehys, joka keskittyi yksilöiden ja intressiryhmien välisiin ristiriitoihin ja näkemyseroihin. Syytteistä uutisoinut lehdistö pyrittiin syytteiden kohteina olleiden tahojen ja heidän tukijoidensa toimesta leimaamaan häijyksi ja populistiseksi.

Syyskuun 1983 pääuutisia sanoma- ja iltapäivälehdissä oli 13.9. alkanut Nopan, keskustapuolueen ja Asuntohallituksen keskinäisiä rahavirtoja selvinyt oikeudenkäynti. Syytteiden mukaan Noppa oli keskustalle annetun rahallisen tuen turvin noussut Tampereen seudulla johtavaan asemaan ja rakentanut 40 prosenttia alueen aravatuotannosta, saavuttaen yli 20 prosentin voitot. Oikeudenistunnossa kävi myös ilmi, että keskustan puoluehallitus oli jo viisi vuotta aikaisemmin luvannut maksaa puolueen talouspäällikkö Eero Rantakokon palkan mahdolliselta vankeusajalta, kun tämä oli kärehtänyt Salora-jutun yhteydessä. Sopimus koski myös muista vastaavista syyteasioista mahdollisesti tulevaa vapausrangaistusta. Tämän ”mafiavakuutuksen” paljastuminen herätti sekasortoa puoluejohdossa. Syyttäjä Markku Pohjanoksa piti turvalauseketta jonkinasteisena tunnustuksena Rantakokon ja puoluekokouksen pöytäkirjan allekirjoittaneen, tuolloin puheenjohtajana toimineen Johannes Virolaisen osalta. Virolainen vetosi vastineessaan asemaansa ja arvovaltaansa: ”Täytyy ihmetellä, että näin heppoisin perustein syytetään eduskunnan puhemiehenä ja pääministerinä ollutta henkilöä”.¹⁰⁶

Ilta-Sanomat kehysti oikeusistuntuutisoinnissaan Virolaisen varsinaiseksi kelmiksi. Lehden mukaan tämä myhäili, virnisteli ja naureskeli istuntosalissa, torjui tv-toimittaja Kari Tervon kohteliaan tervehdysesityksen, ja vieläpä poistuessaan raastuvanoikeudesta ylitti Aleksanterinkadun kohdalta, jossa ei ollut suojatietä.¹⁰⁷ Viesti kelpasi lukijoille, sillä seuraavana päivänä Lukijan ääni -palstalla ”Jussin” rehellisyys ja käytöstavat tuomittiin useamman lukijan toimesta.¹⁰⁸ Helsingin Sanomat

---

¹⁰⁵ Helsingin Sanomat 11.7.1983. Asenneilmapiiri historian toistoa. Pääkirjoitukset 2.

¹⁰⁶ Helsingin Sanomat 14.6.1983. Noppa menestyi Kepun tuelle. Etusivu 3, Kotimaa 8-9.

¹⁰⁷ Ilta-Sanomat 14.9.1983. Myhäilevä Virolainen raastuvassa: Pitäis saada edes kahvia! 5.

¹⁰⁸ Ilta-Sanomat 15.9.1983. Lukijan ääni. 32.

muistutti pääkirjoituksessaan, että keskustalla ei ole oikeutta puhua poliittisesta ajohdista ja osoitella muita puolueita, sillä koko poliittisen järjestelmän uskottavuus oli tulilinjalla.¹⁰⁹ Puolueen tuolloinen puheenjohtaja Paavo Värynen vaiken jupakasta, mutta keskustan pää-äänenkannattaja Suomenmaa otti sivuillaan vahvasti kantaa oikeudenkäyntiin, leimaten sen poliittiseksi ajohdiksi. Osansa saivat myös oikeuskansleri ja ”tuomariksi ryhtynyt kaupallisuuteen sitoutunut oikeistolehdistö”.¹¹⁰ Esko Salmisen myöhemmän tulkinnan mukaan keskustapoliitikot olivat 1980-luvulla vakuuttuneita siitä, että television viihdeohjelmistossa ja Etelä-Suomen valtaehdissä vallitsi ”kepkammo”. Hänen mukaansa Helsingin Sanomat nähtiin yleisesti sosiaalidemokraatteja myötäilevänä lehtenä.¹¹¹

Noppa-jutun tutkinnanjohtaja Aittoniemi nousi suuren yleisön tietoisuuteen – omien sanojensa mukaan vastentahtoisesti – kun Helsingin Sanomien julkaisi hänestä syyskuisessa sunnuntainumerossaan laajan henkilökuvan. Otsikon ”Niin maan perusteellinen poliisi” alla seisovat rivit määräisivät varsin myönteisen jutun tahdin: ”Hän kaihtaa julkisuutta. Hän vavisuttaa vallanpitäjiä. Hän käynnisti Nopan lahjustutkimukset. Hän on Sulo Aittoniemi.”¹¹² Nämä retorisiin tehokeinoihin kuuluvat kuvailemisen tavat ovatkin varsin vahvaa kehystämistä. Laajalle levinneestä korruptiosta jutussa vihjaillut Aittoniemi kieltäytyi valokuvattavana olemisesta, sillä KRP:n sisäiset ohjeet kielsivät sen. Tämä ohjeistus oli mitä ilmeisimmin unohtunut, kun Aittoniemi muutamaa päivää myöhemmin poseerasi Seura-lehden kannessa. ”Puoluelahjusten tutkija komisario Sulo Aittoniemi ei pelkää rötösherroja”, lehden lööppi kertoi.¹¹³

Marraskuun lopussa oikeus kokoontui jälleen. Rahaliikenteen pääorganisaattoriksi väitetty Kalevi Sassi piti esitutkintaa ”kafkamaisena”. Hänen mukaansa pitkä pidätysaika ja tutkijoiden henkinen yliote olivat saaneet hänet lausumaan ”puolittaisen tunnustuksen”, jonka hän sittemmin perui. Tässä vaiheessa keskeiseksi kiistakapulaksi

---

¹⁰⁹ Helsingin Sanomat 16.9.1983. Järjestelmän uskottavuus tulilinjalla. Pääkirjoitukset 2.

¹¹⁰ Suomen Kuvalehti 1983/38. Unohtuivatko raamattu ja lakikirja? 52-54.

¹¹¹ Salminen 2006, 268-269.

¹¹² Helsingin Sanomat 18.9.1983. Niin maan perusteellinen poliisi. Sunnuntai 27.

¹¹³ Helsingin Sanomat 22.9.1983. Ilmoitus. Kotimaa 12.

nousivat poliisin käyttämät valtiontalouden tarkastusviraston laskelmat Nopan saamien aravarakennusprojektien hinnoista ja kannattavuudesta. Virastaan pidätetty Asuntohallituksen toimistopäällikkö Markku Hainari toimitti oikeudelle omat laskelmansa, joiden mukaan Nopan katteet eivät olleet muita rakentajia suuremmat.¹¹⁴ Pian useat syytetyt ilmoittivat tulleen harhaan johdetuksi kuulustelujen aikana ja myöntäneensä painostuksen alaisena asioita, jotka eivät pitäneet paikkaansa. Nopan toimitusjohtaja Pauli Kemmon mielestä juttua oli tutkittu ”kuin elävän miehen murhaa”. Hänen mukaansa tutkijoilla oli ollut ”ennakkoon selvä kuva niin rötöksistä kuin rötösherroistakin”.¹¹⁵ Syytettyjen puolustus piti mahdottomana, että puoluetuki voitaisiin katsoa virkamiehen lahjonnaksi.

Presidentti Koivisto pohdiskeli marraskuisessa syntymäpäivähaastattelussaan, josko sellainen syyttäjä pitäisi vaihtaa, ”joka liian usein on syyttänyt niin, ettei syyte ole johtanut tuomioon.” Tämä tulkittiin yleisesti kritiikiksi Noppa-syyttäjä Markku Pohjanoksa kohtaan.¹¹⁶ Oikeuskansleri Korte torjui presidentin syyttäjiin kohdistuvan arvostelun. Hieman myöhemmin sisäministeri Matti Luttinen kritisoi poliisilaitosta liiallisten voimakeinojen käytöstä kuulustelutilanteissa. Ilta-Sanomiin kirjoittaneen Lasse Lehtisen mukaan suuri yleisö tulkitsi Luttisen lausunnon rötösherrojen suojeluksi.¹¹⁷ Suomen Kuvalehti julkaisi joulukuussa kolmen sivun mittaisen kansijutun ”Jo etukäteen tuomittu puolustautuu”, jossa Sassi sai omin sanoin puolustautua syytteiltä ja kritisoida syyttäjänlaitosta. Lehti ihmetteli, olivatko tutkijat olleet tehtäviensä tasalla ja syyttäjä harkinnut asiaa riittävästi.¹¹⁸ Sassi myönsi, että puoluerahaa oli kulkenut hänen käsiensä kautta, mutta kielsi olleensa puolueeseen nähden ”läheisessä, kiinteässä tai riippuvaisessa suhteessa”. Hän saikin luokitteluhypoteesin mukaisesti oman näkökulmansa helposti esiin lehdistössä. Eero Silvasti kommentoi Helsingin Sanomien kolumnissaan Sassin väitteitä happamaan sävyyn. Silvastin mielestä mies, joka oli noussut pääjohtajaksi puoleen tuella ei voinut

---

¹¹⁴ Helsingin Sanomat 23.11.1983. Sassi tyrmää Noppa-jutun esitutkinnan vääristelyksi. Kotimaa 11.

¹¹⁵ Helsingin Sanomat 30.11.1983. Voitonrauha Noppa-puolustus yritti romuttaa kaikki syytteet. Kotimaa 11.

¹¹⁶ Helsingin Sanomat 16.12.1983. Lyhyesti: Ketkä kaikki jäähyllä? Mielipide 24.

¹¹⁷ Ilta-Sanomat 13.1.1984. Väkivallan virkamies. 4.

¹¹⁸ Suomen Kuvalehti 1983/48. Jo etukäteen tuomittu puolustautuu. 26-28.

kutsua itseään ulkopuoliseksi rivijäseneksi: ”Jos menee tunkiolle töihin, haju tarttuu vaatteisiin”.¹¹⁹

Sassi ja hänen vaimonsa osallistuivat tammikuun 1984 lopussa Johannes Virolaisen 70-vuotisjuhliin, jossa Virolainen lohdutti perheystäviään: ”Välillä harjataan karkealla harjalla vastakarvaan, mutta kyllä se keitetään”. Virolainen ounasteli, että ”rötösherrariemastelu” menisi pian ohi.¹²⁰ Suomen Kuvalehden syntymäpäivähaastattelussa Virolainen harmitteli, että Suomessa on vain neljä sankaria: Koivisto, Korte, Vennamo ja Kulhia – ”ja me toiset kaikki olemme rötösherroja”. Hän myös epäili, että oli joutunut raastupaan ”omilta” tulleen ilmiannon perusteella.¹²¹ Muistelmissaan *Viimeinen vaalikausi* Virolainen syyti Noppa-murheistaan ylintä demarijohtoa.¹²²

Maaliskuisessa oikeudenkäynnissä Sassin puolustus vetosi moraalikäsitysten muuttumiseen. Puolustuksen mukaan 1970-luvun tavat eivät mahtuneet senhetkiseen arvomaailmaan, mutta Sassin toimintaa tulisi tarkastella vanhojen tapojen valossa.¹²³ Samoihin aikoihin Markku Hainari vastasi erillisessä oikeudenkäynnissä useisiin syytteisiin muun muassa Nopan tahallisuudesta hyödyttämisestä sekä hyötymistarkoituksessa tehdystä asiakirjan hävittämisestä virkamiehenä. Hainarin työhuoneessa sijainneesta kaapista hävisivät syksyllä 1982 hintalaskelmien perustana käytetyt laskentaohjeet. Koska nämä tärkeät asiakirjat puuttuivat, syyttäjä ja puolustus kinastelivat kuukausikaupalla aravahintojen neliölaskelmista. Hainari väitti, ettei poliisin Noppa-laskelmilla ole pohjaa, kun taas Sulo Aittoniemi piti Hainarin omia laskelmia ”älyllisenä huijauksena”.¹²⁴

Moraalikehyksen lisäksi aineistossa toistuu jo tässä vaiheessa konfliktikehys. Sulo Aittoniemi oli korruptiotutkinnan julkinen henkilöitymä ja sai osakseen leijonanosan

---

¹¹⁹ Helsingin Sanomat 14.12.1983. Etukäteen tuomittu. Mieliä 17.

¹²⁰ Ilta-Sanomat 1.2.1984. Jussi ja Karjala takaisin. 9-10.

¹²¹ Suomen Kuvalehti 1984/04. Johannes Virolainen, 70, ei hellitä. 22-27.

¹²² Virolainen 1991, 87-88.

¹²³ Helsingin Sanomat 15.3.1984. Sassin puolustus materiaalipulassa. Kotimaa 13.

¹²⁴ Helsingin Sanomat 21.3.1984. Hainarista uusin Noppa-syytetty. Kotimaa 7.

yksilöön kohdistuvasta kritiikistä. Voimakkaimmin hänen kimppuunsa kävi julkisuudessa juuri Markku Hainari, jonka mukaan Aittoniemi vainosi häntä, pyrkien ennalta päättäänsä lopputulokseen.¹²⁵ Hainari myös teki Aittoniemestä useita valituksia sisäministeriöön ja eduskunnan oikeusasiamiehelle.¹²⁶ Syytetyn vaimo Ritva Hainari, jota Ilta-Sanomat luonnehti ”kiusatuksi naarastiikeriksi”, piti miehensä kohtelua sadismina.¹²⁷ Keväällä 1984 Aittoniemen ja Hainarin välisiin kiistoihin keskittynyt Noppa-uutisointi alkoi saada farssimaisia piirteitä: ”turpakäräjiksi”¹²⁸ iltapäivälehdissä luonnehditun istunnon aikana Hainari samaisti tutkinnanjohtajan erääseen *Pahan kosketus* -elokuvan päähenkilöistä, Orson Wellesin esittämään korruptoituneeseen ja viinaanmenevään poliisipäällikköön. Aittoniemi vastasi ainoastaan ulkonäön osuvan, mutta sopivansa muuten paremminkin Teuvo Tulion *Intohimon vallassa* -elokuvan näyttelijäkaartiin. Väittely oli kiihkeää myös Hainarin ja tutkijoiden käyttämien, toisistaan merkittävästi eroavien neliöhintalaskelmien ympärillä. Hainarin mukaan ennen poliisiuraansa sahurina toiminut Aittoniemi ei ”metsurin eväillään” ymmärtänyt mitään laskelmien päälle. Hainari halusi myös tietää, milloin Aittoniemi oli viimeksi käynyt teatterissa. Näin hän ilmeisesti pyrki osoittamaan komisarion sivistymättömyyden. Puolustus syytti Aittoniemeä jopa neliöhintojen tahallista väärentämisestä. Aittoniemi puolestaan piti syytetyn omia laskelmia paitsi älyllisenä huijauksena, myös tarkoituksellisen hämäävinä, ”kuin karvalakki kesäpuvun kanssa käytettynä”. Lisäksi Aittoniemi syytti Hainaria siitä, että tämä olisi vedonnut mahdollisimman korkeisiin tahoihin, jotta nämä painostaisivat tutkijoita.¹²⁹

Lahjontasyytteet eivät liittyneet pelkästään Noppaan. Tiistaina 28. maaliskuuta Helsingin raastuvanoikeuden pieneen istuntosaliin ahtautui 34 syytettyä, heidän joukossaan Merikarvian koko kunnanhallitus, jonka kaikkia yhdeksää jäsentä syytettiin Kalevi Sassin lahjomisesta muun muassa ilmaisen veneen avulla. Porilaisen Elementtityön toimitusjohtaja puolestaan oli lahjoittanut Sassille perämoottorin, sillä ”vene ilman moottoria ei ole mitään”. Vuorineuvos Armas Puolimatka oli syytettynä

---

¹²⁵ Ilta-Sanomat 21.3.1984. Hainari syyttää: Aittoniemi vainoaa. 3.

¹²⁶ Helsingin Sanomat 21.3.1984. Hainarista uusin Noppa-syytetty. Kotimaa 7.

¹²⁷ Ilta-Sanomat 28.3.1984. Rva Hainari oikeudessa kuin naarastiikeri: Tämähän on sadismia! 6.

¹²⁸ Ilta-Sanomat 25.4.1984. Hainari taas turpakäräjillä. 7.

¹²⁹ Helsingin Sanomat 17.5.1984. Noppa-tutkijan kuulustelutavoista farssi. Kotimaa 10.

25 000 markan avustuksesta Johannes Virolaisen presidentinvaalikassaan, jonka tämä oli antanut Sassille käteisenä tämän pyydettyä tukea. Kun oikeuden puheenjohtaja ihmetteli, oliko Puolimatalla aina niinkin suuri summa käteisenä, vastasi Puolimatka: ”Kyl ain on piirongin loorassa sen verran”. Virolainen itse vaati yksilöityä syytettä ja vetosi presidentti Koiviston syyttäjäkritiikkiin: ” -- tuntuu ihmeelliseltä, että syytteen perusteeksi ei esitetä muita kuin löyhiä vaatimuksia. Sitä on ihmetelty myös hyvin korkealla tasolla”.¹³⁰ Ilta-Sanomat luonnehti kaoottista istuntoa fiaskoksi, show’ksi ja suureksi pamaukseksi. Lehden mukaan show-elementistä huolehti kekkosvitsejä murjonut Virolainen.¹³¹

Huhtikuun puolivälissä tutkinnanjohtaja Sulo Aittoniemi antoi haastattelun SDP:n kansanedustaja Reino Paasilinnan vaalilehtiseen, mitä Helsingin Sanomat piti ”yllättävänä”. Aittoniemi kaipasi valtioneuvoston siunausta jatkotutkimuksilleen, joissa saattaisi paljastua myös muiden puolueiden korruptiokytkentöjä. ”Tällä tutkinnan alueella on alkanut ilmetä epätietoisuutta toiminnan perusteista. Ilmassa on sellaistaikin ajattelua, että me emme olisikaan ihan laillisella asialla”, komisario kertoi. Lehtisessä myös muistutettiin sisäministeri Jokelan puolentoista vuoden takaisesta puuttumisesta lahjustutkimuksiin.¹³² Kuukautta myöhemmin erikoissyöttäjä Markku Pohjanoksa antoi keskusrikospoliisille julkisen määräyksen laajentaa Noppa-tutkimuksia. Syyniin joutuisivat ainakin Tampereen Linnainmaan kaavoitusotku, jossa Nopan epäiltiin lahjoneen virkamieskuntaa, sekä kaupunginjohtaja Pekka Paavolan kesähuvilan rakentamiskustannukset. Poliisin pääasiallisena johtolankana oli Noppa-johtaja Pauli Kemmon puotilalaisen talon vintille kätkemä matkalaukku, joka sisälsi yksityiskohtaisia asiakirjoja Nopan ja poliittisten virkamiesten välisistä yhteyksistä.¹³³ Noppa-jutun ”Pandoran lippaaksi”¹³⁴ ristitty salkku ja sen sisältö puhuttaisivat oikeudenkäynnin osapuolia pitkään. Rikostutkijat puhuivat rakenteellisesta

---

¹³⁰ Helsingin Sanomat 28.3.1984. Asuntohallituksen lahjusjuttu laajeni. Kotimaa 9.

¹³¹ Ilta-Sanomat 28.3.1984. Noppa-oikeudenkäynti suurta showta – Virolainen murjoi Kekkositsejä. Etusivu 1.

¹³² Helsingin Sanomat 16.4.1984. Kaupungin varjot: Lahjustutkija pyytää siunausta. Kotimaa 9.

¹³³ Helsingin Sanomat 16.5.1984. Noppa-lahjusten tutkijoille kahden vuoden lisäurakka. Etusivu 3, Kotimaa 9.

¹³⁴ Helsingin Sanomat 17.5.1984. Noppa-tutkijan Pandoran lipas. Etusivu 3, Kotimaa 10.

korruptiosta, jossa asuntolainoitettua tuotantoa rakentavat yritykset maksoivat systemaattisesti kynnsrahaa kaikille suurille puolueille.

Noppa II:n alkuvaiheissa ensi- ja toissijaisena kehyksenä vuorottelivat moraali- ja konfliktikehykset. Syytetyt pitivät lainvalvojien ja median toimintaa ylimitoitettuna ja hämmästelivät heppoisin perustein nostettuja syytteitä – olihan ainoastaan toteutettu maan tapaa. Eniten palstatilaa saivatkin väitteet uusmoralismista ja vähättelystä. Näiden vanavedessä tulivat yksilöiden ja intressiryhmien välisiä konflikteja esittelevät artikkelit. Vaalien alla Helsingin Sanomat ja etenkin Suomen Kuvalehti vetivät yhtäläisyyksiä tutkimusten ja populistisen liikehdinnän välille. Noppa-uutisoinnin voi nähdä esimerkkinä notkistuvan modernin ja sen myötä muuttuvan julkisuuden aiheuttamista kipukohdista. Julkinen keskustelu median roolista ja vastuusta kävi kiivaana, eikä neljäs valtiomahti ollut enää ”äänetön”, kuten vielä aikaisemmalla vuosikymmenellä. Lehdistö sai kuulla kunniansa, kun sitä syytettiin vuoroin ilkeäksi ja häikäilemättömäksi, vuoroin pinnalliseksi ja populistiseksi. Välineellinen kehystäminen korostui etenkin Ilta-Sanomien uutisoinnissa, jonka uutisointi rakentui värikkään kielen ja iskulauseiden varaan. Kesällä 1984 uutisointi sai uuden suunnan, kun Tampereen kaupunginjohtaja Pekka Paavola hävisi tavoittamattomiin. Seuraavien kuukausien ajan Noppa-uutisointi välittyi niin Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa kuin Suomen Kuvalehdessäkin pääsääntöisesti jälkirikkomus-kehyksen läpi.

4.2 ”Kuulin korvissani huudon: lynkatkaa, lynkatkaa!” – Pekka Paavolan automatka ja Noppa-jutun jälkirikkomukset

”Otetaan pienet paavolat, jos syntyy painetta
Otetaan pienet paavolat, se nostaa mainetta
Ensin vähän hymyillään, ’Mitäs tässä’ -tyyliin lymyillään
Otetaan pienet paavolat, jos syntyy painetta”¹³⁵

Poliittisen skandaalin ominaispiirteisiin kuuluu tapahtumaketju, jossa median ja yleisön huomio siirtyy alkuperäisestä väärinkäytöksestä sitä seuranneeseen peittely-

---

¹³⁵ Irwin Goodman (1984): Otetaan pienet paavolat. Sanat: Vexi Salmi. Levyllä ”Härmäläinen perusjuntti”. Flamingo.

yritykseen, joka pitää usein sisällään harhaanjohtamista, estelyä, tarkoituksellisen hämäämistä lausuntoja ja jopa suoranaisia valheita. Syntyy alati vahvistuva väitteiden ja vastaväitteiden kierre.¹³⁶ Kuuluisin esimerkki poliittisesta lähihistoriasta lienee Watergate-skandaali, jossa alkuperäistä vakoilusyytöstä ja hotellimurtoa merkittävämmäksi tekijäksi muodostui viranomaisten ja oikeuslaitoksen tutkimuksiin kohdistunut peittely, joka johti lopulta presidentti Nixonin eroamiseen virastaan. Noppa-vyyhdin ja samalla yksi 1980-luvun kotimaan politiikan merkillisimmistä käänteistä oli Tampereen kaupunginjohtaja Pekka Paavolan kuukauden mittainen automatka ympäri Eurooppa kesäkuussa 1984.

Rakennusyhtiö Noppa rakennutti Tampereen kaupunginjohtajana vuosina 1969-1985 toimineelle Pekka Paavolalle huvilan vuonna 1971. Paasion II hallituksen (23.2.1972 - 4.9.1972) oikeusministerinäkin toiminut Paavola joutui vapaa-ajan asuntonsa kanssa ensimmäisen kerran ongelmiin jo 1972, jolloin hänet tuomittiin sakkoihin huvilan rakennuttamisesta ilman rakennuslupaa. Rakennus purettiin, siirrettiin Uudenkaupungin saaristoon, ja pystytettiin uudestaan Nopan kustannuksella. Lopullinen kauppahinta oli 18 000 markkaa, jota Sulo Aittoniemi oli Noppa-tutkimuksissaan päättänyt pitämään räikeänä, lahjomaan verrattavana alihintana. Paavola oli maksanut viimeisen erän kauppasummasta 24. kesäkuuta 1974, joten mahdollinen rikos lahjonnan vastaanottamisesta oli vanhentumassa kesäkuussa 1984, jolloin lisänimellä ”Pomo” tunnettu kaupunginjohtaja katosi virkavallan ja tiedotusvälineiden tavoittamattomiin. Omien sanojensa mukaan hän ei ollut tietoinen syyteoikeuden vanhenemisesta, vaan oli sairaslomalla ja hoiti terveyttään autoilemalla Keski-Euroopassa.

Julkisuudessa kaupunginjohtajan poissaoloon havahduttiin tiistaina 5. kesäkuuta, jolloin hänen olisi pitänyt vihkiä kuurosokeiden palvelutalo.¹³⁷ Keskusrikospoliisin tutkijat olivat sopineet samalle aamulle tapaamisen Paavolan kanssa tämän sihteerin välityksellä. Sovittua aikaa ei peruutettu eikä Paavola ilmoittanut itsestään, joten poliisi päätyi tekemään etsintäkuulutuksen. Kesäkuun 8. päivä Ilta-Sanomat uutisoi

---

¹³⁶ Thompson 2000, 16-17.

¹³⁷ Helsingin Sanomat 9.6.1984. Poliisi ei vielä löytänyt kaupunginjohtaja Paavolaa. Kotimaa 6.

etusivullaan: ”Poliisi jahtaa piileskelevää Pekka Paavolaa”.¹³⁸ Seuraavalla viikolla lehti piti jo varsin ilmeisenä paitsi sitä, että Paavola pakoili tietoisesti ja joku Tampereelta oli häneen yhteydessä pitäen pakoilijaa ajan tasalla, myös että kaupunginjohtajan virastapidättäminen alkoi olla käsillä.¹³⁹ Poliisi etsi Paavolaa myös sosiaalidemokraattien Lahden puoluekokouksesta, jonka puheenjohtajistoon häntä oli kaavailtu. Noppa-tutkijoita syytettiin demarileirissä pidätyksen politisoimisesta. Johannes Virolaisen mukaan pidätys puoluekokouksessa olisi tuonut ”populistipoliiseille heidän haluamaansa julkisuutta”.¹⁴⁰ Lehdistö oli saanut vihiä poliisin aikeista, mikä aiheutti sekaannusta puolueväessä. Pääministeri Sorsa suomi kovin sanoin tiedotusvälineitä puoluekokouksessa pitämässään kuuluisassa puheessa:

”Parlamentaarinen demokratia on informaatioyhteiskunnassamme saamassa haastajan ’infokratiasta’, tiedotusvallasta. Sille näyttää olevan ominaista suuri epä-älyllisyys, yhteiskunnallisten ongelmien pohdiskelun välttely, poliittisten kysymysten kääntäminen henkilökysymyksiksi sekä omaan toimintaansa kohdistuva täydellinen kritiikittömyys.”¹⁴¹

Esko Salmisen myöhemmän analyysin mukaan Sorsaa ärsytti erityisesti Helsingin Sanomien puoluekokousuutisointi. Salmisen mukaan Sorsa oli lisäksi huolissaan demarivallan murenemisesta Yleisradiossa, jota oli totuttu pitämään vastavoimana kokoomuksen ja keskustan vahvalle maakuntalehdistölle.¹⁴² A-studion haastattelussa pääministeri Sorsa syyti toimittajia siitä, että nämä maalasivat puoluetoinnin hämäräpuuhaksi ja antoivat demokratiasta väärän kuvan. Pääministeri vaati Yleisradiolta solidaarisuutta.¹⁴³ Yleisradion historiaa tutkineen Raimo Salokankaan mukaan Sorsa pyrki myöhemmin kostamaan kohtelunsa vaikeuttamalla suunnitellun lupamaksukorotuksen toteutumista tehostamisselvitysten ja ”julkisen simputuksen” avulla.¹⁴⁴

---

¹³⁸ Ilta-Sanomat 8.6.1984. Poliisi jahtaa piileskelevää Pekka Paavolaa. Etusivu 1.

¹³⁹ Ilta-Sanomat 11.6.1984. Paavolasta ei jälkeäkään. 5.

¹⁴⁰ Virolainen 1991, 89.

¹⁴¹ Tuikka 2015, 371.

¹⁴² Salminen 2006, 52.

¹⁴³ Salokangas 1996, 358.

¹⁴⁴ Ibid.

Suomen Kuvalehti risti pääkirjoituksessaan poliisin etsimän Pekka Paavolan yhteiskunnallisten ongelmien henkilöitymäksi ja vastasi pääministerin mediakritiikkiin varsin voimallisesti:

”Kun pääministeri Sorsa ja muutkin johtavat sosiaalidemokraatit jatkuvasti ärhentelevät viestimille tavalla, joka erehdyttävästi muistuttaa hytтын ampumista tykillä, maalialueella syntyy kiusaus asettaa heidän vaikuttimensa kyseenalaisiksi. -- Perustelematon väite, jonka mukaan julkinen sana uhkaa ’demokraattista laitostamme’, vaikuttaa – luvalla sanoen – epä-älylliseltä.”¹⁴⁵

Puoluekokouksen jälkeisellä viikolla 13.6. Ilta-Sanomat julkaisi otsikon ”Kuuma linja” alla aukeamallisen lehden keräämää lukijapalautetta, jossa ruodittiin pääministeri Sorsan puoluekokouksessa pitämää infokratiapuhetta ja lehdistöryöpytystä. Ilta-Sanomien mukaan valtaosa soittajista oli tiedotusvälineiden puolella, osa jopa syyttäen pääministeriä sensuroijaksi ja rötösherrojen suojelijaksi. Nimimerkin *Isänmaan ystävä* mukaan ”Sorsa voisi käydä samalla lääkäriillä kuin Paavola ja jättää lehdet rauhaan. SDP uhkaa kansanvaltaa”. Noin kuudesosa soittajista oli kuitenkin sitä mieltä, että ”Sorsa oli oikeassa, lehdet ovat itseriittoisia ja toimittajat itserakkaita”.¹⁴⁶

Seuraavan päivän Ilta-Sanomat toi esiin Tampereen paikallispolitiikan vanhoja ristiriitoja ja yhteentörmäyksiä otsikolla ”Kaivaako Paavola nenästään verta?”. Lehden mukaan jo Paavolan valintaprosessi kaupunginjohtajaksi oli paljastanut hänet häikäilemättömäksi peluriksi. Demariryhmässä Paavola oli hävinnyt Risto Tainiolle äänin 13-8, mutta noussut kokoomuksen ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton tuella valtuustossa kaupunginjohtajaksi äänin 45-14. Myöhemmin, kohun kasvaessa, demarien langennutta johtohahmoa luonnehdittiinkin omiensa joukossa pilkallisesti vallananastajaksi sekä kokoomuksen ja SKDL:n ottopojaksi. Ilta-Sanomat listasi Paavolan syntejä, joihin kuuluivat muiden muassa tämän epäsuosio Kekkosen silmissä, yksinvaltainen sanelupolitiikka, poliittiset virkanimitykset ja epäselvät tonttikaupat.¹⁴⁷ Kesän kuluessa lista kasvoi ja miehen kontolle sysättiin jopa Hervannan kaupunginosa, jota professori Heikki von Hertzen luonnehti ”yhdeksi suurimmista epäonnistumisista,

---

¹⁴⁵ Suomen Kuvalehti 1984/24. Pääkirjoitus: Tykkitulo hytтыsille. 9.

¹⁴⁶ Ilta-Sanomat 13.6.1984. Kuuma linja: Sorsa, todellinen sensuroija! 8-9.

¹⁴⁷ Ilta-Sanomat 14.6.1984. Kaivaako Paavola nenästään verta. 8-9.

mitä Suomessa on tehty kaupunkisuunnittelun alalla”.¹⁴⁸ Rautaisesti kaupunkia yli vuosikymmenen hallinneen johtajan pysyessä vaiti, nousi uusia kriitikkoja jatkuvasti esiin. Missä ”Pomo” piileksii, kyselivät lehdet. Ja miten ihmeessä hän voisi puhua itsensä kuiville?

Paavolan selityksiin kriittisen huvittuneesti suhtautunut Ilta-Sanomien toimittaja Jussi Niiranen esitti 14. kesäkuuta varsin osuvaksi osoittautuvan ennustuksen kaupunginjohtajan mielenliikkeistä:

”Kun Paavola heinäkuussa kömpii esiin kolostaan, niin melkein voi arvata millä sanoilla hän piileskelyään selvittää: Vapaan maan vapaana miehenä hänellä on oikeus hoitaa verenpainetta missä haluaa. Tietämisen tuskaa ja sen aiheuttamaa verenpaineen lisäystä välttääkseen Paavola ei ole koskenut lehtiin eikä radioon. Hänellä ei ole ollut aavistustakaan, että Aittoniemellä oli hänelle asiaa. Sitten Paavola alkaa kurmuuttaa niitä kunnallismiehiä, jotka ovat sanoneet hänen pakoilustaan jotain harkitsematonta. Viisaimmat hänen vastustajistaan ovat älynneet olla hiljaa.”¹⁴⁹

Paavolan vielä ollessa pakosalla otti tapahtumien absurdiuteen ja julkisen sanan rooliin kantaa myös lauluntekijänä paremmin tunnettu Ilta-Sanomien vakikolumnisti Juice Leskinen:

”[Paavola] rymysi tuuheassa pöheikössä ankarasti huohottaen. Hän tiesi että jälkikoirat ovat aivan kannoilla. Koirien perässä säntäilee komisario Sulo Aittoniemi. Aittoniemeä kyttää julkinen sana, sitä Julkisen Sanan Neuvosto ja kaiken yllä väijyy Kalevi Sorsan, hänen puoluetoverinsa, isällisen ankara mutta lopullisen vittumainen silmä. -- kaupunginjohtaja ei saa karata, ja jos hän karkaa, häntä ei saa jahdata, ja jos jahdataan niin ei saa ottaa kiinni, mutta jos otetaan kiinni niin ei panna syytteeseen. Sillä syytteet vanhenevat mutta kaupunginjohtajuus pysyy.”¹⁵⁰

Juridisesta näkökulmasta Paavolan automatka näytti olleen toimiva ratkaisu, sillä keskiyöllä 24. kesäkuuta syyteoikeus huvilan rakentamiseen liittyvistä lahjuksista vanheni. Poliittinen paine alkoi kuitenkin kasaantua, ja Paavolan erottamista vaadittiin jo usealla taholla. Pian kävi selväksi, että alkuperäinen huvilajuttu oli jäämässä vähäpätöiseksi seikaksi. Paavolan tulevaisuus riippuisi siitä, katsottiinko hänen

¹⁴⁸ Ilta-Sanomat 22.10.1984. Paavola luopui omakotitontistaan. 5.

¹⁴⁹ Ilta-Sanomat 14.6.1984. Kaivaako Paavola nenästään verta. 8-9.

¹⁵⁰ Ilta-Sanomat 16.6.1984. Juice: Takaa-ajettu. 32.

tarkoituksella harhauttaneen viranomaisia, ja lakipykälien sijaan kyse olisi moraalista ja arvostelukyvystä. Anneli Sundberg arveli Suomen Kuvalehden kolumnissaan, että kenties korkean virkamiehen moraalin ja kelvollisuuden takeeksi riittäisi vastaisuudessa, jos hänellä olisi lauttaliput ja hotellikuitit tallella. Moraalista irrotettuja juridisia syitä olisi Sundbergin mukaan vaikea löytää.¹⁵¹

Sulo Aittoniemi sai oman näkökulmaansa Paavolan motiiveista tuoreeltaan esiin syytteiden vanhenemista seuranneen aamun Helsingin Sanomissa:

”En mene sanomaan, onko kukaan pakoillut, sillä minulla ei ole siihen konkreettista näyttöä.” Aittoniemen mielestä keskivertoihmisen järjen mukaan kaikki kuitenkin viittaa siihen, että Paavola on halunnut olla tämän ajan poissa pelistä. ”Ei hän sentään voi olla tietämätön siitä, että häntä etsitään.”¹⁵²

Päivää ennen Paavolan ilmaantumista puoluelehdistön tuki kaupunginjohtajalle alkoi huojua. SDP:n tamperelainen äänenkannattaja Kansan Lehti kirjoitti 28. kesäkuuta, että olisi mahdotonta kuvitella Paavolan palaavan virkansa hoitoon kuin mitään ei olisi tapahtunut. Ilta-Sanomat suhtautui ivallisesti mahdollisen puolueesta erottamiseen. Lehti kirjoitti, että Paavola ”kuuluu siihen demarityyppiin joka tilaa jäsenkirjan puhelimella ja pyytää lähettämään sen postissa. Sen verran Paavola on kuitenkin Bernsteiniaan lukenut, että tietää, ettei tärkeintä ole päämäärä vaan liike. Paljon Paavola on liikkeellä ollutkin”.¹⁵³

Perjantaina 29. kesäkuuta kaupunginjohtajan vaimo Leena Paavola välitti STT:n Tampereen toimiston kautta tiedotteen, jossa Pekka Paavola ilmoitti palanneensa kotiin varhain samana aamuna. Helsingin Sanomien julkaisemassa tiedotteessa hän selitti yllättävän Keski-Euroopan matkansa syyksi sen, että hänen täytyi verenpainetautinsa vuoksi päästä irrottautumaan normaalista työ- ja elinympäristöstään välttääkseen väsymistä ja loppuunpalamista:

”Paavola tähdentää, että hän pyrki tietoisesti irti kotioloista. Hän lähti perheen autolla ilmoittamatta reittisuunnitelmiaan.

”Tämän vuoksi ilmoitin jo lähtiessäni, että en tulisi jättämään ja ottamaan mitään yhteyttä ennen paluutani. Näin tapahtuikin, ja loma juuri sen vuoksi oli

¹⁵¹ Suomen Kuvalehti 1984/28. Selityksiä vailla vertaa. 25.

¹⁵² Helsingin Sanomat 25.6.1984. Paavola pääsi pälkähästä. Kotimaa 13.

¹⁵³ Ilta-Sanomat 28.6.1984. Demaritkin vaativat Paavolan päätä vadille. 5.

sekä fyysisesti että henkisesti erittäin tarkoituksenmukainen ja uusia voimia antava', Paavola tilittää.

Hän otaksuu, että tieto kotimaassa nousseesta hälystä olisi tehnyt tästäkin lomasta hyödyttömän.

Paavola vakuuttaa, että hän sai tietää koko jutusta ensimmäisen kerran vasta 27. kesäkuuta soittaessaan vaimolleen.

'Tällöin ilmoitin hänelle voivani hyvin ja olevani lähdössä kotiin päin ja asennoituneeni henkisesti jälleen suomalaiseksi', Paavola kuvailee lomamatkaansa."

--

"Pikaisen lehtien selauksen jälkeen Paavolan mukaan ei voi välttyä ajatukselta, että asian jatkuva vatvominen johtuu edessä olevissa kunnallisvaaleista.

'Ymmärrän politiikan tekemisen välttämättömänä, mutta olen syvästi pahoillani, että terveydentilaani joillakin tahoilla katsotaan aiheelliseksi käyttää vaalitaistelussa.'

'En ole ollut hukassa. Olen ollut sairaslomalla. En ole löytynyt. Olen sairasloman ja matkan päättyessä itse palannut kotiin', Paavola kiteyttää."¹⁵⁴

Helsingin Sanomat antoi Paavolalle reilusti palstatilaa kertoa omin sanoin tilanteestaan. Lehden uutisoinnista huokui kuitenkin vieno epäily siitä, josko kaupunginjohtajan verenpaineen kohoaminen olisi johtunut nimenomaan kuulustelupyynnöstä. Ilta-Sanomien kanta oli huomattavasti suorasanaisempi. "Marttyyri-Paavolasta" etusivullaan otsikoinut lehti kirjoitti kaupunginjohtajan ja tämän vaimon "tunteilusta" ja "itkuvirsistä".¹⁵⁵ Siinä missä Helsingin Sanomat jätti piikkinsä usein rivien väliin, otti Ilta-Sanomat koko kesän ajan varsin suorasanaisesti kantaa Paavolan "odysseiaan" kehystämällä tapahtumien käänteitä pistävän ivallisesti.

Kesän 1984 aikana lähes kaikki Noppa-tutkimuksiin liittyvä uutisointi keskittyi Pekka Paavolan pakomatkan ympärille, ja muita tulokulmia asiaan esiintyi harvakseltaan. Kesäkuun lopussa ilmestyi Suomen Kuvalehdessä laaja syyttäjänlaitosta ja poliisia kriittisesti tarkasteleva artikkeli "Syyttäjän tietoisuus ilman valitusoikeutta?", jossa kirjoittaja Eero J. Tikan näkökulma oli peittelemättömän kriittinen syyttäjänlaitosta ja Noppa-tutkijoita kohtaan. Tikan mielestä Johannes Virolainen oli ansaitsemattomasti nostettu "teorianmuodostuksella" otsikoihin.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Helsingin Sanomat 30.6.1984. Paavola halusi henkisesti irti kotioloista ja työpaineista. Kotimaa 8.

¹⁵⁵ Ilta-Sanomat 30.6.1984. Paavola tuli pakkana: Etsinnöistäni en tiennyt mitään. 5.

¹⁵⁶ Suomen Kuvalehti 1984/26. Syyttäjän tietoisuus ilman valitusoikeutta? 40-43.

Heinäkuun ensimmäisellä viikolla Paavola pysyi valtakunnan pääpuheenaiheena. Kaupunginjohtaja yritti myös käydä vastahyökkäykseen, syyttäen poliisia salakuuntelusta. Välillä hän yritti myös laskea leikkiä tilanteestaan, mutta tähän ei lehdistö tarttunut, vaan kirjoittelu kävi kuumana miehen oletettujen ja väitettyjen olinpaikkojen ympärillä. Missä Paavola oli oleillut pakomatkansa aikana, ja ketkä kaikki olivat tietoisia hänen olinpaikastaan? Kaupunginjohtajan lähipiiriin kuulunut apulaiskaupunginjohtaja Arvo Sipilä oli kesäkuun puoluekokouksessa lipsauttanut tietävänsä huvila-asian vanhenemisesta. Jos Paavola puhuisi totta siitä, ettei sairaslomallaan tiennyt mitään jutun vanhentumisesta, ei sitä tietoa olisi pitänyt olla muilla kuin keskusrikospoliisin tutkijoilla.¹⁵⁷

Ilta-Sanomat kertasi Paavolan automatkan vaiheita 6. heinäkuuta ilmestyneessä numerossaan, otsikolla ”Paavolan lähtölaskenta alkoi”:

”Lomansa aluksi Paavola kertoi risteilleensä Saimaalla. Heinävedeltä hän ajoi taksilla Kuopioon, minne hänen vaimonsa Leena Paavola toi auton. Myöhemmin Leena Paavola väitti, ettei tiennyt miehestä eikä autosta mitään. Hän ei edes muistanut, koska oli Pekan viimeksi tavannut! Sairaslomalla Paavola autoili mm. Ranskassa, Hollannissa, Saksassa ja Englannissa. Hänellä oli lauttaliput Ranskan ja Englannin väliltä ja Tanskan ja Ranskan väliltä. Hotellilaskuja Paavola ei sanonut säilyttäneensä. Kotiinsa hän kertoi soittaneensa Tanskasta 27. kesäkuuta ja kiittäneensä pikana Suomeen, kun kuuli täällä syntyneestä hälystä.”¹⁵⁸

Paavolan valtuustolle antaman selvityksen mukaan hän päätti sairaslomansa aluksi tehdä perinteisen veneretken kaveriporukassa Saimaalle. Ikävä kyllä retki oli keskeytynyt moottoririkoon ja Paavola joutui matkaamaan taksilla Kuopioon, jossa Leena Paavola odotti autonsa kanssa. Vaimolleen Paavola kertoi omien sanojensa mukaan 2. kesäkuuta, että hänestä ei nyt kuuluisi kuukauteen mitään. ”Soittelen sitten kun tulen pois päin”, oli Paavola kertonut vaimolleen, tiesi Helsingin Sanomat kertoa.¹⁵⁹

Ilta-Sanomien mukaan ilmassa alkoi heinäkuun alussa olla jo merkkejä Tampereen paikallispolitiikka pitkään värittäneen, kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien välisen

---

¹⁵⁷ Ilta-Sanomat 5.7.1984. Paavola panee leikiksi. Etusivu 1, 23.

¹⁵⁸ Ilta-Sanomat 6.7.1984. Paavolan lähtölaskenta alkoi. 5.

¹⁵⁹ Helsingin Sanomat 8.7.1984. Pekka Paavolan kootut selitykset. Sunnuntai 18.

niin kutsutun aseveliakselin murtumisesta. Useat kokoomusvaltuutetut epäilivät julkisesti kaupunginjohtajan sairasloman motiiveja ja vaativat epäsuorasti hänen päättään vadille. Matti Hokkasen (Kok.) mukaan kynnyskysymykseksi nousisi se, tiesikö Paavola kuulusteluista ennen sairasloman alkua: ”Jos selitykset käyvät ristiriitaisiksi, onko luottoa enää olemassa? Jos Paavola tässä kärehtää kiville, lähtölaskenta on lähellä”.¹⁶⁰ Tutkinnanjohtaja Sulo Aittoniemi ja Paavola kävivät samaan aikaan lehtien välityksellä väittelyä siitä, kumman muistikuvat olivat kirkkaammat Paavolan alibin kannalta ratkaisevan puhelinsoiton ajankohdasta. Aittoniemen mukaan hän soitti Paavolan sihteerille 30. tai 31. toukokuuta, kun taas Paavolan selvityksen mukaan hänen sihteerinsä oli saanut puhelun vasta 1. kesäkuuta, jolloin Paavola oli jo poistunut sairaslomalle. Lehdissä esiintyi myös väitteitä, joiden mukaan hän olisi käynyt virkahuoneessaan kesäkuun 4. ja 5. välisenä yönä. Omien sanojensa mukaan kaupunginjohtaja oli tuolloin ollut Ruotsissa, joskaan hänellä ei ollut esittää hotellikuitteja, eikä hän myöskään pystynyt nimeämään hotellia, jossa väitti yöpyneensä.¹⁶¹

Sosiaalidemokraattinen puoluelehdistö kävi samaan aikaan eräänlaista sisäistä jaakobinpainia koettaessaan selvittää suhtautumistaan Paavolaan. Kansan Lehti vaati luotettavaa ja puolueetonta selvitystä, sillä ”sosiaalidemokraattiseen tyyliin ei kuulu langettaa tuomioita kenttäoikeushengessä”. Turun päivälehti arveli Paavolan selittäneen itsensä jo lähes kuiville, kun taas Kotkalainen Eteenpäin-lehti piti varmana ”etteivät Tampereen ns. mafian toimet jouda ennen vaaleja unholaan. Siitä pitävät huolen kaupungin poliittiset ryhmät, lukuun ottamatta kenties sosiaalidemokraatteja, joille jupakka on mitä kiusallisin”. Ymmärtäväisimmin Paavolan tilanteeseen suhtautui SDP:n pää-äänenkannattaja Suomen Sosiaalidemokraatti, jonka mukaan syntynyt kohu peitti alleen inhimilliset ja yksityiset syyt:

”Kohun kohteen on turha odottaa yleistä ymmärtämystä. Se on julkisuuden henkilön osa. Sen Paavola näyttää hyväksyneen tyynesti, hämmästyttävän pystypäin. Hänellä onkin lujaotteinen kaupunginjohtajan maine. Siitä häntä kadehditaan. Hänen sanotaan aina tietävän, mitä tehdä. Tämä hänen

---

¹⁶⁰ Ilta-Sanomat 6.7.1984. Paavolan lähtölaskenta alkoi. 5.

¹⁶¹ Ilta-Sanomat 13.7.1984. Paavola yöllä salaa virkahuoneessaan. 5.

maineensa on nyt sekä taakka että ansio tässä kujanjuoksussa. (--)
Leimaantumista kaupunginjohtaja ei karkuun ole päässyt.”¹⁶²

Heinäkuun puolivälissä Paavola sai vakavan huomautuksen kaupunginhallitukselta, mutta lakiin perustuvia syitä virasta pidättämiseen ei löytynyt. Myöskään Hämeen lääninhallitus ei heinäkuussa löytänyt juridisia perusteita Paavolan matkojen tutkimiselle. Hetken aikaa näyttikin jo siltä, että hän saattaisi selvitä säikähdyksellä. Kaupunginjohtajan tueksi ilmestyi myös puolustajia, joiden mukaan uusmoralistinen ennalta tuomitseminen tahraisi rikossyytteistä vapaan miehen mainetta. Suomen Kuvalehti julkaisi heinäkuussa kahden aukeaman jutun Leena Paavolan ”pitkästä painajaisesta”, jossa haastateltava sai vapaasti purkaa pettymystään lehdistön toimintaan ja ”tiedottavaan rikospoliisiin”. Hänen mielestään toimittajien moraali ja tiedotusvälineiden luotettavuus – joiden varaan rakentui julkisen sanan selkäranka – olivat tapaus-Paavolan yhteydessä päässeet notkahtamaan.¹⁶³ Lehdistössä suhtauduttiin kuitenkin Leena Paavolan vuodatukseen melko penseästi – etenkin väitteeseen, ettei hänellä itsellään ollut pienintäkään tekemistä nousseen kohun kanssa.

Heinäkuussa 1984 kesälomaansa viettänyt presidentti Koivisto antoi MTV:n uutislähetykselle erikoishaastattelun. Koiviston mukaan ilmassa oli taipumusta käyttäytymissääntöjen kiristymiseen uusmoralismin hengessä.¹⁶⁴ Helsingin yliopiston oikeustieteen ja oikeushistorian assistenttina tuolloin toiminut, sittemmin oikeushistorian professoriksi noussut Jukka Kekkonen otti Helsingin Sanomien vieraskynäkirjoituksessaan vahvasti kantaa Paavolan tapaukseen ja sen ympärillä velloneeseen uusmoralismikeskusteluun:

”-- joutuu kysymään, kenen hyödyksi syytökset uusmoralismista lopulta koituvat. Ymmärtääkseni ne hyödyttävät eniten sitä piskuista joukkoa, jota talousrikoksista on syytetty, sekä niitä huomattavasti useampia, joiden rikkomukset ko. alueella eivät ole tulleet julki. Ovatko uusmoralismista ääntä pitävät juuri siihen tähänneet, on kysymys, johon ehkä tulevaisuus kykenee parhaiten vastaamaan.”¹⁶⁵

¹⁶² Helsingin Sanomat 5.7.1984. Muut lehdet. Kotimaa 8.

¹⁶³ Suomen Kuvalehti 1984/33. Leena Paavolan pitkä painajainen: Puhu, puhu! 26-29.

¹⁶⁴ Helsingin Sanomat 19.7.1984 Kultarannan laiskanläksy. Pääkirjoitukset 2

¹⁶⁵ Helsingin Sanomat 11.8.1984. Keskustelussa oikeusturvasta keskeiset ongelmat sivuutettu. Pääkirjoitukset 2.

Paavola itse esiintyi julkisuudessa edelleen uhrina. ”Kuulin korvissani huudon: lynkatkaa, lynkatkaa!”, kertoi Ilta-Sanomat Paavolan dramatisoineen.¹⁶⁶ Syyskuussa ilmestyi kahden SKDL-taustaisen toimittajan, Lars Kihlströmin ja Mikko Niskasaaren, sekä samaa puoluetta edustavan kaupunginvaltuutetun Heikki Sneckin omakustannekirja *Noppasoppa*, jossa kirjoittajat ruotivat aseveliakselia, rakennusyritysten kestitystä ja Linnainmaan kaavoitusasiaa. Osan kritiikistä sai hampaattomaksi kuvattu paikallislehdistö:

”Sodan jälkeisistä ajoista lähtien sekä tamperelaisten sosiaalidemokraattien Kansan Lehti että kokoomuksen Aamulehti ovat soittaneet kunnallisuutisissaan samaa säveltä. Tampereen kunnallismafia on voinut luottaa varauksettomasti tiedotusvälineiden tukeen – ja siihen ettei oleellisista asioista koskaan kerrota kaikkea. Satunnaiset kinastelut lehtien välillä on tarkoitettu lähinnä äänestäjien viihteeksi. Tosin Pomon paetessa poliisia kesällä 1984 Aamulehti löi eräitä piikkejä liittolaisensa selkään, Kansan Lehden suureksi närkästykseksi. Aamulehteä tuskin ajoi tutkivan journalismin tielle rakkaus totuuteen, vaan uutisilla petattiin niitä neuvotteluja joita myöhemmin tultaisiin käymään Pomon paluun ja vallan säilyttämisen ehdoista. Kokoomus ei halua Pomoa kaataa, mutta se haluaa tuesta kohtuullisen korvauksen.”¹⁶⁷

Kirjoittajien mukaan SDP:n ja kokoomuksen muodostama aseveliakseli oli 1980-luvulle tullessa muuttanut muotoaan ”Paavolan mafiaksi”, joka hallitsi lehdistön tuella julkista päätöksentekoa.¹⁶⁸ Samoihin aikoihin Ilta-Sanomat uutisoi Tampereen demarijohdon suunnittelemaasta kirjaprojektista, jonka avulla olisi tarkoitus paikata Paavolan tahriintunutta mainetta. Kirjalle oli eittämättä tilausta, sillä Uuden Suomen syyskuussa 1984 teettämän gallupin mukaan 58 % suomalaisista ajatteli Paavolasta kielteisesti ja 73 % oli sitä mieltä, ettei Paavola-juttua tutkittu kunnollisesti.¹⁶⁹ Hänen peittely-yritykseksi yleisesti katsottu katoamisensa osoittaakin, kuinka täydellisesti jälkirikkomus voi kääntyä tarkoitustaan vastaan: Paavola-uutisoinnin yhteydessä lehdistön tulkinnat yhtenäistyivät, ja etenkin Helsingin Sanomien Noppa-kirjoittelu terävöityi. Suomen Kuvalehti kritisoi edelleen Noppa-tutkinnan ongelmakohtia, mutta

---

¹⁶⁶ Ilta-Sanomat 24.9.1984. Keskusrikospoliisin lausunto Paavolan matkoista. 7.

¹⁶⁷ Kihlström, Niskasaari & Sneck 1984, 76-77.

¹⁶⁸ Ibid. 20-24.

¹⁶⁹ Ilta-Sanomat 26.9.1984. Paavolan mainetta paikataan 50 000 mk:lla. 5.

Paavolan selitykset eivät lehdelle kelvanneet, vaikka se antoikin tilaa myös hänen puolustajilleen.

Syyskuun oikeusistunnossa Markku Hainari ja rikostutkijat kiistelivät jälleen neliöhinnosta. Hainarin mielestä poliisin käyttämät uudet, Asuntohallituksen asiantuntijan suorittamat laskelmat olivat nekin virheelliset ja asiantuntija itse pelkkä poliisin käyttämä ”taskulaskin”. Helsingin Sanomien artikkelista välittyy kuva, jonka mukaan syytetty alkoi olla niskan päällä syyttäjään nähden. Lehden mukaan ”Hainari tenttasi syyttäjän todistajana kuultua rakennusmestaria kuin opettaja oppilastaan”.¹⁷⁰ Samaan aikaan Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori Pekka Koskinen ehdotti julkisesti tutkintaa tervehdyttävää ”uusjakoa”, sillä oikeusprosessi oli hänen mielestään luisunut arvovaltataisteluksi. Koskinen mielestä Hainarin oikeudenkäynnin todellinen syy oli hämärtynyt ja poliisiin objektiivisuus kyseenalaistettavissa. Aittoniemi itse suhtautui ajatukseen tutkijoiden vaihtamisesta kyynisen suopeasti ja ilmoitti, että olisi helpotus päästä eroon Hainarista. ”Olen saanut aivan tarpeekseni tästä jutusta. -- Viime syksynä anoinkin kirjallisesti, että minut vapautettaisiin Noppa-kolmosen tutkimusten johdosta. Ilmeisesti se ei kuitenkaan ollut mahdollista”, Aittoniemi kertoi Ilta-Sanomille.¹⁷¹ Lehti oli lähes poikkeuksetta uutisoinnissaan Aittoniemen puolella. ”Komisario Aittoniemi oli Noppa-jutun tähti”, otsikoi Ilta-Sanomat uutisensa syyskuun 25. päivän oikeusistunnosta. Artikkelin mukaan ”älykkäänä ja loogisena keskustelijana” tunnetulta Aittoniemeltä ”tentattiin kaikkea mahdollista Noppa-oikeudenkäynnin vaiheista ja arvosanaksi tuli enemmän kuin kiitettävä. Jutun päätutkijaa ei saatu kiipeliin”.¹⁷² Hainarin syytteisiin liittyvä uutisointi välittyikin läpi oikeudenkäynnin laajalti konfliktikehyksen läpi.

Tiistaina 25.9. Nopan entinen toimitusjohtaja Erkki Kahila sai syytteen Paavolan lahjonnasta. Poliisi arvioi tässä vaiheessa Paavolan kesämökkikauppojen rahalliseksi hyödyksi yli 300 000 markkaa. Viikkoa myöhemmin kävi ilmi, että Paavolan pakoilu oli

---

¹⁷⁰ Helsingin Sanomat 12.9.1984. Hainari kiisti jälleen poliisin Noppa-laskelmat. Kotimaa 15.

¹⁷¹ Ilta-Sanomat 12.9.1984. Aittoniemi vastaa Koskiselle: Olisi todella helpotus päästä eroon Hainarista. 36.

¹⁷² Ilta-Sanomat 26.9.1984. Komisario Aittoniemi oli Noppa-jutun tähti. 7.

ollut turhaa: lokakuun toisena päivänä keskusrikospoliisi pidätti kaupunginjohtajan lahjonnan vastaanotosta epäiltynä. Aittoniemen kaupunginhallitukselle ilmoittaman pidätysperusteen mukaan Paavolan saamat huvilalahjukset katsottiin nyt jatketuksi teoksi, joten syyte ei ollutkaan vanhentunut. Demarileirissä pidätyksen kunnallisvaalien alle osunutta ajoitusta ihmeteltiin kiivaasti. Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Vilho Halme syytti poliisia pidätysten politisoinnista: ”Minua ihmetyttää tämä ajoitus. Kesällä Paavolaa haettiin SDP:n puoluekokouksen yhteydessä, tilanteen annettiin sittemmin rauhoittua. Nyt juuri ennen vaaleja mies pidätetään.”¹⁷³ Keskusrikospoliisi oli yrittänyt pidättää Paavolan jo kaksi viikkoa aikaisemmin, mutta aiottuun pidätystilanteeseen osunut freelance-valokuvaaja oli tutkijoiden mukaan estänyt tämän yrityksen.¹⁷⁴ Tämän selityksen voi tulkita myös niin, että KRP pyrki suojautumaan väitteiltä, joiden mukaan se pyrki hyödyntämään julkisuutta tutkimusten yhteydessä. Ilta-Sanomien mukaan Paavolan lähtö oli enää ajan kysymys. Kaksi päivää pidätyksen jälkeen lehden kannessa komeili otsikko ”Paavola on pian entinen Pomo”. Lehdessä ounasteltiin, että jos kaupunginhallitus ei pääsisi yksimielisyyteen erottamisasiassa, voisi oikeuskansleri Korte pidättää Paavolan virastaan. Julkisuuteen nousivat myös Nopan ja Paavoloiden väliset epäselvät asunto-osakekaupat. Noppa oli myynyt Tammelassa sijainneen kerrostalokolmion Paavoloille, jotka muutamaa kuukautta myöhemmin kauppasivat asunnon takaisin Nopalle. Pekka Paavolan mukaan pikakauppojen syynä olivat ”jumalattomat lisäverot”.¹⁷⁵

SDP-taustainen siviilioikeuden professori Aulis Aarnio syyllisti Kansan Lehdessä poliisia ja Sulo Aittoniemeä liian tehokkaasta tiedotustoiminnasta, jonka myötä ”syyllisyys tulee julkisuudessa vahvistetuksi ennekuin tuomioistuin on päässyt asiassa edes harkintavaiheeseen”. Aittoniemi kiisti kaikki häneen kohdistuneet moitteet, saaden täyden julkisen tuen myös poliisiylijohdolta ja sisäministeriltä.¹⁷⁶ Viranhoidon periaatteiden vaalimisesta huolestunut Aarnio puolestaan sai tukea Ilta-Sanomien Martti Huhtamäeltä, joka syytti Aittoniemeä julkisuudenkipeydestä ja tämän

---

¹⁷³ Helsingin Sanomat: Kuukausiliite 1985/01. 1985: Pois, pois Paavola. 45.

¹⁷⁴ Ilta-Sanomat 3.10.1984. Paavolan tuoli heiluu nyt pahasti. 6.

¹⁷⁵ Ilta-Sanomat 4.10.1984. Paavola on pian entinen pomo. Etusivu 1,4,8-9.

¹⁷⁶ Ilta-Sanomat 15.10.1984. Aittoniemi kiistää vuotosyytteet. 5.

kuulustelutilanteissa käyttämästä ”henkisestä kiduttamisesta”. Huhtamäen mukaan Aittoniemen ”omintakeinen esiintyminen” oli vähentänyt koko rikostutkimuksen uskottavuutta.¹⁷⁷ SDP:n kansanedustaja Pertti Paasio puolestaan väitti rikospoliisin ottaneen itselleen poliittista valtaa.¹⁷⁸

Lokakuussa oikeusministeri Taxell toivoi, että keskustelu talousrikollisista ja rötösherroista asetettaisiin ”oikeisiin raameihinsa”. Hän kuitenkin korosti, että pää tulisi pitää kylmänä ”suhdanteista riippumatta”, viitaten muuttuneeseen keskusteluilmapiiriin: jos syksyllä 1982 oli vaadittu päitä nopeasti vadille, niin nyt viranomaisia syytettiin jo liian tiukoista toimenpiteistä muun muassa ”suuren isännän”, Mauno Koiviston suulla.¹⁷⁹ Aulis Aarnio jatkoi poliisin, syyttäjänlaitoksen ja median kritisoimista, ja sai tilaa näkemyksilleen etenkin sosiaalidemokraattisessa puoluelehdistössä.¹⁸⁰ MTV:n Sunnuntairaportti-ohjelmassa Aarnio syyti Aittoniemeä ammattitaidon puutteesta, keskeneräisten asioiden tiedottamisesta ja julkisuudenkipeydestä. ”Vaihtakoot jos en ole pätevä!”, vastasi tuohtunut Aittoniemi Aarniolle Ilta-Sanomien kannessa 15. lokakuuta. Aittoniemi toisti näin väitteensä, että oli kertaalleen pyytänyt vapautusta tutkimusten johdosta. ”Kai minut olisi vapautettu, jos olisin epäpätevä”, hän päätteli.¹⁸¹

Syksyn aikana puolueiden lahjussotkut yhdistettiin myös valmisteilla olevaan puoluerahoituslain muutokseen. Puoluetukea vaadittiinkin usealta taholta julkiseksi vaalien alla. Juuri kunnallisvaalien alla ilmestyneessä kyselytutkimuksessa 56% suomalaisista ilmoitti, että heidän luottamuksensa politiikkoja kohtaan oli heikentynyt näiden viimeaikaisen toiminnan johdosta. Jaakko Okker syytti Suomen Kuvalehden kolumnissaan poliisia, syyttäjää ja tiedotusvälineitä siitä, että nämä olivat riehaantuneet rötösherrajahdissa. Okkerin mukaan Aulis Aarnio oli osoittanut siviilirohkeutta virittämällä keskustelua aiheesta. Kirjoittajan mukaan tiedotusvälineet

---

¹⁷⁷ Helsingin Sanomat 7.10.1984. Muut lehdet: Julkisuudenkipeä Aittoniemi. Kotimaa 7.

¹⁷⁸ Helsingin Sanomat 28.10.1984. Tampereen mysteerio. Sunnuntai 27.

¹⁷⁹ Helsingin Sanomat 7.10.1984. Rötösherrat vai rakenne? Talous 39.

¹⁸⁰ Ilta-Sanomat 12.10.1984. Syyttäjäosaston päällikkö Martti Jaatinen: Syyttäjä ei ole poliisin apumies. 12.

¹⁸¹ Ilta-Sanomat 15.10.1984. Tuohtunut Aittoniemi IS:n haastattelussa: Vaihtakoot jos en ole pätevä! Etusivu 1.

eivät piitanneet itseensä kohdistuvista kriittisistä kysymyksistä, kokivathan ne olevansa oikealla asialla. Poliisia Okker syytti epäpätevyydestä ja suoranaisestä mielivallasta: ”Kansalaisen henkilökohtainen vapaus on niin vähäpätöinen asia, että poliisi voi pidättää, jos joku sattuu muuttamaan mieltään.”¹⁸²

— Pojat, älkää antako tappiomielialalle valtaa! On sitä selvitty pahemmastakin. Ottakaa mallia Paavolasta!

Kuva 2: Ilta-Sanomat 15.10.1984. 4. Wallu.

Pekka Paavolan vapauduttua lokakuun toisella viikolla keskusrikospoliisin hoteista otsikoi Ilta-Sanomat etusivullaan suurin kirjaimin: ”Paavola luovuttaa”. Lehden mukaan vapaaehtoinen eroaminen olisi paitsi ”hygieenisin ratkaisu” myös pakon sanelemaa, sillä kaupunginhallituksen ja valtuuston äänestykset tietäisivät hänelle nöyryytystä.¹⁸³ Kaupunginjohtajan pitämän tiedotustilaisuuden alla annettu ennustus meni kuitenkin mönkään, sillä Paavola päätti taistella virastaan. Lehdistössä arveltiin alati pitkittyvän tapauksen vaikuttavan merkittävästi kunnallisvaalien tuloksiin. Ennakoarviossaan

¹⁸² Suomen Kuvalehti 1984/42. Rötösherrat kiikkiin. 8.

¹⁸³ Ilta-Sanomat 11.10.1984. Paavolan ratkaisu helpoin ja kunniallinen. 5.

dosentti Pertti Timonen uskoi Paavolan kaatavan demareiden vaalivankkurit, mutta historiallisen aseveliakselin pitävän vielä äänestyspäivän jälkeenkin. Helsingin Sanomat puolestaan ounasteli, että lahjuskohu saattaisi jopa murtaa Tampereen vanhan hallintotyylin, joka oli pitkään perustunut ”periaatteelle kokoomukselle rahat, demareille virat”.¹⁸⁴ Vielä aivan vaalien alla Tampereen sosiaalidemokraatit yrittivät puoluejohdon tuella suostutella Paavolaa vetäytymään palkattomalle virkavapaalle, mutta turhaan.¹⁸⁵

Mutta kuinkas sitten kävikään? Taivas ei Tampereella pudonnut valtaapitävien niskaan ja SDP vältti katastrofin, joka oli ollut – kuten Ilta-Sanomat kirjoitti – ”gallupien mukaan varma kuin kuolema”. Lehti innostui jopa julistamaan Paavolan voittaneen vaalit¹⁸⁶ – vaikkei virkamieskaupunginjohtaja luonnollisesti itse ehdolla ollutkaan. Yllättävä vaalimenestys ei kuitenkaan juuri kiillottanut Paavolan tahriintunutta sädekehää mediassa. SDP:n pää-äänenkannattajan Suomen Sosiaalidemokraatin poliittinen pakinoitsija Aimo Kairamo, jota Ilta-Sanomat piti – varsin kovasanaisesti kuvailemalla kehystäen – puolueen ”Göebbelsinä”¹⁸⁷, kehotti heti vaalien jälkeen Paavola eroamaan puolueesta, todettaisiin hänet syylliseksi tai ei: ”-- mies joka ei autoillessaan tai lausuntoja antaessaan yhtään ajattele yhteistä etua, saa mennä”.¹⁸⁸ Airamonsuuttumus kumpusi ennen kaikkea Paavolan vaali-illan televisioesiintymisestä, jossa torjuntavoitosta riemuinnut kaupunginjohtaja hyökkäsi mediaa kohtaan (”Uskon että äänestäjät ovat myös todenneet, että infokratiassa on menty inhokratiaan”) ja vähätteli väitettyjä rikkomuksiaan (”Syytteitä on monenlaisia. En malta olla kärjistämättä, mutta on vähän eri, jos syytetään pysäköintirikkeestä tai murhasta”).¹⁸⁹

Kunnallisvaalien jälkeisenä aamuna uutisoitiin Kalevi Sassin virkarikostuomiosta. Hovioikeuden päätöksellä Sassi tuomittiin vuoden ehdolliseen vankeuteen ja viraltapantavaksi. Jälkimmäinen kohta vaatisi kuitenkin vielä korkeimman oikeuden

---

¹⁸⁴ Helsingin Sanomat 14.10.1984. Paavolan törmäily voi murtaa Tampereen vanhan hallintotyylin. Kotimaa 17.

¹⁸⁵ Helsingin Sanomat 20.10.1984. Demarit taivuttivat turhaan Paavolaa. Kotimaa 8.

¹⁸⁶ Ilta-Sanomat 23.10.1984. Taivas ei pudonnut Tampereella – ”Paavola voitti vaalit”. 22.

¹⁸⁷ Ilta-Sanomat 28.12.1984. Eroava Viljo Hakulinen rauhoittaa vallanpitäjiä: En kirjoita muistelmia. 9.

¹⁸⁸ Ilta-Sanomat 24.10.1984. Aimo Kairamo: Paavola ei ajattele yleistä etua. 5.

¹⁸⁹ Helsingin Sanomat 28.10.1984. Tampereen mysteerio. Sunnuntai 27.

vahvistusta. Tuomio paljasti samalla porsaanreiän virkarikoslaista: oikeus ei katsonut hänen keskustapuolueelle välittämäänsä summaa lahjuksiksi, vaan Sassi tuomittiin tahallista hyödyttämistarkoituksessa tehdystä virkarikoksesta. Jos ei lahjusrikosta olisi, ei voisi olla myöskään lahjusten antajaa, eikä liioin yllyttäjää – mikä vapauttaisi muun muassa Johannes Virolaisen syytteistä. Lahjomarikoksista väitellyt oikeustieteilijä Pekka Viljanen kommentoi jo tuoreeltaan, että rikoslain virkarikoksia käsittelevä 40. luku kaipaasi kipeästi korjausta.¹⁹⁰ Lainsäädäntöä korjattiinkin vuonna 1990, jonka jälkeen vastaava tapaus johtaisi lahjustuomioon.¹⁹¹

Vaalien jälkeen siviilioikeuden professori Aulis Aarnio, joka oli näkyvästi kritisoinut Sulo Aittoniemeä ja Noppa-tutkijoita, kuten myös syyttäjänlaitosta ja tiedotusvälineitä, joutui itse julkisen kritiikin kohteeksi. Kävi ilmi, että Aarnio oli vuodesta 1979 asti toiminut Nopan palkkaamana konsulttina. Lisäksi hän oli antanut asiantuntija-apua Nopan oikeusavustajille.¹⁹² Ilta-Sanomien mukaan Aarnio oli antanut ymmärtää toimineensa myös presidentti Koiviston konsulttina. Lehden mielestä tämä selitti presidentin lainopillisia lausuntoja.¹⁹³ Koivisto kiisti myöhemmin muistelmissaan, että Aarnio olisi toiminut hänen neuvonantajanaan. Aarnio antoi myös demarijohdolle ohjeita kaupunginjohtaja Paavolan hyllytyksen varalle.¹⁹⁴

Lokakuun lopussa Paavolan varmana pidetty hyllytys siirtyi kolmella viikolla, sillä puolueyhmittymät eivät päässeet yksimielisyyteen menetelmistä ja laillisuudesta, vaikka sinänsä hyllytystä kannattivatkin. Alkoi näyttää siltä, että tamperelaiset kunnallispoliitikot olivat sittenkin valmiita siirtämään asian juridiseksi kysymykseksi, yleisen syyttäjän ratkaistavaksi. Marraskuun 6. päivä 1984 julkaistiin Paavola-tutkinnan lähes 400-sivuinen pöytäkirja. Siitä kävi ilmi, että Leena Paavola oli vaihtanut miehensä rahoja Saksan markoiksi ja Ruotsin kruunuiksi jo 21. toukokuuta, hyvissä ajoin ennen lääkärin määräämää sairauslomaa. Ilta-Sanomat nosti pöytäkirjasta esiin katkelman,

---

¹⁹⁰ Helsingin Sanomat 27.10.1984. Sassin tuomio paljasti virkarikoslain porsaanreiän. Kotimaa 9.

¹⁹¹ Viljanen 1990, 90-91.

¹⁹² Helsingin Sanomat 28.10.1984. Tampereen mysteeri. Sunnuntai 27.

¹⁹³ Ilta-Sanomat 24.10.1984. Aarnio Nopan ja Koiviston konsultti. 5.

¹⁹⁴ Ilta-Sanomat 31.10.1984. Paavolaa ei hyllytetä tänään. 5.

jonka mukaan Paavola oli kieltäytynyt vastaamaan Aittoniemen uteluihin hänen kesäisen matkansa yksityiskohdista:

”Minulla on oikeus asua ihan missä hotellissa haluan. --
Ilmoitan nyt kerta kaikkiaan etten vastaa. Jonkinlaisia ihmisoikeuksia minullakin on”¹⁹⁵

Keskiviikkona 21. marraskuuta lähes puoli vuotta kestänyt hyllytysprosessi tuli väliaikaiseen päätepisteeseensä: kaupunginvaltuusto äänesti Paavolan toistaiseksi virasta äänin 45-22. SDP:n Jukka Gustafssonin mukaan ”Orwellin vuosi on aiheuttanut tuskaa, ahdistusta ja vaivaa Tampereen kaupunginvaltuutetuille. Tämä vuosi tulee samaan nimen Paavolan vuosi”.¹⁹⁶ Helsingin Sanomien mukaan Paavola kompastui lopulta muuttuviin ja eriäviin selvityksiinsä viranomaisille ja eri valtuustoryhmille. Kaupunginjohtaja oli kertonut kokoomuksen ryhmälle yöpyneensä ensimmäisen matkayön Suomessa, kun taas poliisille hän kertoi yöpyneensä Ruotsin puolella. Tästä ”kokoomus pahoitti ratkaisevasti mielensä”, tiesi Helsingin Sanomat kertoa.¹⁹⁷ Paavola ilmoitti nopeasti valittavansa hyllytyspäätöksestä ja vaativansa sen täytäntöönpanokieltoa, sillä se perustui hänen mielestään ”olettamuksiin, huhuihin ja lehtijuttuihin.” Hän myös kiisti edelleen häneen kohdistuneen lahjontaepäilyt.¹⁹⁸

Marraskuussa syyttäjä Markku Pohjanoksa luopui toistaiseksi Markku Hainaria vastaan nostetuista syytteistä Nopan hyödyttämisestä, sillä neliölaskenta-asiassa ei oltu saatu riippumatonta arviota aikaiseksi. Muut häntä kohtaan nostetut syyteet jäivät voimaan, kuten syyte alkuperäisten vertailuhinta-asiakirjojen tahallisuudesta hävittämisestä. Puolustus piti näitä syytteinä ainoastaan ”apusyytteinä”, joiden avulla juttu voitiin pitää vireillä. Pohjanoksa joutui ankaran kritiikin kohteeksi. Suomen Sosiaalidemokraatin kolumnistin Aimo Kairamon mielestä tarvittaisiin välipäätös siitä, kuka on syyllinen ”syyttäjäpuolen päättömään koheltamiseen”. Myös eräät oikeusoppineet hyökkäsivät Pohjanoksaa vastaan, etunenässä Aarnio ja hallinto-oikeuden dosentti Kai Kalima. Syyttäjän lisäksi osansa haukuista sai esitutkinnasta

¹⁹⁵ Ilta-Sanomat 7.11.1984. Paavola Aittoniemelle: Jonkinlaisia ihmisoikeuksia minullakin on. 15.

¹⁹⁶ Ilta-Sanomat 22.11.1984. Pomon tuoli pysyi tyhjänä. 7.

¹⁹⁷ Helsingin Sanomat 22.11.1984. Pekka Paavola toistaiseksi viralta valtuustoäänin 45-22. Kotimaa 13.

¹⁹⁸ Helsingin Sanomat 24.11.1984. Paavola väittää virasta pidättämistä lainvastaiseksi. Kotimaa 11.

vastannut Aittoniemi. Pohjanoksa torjui akateemisten tahojen kritiikin Helsingin Sanomien haastattelussa. Hänen mukaansa mahtavat ulkopuoliset ”painostusvoimat” olivat hyökänneet koko syyttäjänlaitosta vastaan: ”Ilmeisesti jotkut ovat harmikseen havainneet, että syyttäjät käyttävät näissä suurissa talousrikosjutuissa valtaa, jota tietyt tahot eivät pystykään valvomaan”.¹⁹⁹ Lainvalvojat ja heidän puolustajansa verhosivatkin läpi Noppa-uutisoinnin väitteensä tutkimusten estämisestä kielikuviin. Yksilöityjen syytösten sijaan lehdistössä toistuivat termit, kuten ”painostusvoimat”, ”korkeimmat portaat”, ”ylemmät sosiaaliryhmät”, ”suuret varpaat”, ”isokenkäiset” ja niin edelleen.

Myös moraalikehys säilyi toissijaisena kehyksenä. Oikeuskansleri Korte osallistui keskusteluun tuoreeltaan Helsingin Sanomien laajassa artikkelissa ”Rötösherrojen vuosikymmen”. Hän esitti varsin selkeän mielipiteensä professoritason kritiikin perimmäisistä motiiveista: ”Ihmettelen, miksi eräät tiedemiehet ovat heränneet vasta nyt puhumaan esitutinnan puutteista, kun ylemmän sosiaaliryhmän ihmisiä on joutunut syytteeseen”. Kortteen mielestä paheksuva asenne korruptioon oli luonnollinen ja oikea, eikä sitä pitäisi nimitellä uusmoralismiksi.²⁰⁰ Suomen Kuvalehden Ilkka Kososen mielestä uusmoralismi-termi kuului jo eilispäivään, sillä ”totuuden kalpa heilui oikealla ja vasemmalla”. Hänen mielestään kansa oli ”seonnut”, ja ruvennut vaatimaan ehdotonta rehellisyyttä edustajiltaan, vaikka takavuosina vähempikin oli riittänyt. Artikkelissa haastatellun filosofian professori Reijo Wileniuksen mukaan Suomessa elettiin vaihetta, jossa haluttiin kaivaa esiin vanhoja valheita ja väärinkäytöksiä. ”Nykyisessä totuuden vaatimisessa on vaarana, että se muuttuu henkilövainoksi”, varoitteli Wilenius ja ennusti että tilanne voisi johtaa ”mätänemiseen”, jos ei klassisia arvoja löydettäisi uudelleen.²⁰¹ Jaakko Okker vinoili kolumnissaan kirjoittavansa Noppa-jännärin, jonka pääosan saisi ”ylivertaisen etevä poliisi Viljo Suloinen”. Okkerin mukaan faktapohjainen kritiikki Aittoniemeä kohtaan oli tehty mahdottomaksi: ”(--) jokainen joka rohkenee epäillä poliisin taitavuutta tässä

---

¹⁹⁹ Helsingin Sanomat 18.11.1984. Suomen syytetyin mies. Sunnuntai 27-28.

²⁰⁰ Helsingin Sanomat 25.11.1984. Rötösherrojen vuosikymmen. Sunnuntai 29-31.

²⁰¹ Suomen Kuvalehti 1984/46. Sylipainia moraalin kanssa – kansakunta totuuden kimpussa. 30-32.

prosessissa, leimautuu sekä rötösherrojen puolustajaksi että demariksi. Ainakaan jälkimmäistä leimaa en haluaisi”.²⁰²

Paavolan pakomatka ja sen jälkipyykki pysyi lehtien sivuilla kuukausikaupalla. Hän ei myöskään välttynyt syytteiltä, kun syyttäjä katsoi huvilajutun osaksi jatkettua tekoa. Kaupunginjohtajan katoamista voi kutsua likipitään oppikirjatapaukseksi sekä jälkikirkomuksesta – poliittisen skandaalin peittely-yrityksestä – että kehnosta julkisuudenhallinnasta. Oivan esimerkin paremmasta tiedotusstrategiasta – ainakin jälkiviisaasti – tarjoaa Pekka Saarnion tapaus. Helsingin kaupunginhallituksessa Suomen Kansan Demokraattisen Liiton valtuutettuna toiminut Saarnio jäi lokakuussa 1984 (Paavolan ollessa samaan aikaan ensimmäistä kertaa pidätettynä) kiinni lahjusten vastaanottamisesta eräältä rakennusalan yritykseltä, vastineeksi suosiollisesta äänestyskäyttäytymisestä kaavoitusasiassa niin kutsutun Naurissaaren lahjusjupakan yhteydessä. Rahat oli tarkoitettu puolueorganisaation käyttöön. Toisin kuin Paavola, tunnusti Saarnio asiaa pitkittämättä tekonsa. Ei hänkään itseään rikollisena pitänyt, olihan kyseessä vain ”typerä tapa ottaa puolueelle rahaa”. ”Ne saatanan torvet toivat rahaa ja minä pullopersesika otin ne vastaan”, kertoi Saarnio Ilta-Sanomille kesäkuussa 1985.²⁰³ Tunnustaminen kannatti. Saarnio sai lehdistöltä vain puolittain ironisen lisänimen ”Reilu-Pekka”, joka jäi elämään, ja äänestäjät palkitsivat hänet vaalien alla sattuneesta lahjusskandaalista valtuustopaikalla. Asiaa ihmetteli tuoreeltaan myös Helsingin Sanomat: ”SKDL:n rötösrahastaja Pekka Saarnio pomppasi televisiosta olohuoneisiin vaalien alla. Lahjonnastaan lännärityyliin kertonut Saarnio tunnusti itsensä valtuustoon Helsingissä”.²⁰⁴ Saarnio ja toinen SKDL-valtuutettu Jouko Helin kuitenkin erotettiin valtuustosta heidän saatuaan ehdolliset vankeusrangaistukset. ”Reilu-Pekka” palasi valtuustoon heti seuraavissa kunnallisvaaleissa 1988 ja kansanedustaja hänestä tuli 1996.

---

²⁰² Suomen Kuvalehti 1984/47. Vuoden jännäri. 8.

²⁰³ Mölsä, Seppo (2016): Rakentamisen musta kirja.

<https://www.rakennuslehti.fi/2016/10/rakentamisen-musta-kirja-rotosherroja-ja-kartellien-solmijoita/>. Haettu 21.3.2019.

²⁰⁴ Helsingin Sanomat 24.10.1984. Kunnallisvaalit 1984: Rötösherroja ja narreja valittiin. 47.

Paavola yhdenmukaisti katoamisellaan lehdistön Noppa-uutisoinnin. Väittely puoluelahjonnasta, moralismista, syytekynnyksestä ja rikostutkijoiden sekä syyttäjien pätevyydestä jäi taka-alalle, joskaan ei kokonaan pimentoon. Suomen Kuvalehti antoi edelleen tilaa myös Paavolan tukijoille, kuten hänen vaimolleen, mutta sekään ei missään vaiheessa kohdellut kaupunginjohtajaa silkkihansikkain. Ilta-Sanomat käytti värikkäintä kieltä kuvatessaan Paavolan katoamisen vaiheita ja sen jälkipyykkiä. Vielä SDP:n puoluekokouksen yhteydessä pääsivät lehdistössä esiin myös väitteet pidätysyrityksen mahdollisesta politisoinnista, mutta nämä väitteet saivat viileän vastaanoton pääkirjoituksissa ja kolumneissa. ”Sosiaalidemokraatteja myötäileväksi” kutsuttu²⁰⁵ Helsingin Sanomat ei missään vaiheessa asettunut Paavolan tueksi ja joutuikin pääministeri Sorsan hampaisiin. Paavola-uutisointi osoittaa paitsi sen, että mediamaisema oli muuttumassa, myös sen, että tähän uuteen, notkistuvan modernin aikakauteen siirtyminen ei ollut kivutonta – etenkin vanhaan järjestykseen tottuneille pitkän linjan poliitikoille.

4.3 ”Olen astunut liian suurille varpaille” – konfliktikehys Noppa-uutisoinnissa.

Loppuvuoden uutispommi ei koskenut Paavolaa, vaan hänen perässään olleita viranomaisia. Marraskuun 1984 lopussa Sulo Aittoniemi ja Noppa-jutun toinen päättökija Kauko Laakkonen siirrettiin syrjään Noppa-tutkimuksista. Aittoniemi itse uskoi, että hyllytyksen takana oli painostusta yhteiskunnan korkeimmilta portailta. Tässä vaiheessa konfliktikehys, joka oli jo yleistynyt tutkimusten ja oikeudenkäyntien pitkittyessä, nousi yleisimmäksi uutisoinnin kehykseksi.

Presidentti Koivisto sai tiedon tulevasta hyllytyksestä 22. marraskuuta, jolloin sisäministeri Luttinen soitti hänelle. ”Tästä nousee melkoinen mylläkkä”, Koivisto kertoi muistelmissaan sisäministerin häntä varoitelleen.²⁰⁶ Aittoniemen ja toisena päättökijana toimineen Kauko Laakkosen hyllytys marraskuun lopussa olikin viikon pääuutinen. Hyllytetyt itse saivat lukea kohtalostaan marraskuun 27. päivän Ilta-Sanomista, joka ehti ensimmäisenä julkaisemaan kohu-uutisen. Päätöksen takana oli

---

²⁰⁵ Salminen 2006, 268-269.

²⁰⁶ Koivisto 1994, 146.

sisäasiainministeriön korkein poliisijohto, eli poliisiyliohtaja Olli Urponen ja poliisiylitarkastaja Pertti Virolainen. Ilta-Sanomien mukaan yhtenä syynä henkilövaihdoksiin oli julkisuudessa käyty keskustelu ja kritiikki poliisitutkinnan tasosta. Artikkeliki korosti, että erityisen hanakasti tutkijoiden vaihtamista olivat julkisuudessa vaatineet juuri talousrikosten pääsyytetyt. Ylitarkastaja Virolainen kiisti väitteet painostuksesta. Hänen mukaansa päätutkijat vaihdettiin, jotta välttyttäisiin urautuneisuudelta.²⁰⁷ Virolainen ei sanojensa mukaan voinut kuitenkaan sivuuttaa niitä näkemyksiä poliisin esitutkinnasta, joita tiedemiehet ja asianajat olivat viime aikoina esittäneet. Lisäsysäyksen päätökselle oli antanut Aittoniemen aiempi julkinen ilmoitus halustaan siirtyä muihin tehtäviin.

Keskusrikospoliisin päällikkö Toivo Laento ilmoitti, tuoreeltaan, että tehty ratkaisu oli ”ministeriön näkemys asiassa”, ja olleensa itse tyytyväinen Aittoniemen ja Laakkosen työhön.²⁰⁸ Laento antoi A-studion haastattelussa ymmärtää, että tutkijat vaihdettiin uusiin syytettyjen korkean yhteiskunnallisen aseman vuoksi. Myös KRP:n entinen päällikkö Pentti Ylösjoki kertoi julkisuudessa, että ”poliisin tutkimuksiin oli aina yritetty vaikuttaa, kun pöllytellään yhteiskunnan aitiopaikkoja”.²⁰⁹ ”Laennon olisi ollut parempi keskustella meidän kanssamme kuin esittää julkisuudessa näitä arvelujaan”, kommentoi ylitarkastaja Virolainen alaisensa väitteitä.²¹⁰ Uusjakoa aiemmin ehdottanut professori Pekka Koskinen toivoi muutoksen rauhoittavan tilannetta ja ”umpiperien” viimein aukeavan. Keskustapuolueen johto ei suostunut kommentoimaan hyllytystä.²¹¹ SDP:n päälehdien Suomen Sosiaalidemokraatin mielestä tutkijoiden vaihtaminen oli asiallinen toimenpide. Kuopiolaislehti Savon Sanomien mukaan yllättävä vaihto herätti kysymyksiä: ”Toivoa sopii, että tutkijain vaihtaminen tapahtuu poliisin omasta aloitteesta eikä ylempää saatujen toivomusten perusteella”. Oululaisen Kansan Tahdon mukaan Noppa-jutun tahattomana palveluksena yhteiskunnalle oli ollut esitutkintalain mahdollisten puutteiden nouseminen

---

²⁰⁷ Ilta-Sanomat 27.11.1984. Näpit irti Nopasta! Aittoniemi hyllylle. Etusivu 1, 6-7.

²⁰⁸ Helsingin Sanomat 28.11.1984. Noppa-jutun päätutkijat vaihdettiin uusiin miehiin. Etusivu 3, Kotimaa 8.

²⁰⁹ Koivisto 1994, 148.

²¹⁰ Ilta-Sanomat 29.11.1984. Mitä tulikaan sanotuksi? 7.

²¹¹ Ilta-Sanomat 28.11.1984. Asiantuntijat tutkijoiden vaihtamisesta: Tilanne rauhoittuu. 9.

julkisuuteen – ”kun pidätyssellin mukavuuksiin ovat päässeet tutustumaan muutkin kuin kioskivarkaat”.²¹²

Aittoniemi itse kiisti poliisijohdon väitteet siitä, että hän olisi itse halunnut eroon Noppa-tutkimuksista. ”Ministeriö valehtelee. Tutkijavaihdos on sekä käsittämätön että perustelematon. Se ei ole ministeriötasoista toimintaa, Aittoniemi kertoi Helsingin Sanomille.²¹³ Näin siitä huolimatta, että Aittoniemi oli useaan otteeseen kertonut julkisuudessa pyytäneensä vapautusta tehtävistään tai ainakin tutkinnan kolmannesta vaiheesta, viimeksi Ilta-Sanomien kannessa 15. lokakuuta. Sisäministeri Luttinen vaati julkisuudessa Pertti Virolaiselta tarkempaa selvitystä hyllytyksen taustoista. Virolainen tarjosi tuoreeksi lisäselitykseksi ministerille sen, että Aittoniemi oli päästänyt Paavolan jutun vanhenemaan. Lisäksi Luttinen vaati selitystä keskusrikospoliisin Laennolta tämän väitteisiin ulkopuolisesta painostuksesta. ”Eräät ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluneet ovat käyneet ahkeraa kampanjaa julkisuudessa Aittoniemeä vastaan ja tämä on lähinnä sen tulosta”, oli Laento kertonut televisiossa. Suomen Kuvalehti luonnehti Laennon lausuntoa populistiseksi.²¹⁴ Kirjallisessa selvityksessään ministerille Laento kertoi, ettei ollut missään yhteydessä väittänyt päätöksen johtuneen ulkopuolisesta painostuksesta. ”(En) aio edes katsoa kyseistä televisio-ohjelmaa, kyllä Laennon selvitys niin perusteellinen oli”, ilmoitti ministeri Luttinen Helsingin Sanomille.²¹⁵ Myös presidentti Koivisto kutsui Laennon puheilleen.²¹⁶

Suomen Kuvalehti jatkoi tutkijoiden ja syyttäjien suomimista artikkelissaan ”Esitutkintaa vai esihutkintaa”, jonka mukaan Aittoniemen johtama esitutkinta oli niin taitamattomasti ja puutteellisesti suoritettu, että tutkijoiden vaihto oli toimenpide ”lievemmästä päästä”. Jos jotain, niin poliisijohto oli antanut armon käydä oikeudesta. Väitetty Aittoniemen ja Kemmon välinen tutkimattomuussopimus oli lehden mukaan tehnyt oikeuskansleri Kortteesta ”pellen” ja asettanut syyttäjänlaitoksen

---

²¹² Helsingin Sanomat 29.11.1984. Muut lehdet. Kotimaa 11.

²¹³ Helsingin Sanomat 30.11.1984. Aittoniemi kimpaantui ministeriön selityksiin. Kotimaa 13.

²¹⁴ Suomen Kuvalehti 1984/49. Suomi tällä viikolla: Poliisikuria ja populismia. 6.

²¹⁵ Helsingin Sanomat 30.11.1984. Sisäministeri ja krp:n päällikkö yhtä mieltä: Ulkopuolinen painostus ei syy tutkijavaihtoon. Kotimaa 13.

²¹⁶ Koivisto 1994, 148.

naurunalaiseksi. Toivo Laennon väite siitä, että hyväosaiset olivat torpedoineet poliisitutkimuksia, oli artikkelin kirjoittaneen Eero J. Tikan mielestä suora hyökkäys korkeinta poliisijohtoa vastaan.²¹⁷

Ilta-Sanomien mukaan KRP:n ja poliisijohdon julkisen välirikon takana oli salainen neuvonpito, joka oli päättynyt erimielisyyteen. Palaverissa poliisin ylijohdo oli suositellut, että Laento vaihtaisi vapaaehtoisesti Noppa-tutkijat. Aittoniemi harmitteli julkisuudessa, että Laento oli joutunut tulilinjalle häntä puolustaessaan. Ilta-Sanomat julkaisi kokonaisuudessaan Aittoniemen ”kolmen ja puolen liuskan tiedotteen”, jossa tämä torjui häneen kohdistuneen, ”osaksi rikollisten aineiden taholta” tulleen arvostelun, mutta ilmoitti kunnioittavansa esimiestensä päätöstä.²¹⁸ Ilta-Sanomat vihjaili pääkirjoituksessaan, että hyllytyksen taustalla olisi ollut sosiaalidemokraattien painostusta, olivathan tutkimukset siirtymässä Tampereen kaavoitusasioihin.²¹⁹ Lehden mukaan hyllytys oli ”eräs taitamattomimmista manöövereistä miesmuistiin”, sillä se horjutti poliisiorganisaation toimivuutta, sen johtajien arvovaltaa ja heikensi luottamusta oikeuslaitosta kohtaan.²²⁰ Hyllytyksen jälkeen presidentti Koiviston ja oikeuskansleri Kortteen välit kiristyivät äärimmilleen. Koivisto on muistelmissaan kertonut, kuinka häneen tietoonsa saatettu ”kafkamainen” Hainarin tapaus, sekä Pekka Koskisen ja Aulis Aarnion tutkintakritiikki saivat hänet noin kuukautta ennen hyllytyspäätöstä pyytämään oikeuskanslerilta materiaalia syyttäjälaitoksesta.²²¹ Koivisto harkitsikin Kortteen asettamista oikeudelliseen vastuuseen virkatehtävien vakavasta laiminlyönnistä.²²²

---

²¹⁷ Suomen Kuvalehti 1984/51. Esitutkintaa vai esihutkintaa. 10-11.

²¹⁸ Ilta-Sanomat 30.11.1984. Salainen kokous päättyi riitaan. 6-7.

²¹⁹ Ilta-Sanomat 1.12.1984. Kuka hyötyy sekoilusta? 4.

²²⁰ Ilta-Sanomat 3.12.1985. Poliisi tunaroi. 4.

²²¹ Koivisto 1994, 144-145.

²²² Ibid. 149-150.

Kari, copyright © 1984 by arrangement with Helsingin Sanomat

Kuva 3: Helsingin Sanomat 28.11.1984. 2. Kari.

Sulo Aittoniemi piti ulkopuolista painostusta syynä hyllytykseensä: ”Olen astunut liian suurille varpaille, enkä nähnyt, kuka niitä varpaita taluttaa”.²²³ Hän ilmoitti antavansa vastineensa ylitarkastaja Virolaiselle radion, television ja lehdistön välityksellä, ja vihjaili julkisesti, että Virolainen olisi päätenyt hyllytyspäätökseen kuullessaan Noppa III:n johtavan SDP:n puolerahoituksen ja Tampereen kaavoituskuvioiden yhteyksien tutkintaan. ”Mikähän mahtoi olla se kokous, joka pidettiin eräässä paikassa ja johon osallistui mm. erään suuren, suuren pääkaupunkilaisen rakennusliikkeen juristit, eräitä näiden juttujen syytettyjen avustajia sekä maansa myynyt mies, jonka tapasin myös viimeksi samoihin aikoihin”, arvuutteli Aittoniemi Helsingin Sanomissa.²²⁴ Lehden toimittaja Martti Backman esitti myöhemmin ratkaisuehdotuksensa Aittoniemen

²²³ Helsingin Sanomat 4.12.1984. Vaitelias poliisiyllyjohtaja Urponen: Keskustelu Aittoniemen hyllytyksestä loputtava. Kotimaa 10.

²²⁴ Helsingin Sanomat 5.12.1984. Aittoniemi lupaa pitää tutkimustietonsa ominaan. Kotimaa 10.

arvoitukseen: suuri rakennusliike olisi Haka, joka oli ostanut Nopan toiminnot, ja maansa myynyt mies puolestaan olisi Nopan entinen toimitusjohtaja Kemmo.²²⁵

Poliisiylijohtaja Urponen vaati, että julkisen hyllytyskeskustelun olisi loputtava. Hänen mukaansa vaihto oli verrattavissa vaihtomiesten käyttöön urheiluottelussa, ja vaihdon ajankohdasta oli turha mekhaloida: ”Nyt oli aika vaihtaa miehet, ei siinä sen kummempia selityksiä ole”.²²⁶ Suomen Maaseudun Puolue vaati ennenaikaisia ”rötösvaaleja” ja syytti ”mahtavia poliittisia voimia” rikostutkimuksiin ja lainvalvontaan puuttumisesta.²²⁷ Ilta-Sanomat jatkoi Aittoniemen kilven kiillottamista artikkelissaan ”Aittoniemen puolustajat: Suti on ylivoimainen”, jonka mukaan hyllytetty komisario oli poliisien keskuudessa ”puolilegenda” jo ennen kuin Noppa-jutusta oli kuultu mitään, olihan hän päällystökurssit parhailla papereilla läpäissyt poliisimies. Lehden haastattelemien nimettömien kurssikavereiden ja kollegoiden mukaan Aittoniemi oli ”omaa luokkaansa” ja ”aina asialinjalla”.²²⁸ Artikkelin onkin kokonaisuudessaan oiva esimerkki siteeraamisen keinoin tapahtuvasta kehystämisestä. Viraltapantu Rakennushallituksen entinen pääjohtaja Kalevi Sassi kertoi julkisessa kirjeessään tuntevansa itsensä Noppa-jutun sijaiskärsijäksi, joka oli vääryydellä tuomittu Aittoniemen ja Pauli Kemmon välisen ”kohdentamissopimuksen” turvin. Aittoniemi kommentoi väitteiden olevan ”huuhaata”.²²⁹

Joulukuun alussa Hämeen lääninoikeus kielsi Paavolan virasta pidättämisen toistaiseksi. Kaupunginjohtajan tekemän valituksen käsitteleminen kestäisi ainakin kaksi kuukautta. Kolme keskusrikospoliisin ylikonstaapelia pyysi kirjallisesti vapautusta Noppa-tutkimuksista protestina Aittoniemen ja Laakkosen hyllytykselle. Ylikonstaapelien mukaan työmieliala oli romahtanut ryhmän hajottua. Toivo Laento tyrmäsi tutkijoiden toiveen. Asian tultua julkisuuteen, hän yritti ensin kieltää kirjelmän olemassaolon, mutta joutui lopulta myöntämään ”hätävalheensa”.²³⁰

---

²²⁵ Helsingin Sanomat 23.12.1984. Mitä oikein tapahtui Noppa-tutkijoiden hyllytyksessä? Sunnuntai 21.

²²⁶ Helsingin Sanomat 4.12.1984. Vaitelias poliisiylijohtaja Urponen: Keskustelu Aittoniemen hyllytyksestä loputtava. Kotimaa 10.

²²⁷ Helsingin Sanomat 6.12.1984. Smp vaatii maahan rötösvaaleja. Kotimaa 17.

²²⁸ Ilta-Sanomat 8.12.1984. Aittoniemen puolustajat: Suti on ylivoimainen! 12.

²²⁹ Ilta-Sanomat 10.12.1984. Sassi lupaa olla tänään kotona: Olen Nopan sijaiskärsijä. 7.

²³⁰ Helsingin Sanomat 15.12.1984. Krp julkisti salailemansa Noppa-tutkijain kirjelmän. Kotimaa 19.

Juuri ennen joulua Markku Hainari sai ehdollisen tuomion yllytyksestä väärään valaan. Niin syyttäjät kuin puolustuskin ilmoittivat valittavansa tuomiosta. Tässä vaiheessa Hainari oli karistanut yltään jo 15 alkuperäisestä 18:sta syytteestä. Hän menetti kuitenkin virkansa, sillä hänen katsottiin saaneen asuntonsa remontin ja kalustamisen yhteydessä lahjukseksi katsottavaa aiheutonta hyötyä.²³¹ Viraltapano kumottiin myöhemmin korkeammissa oikeusasteissa. Hainari piti kaksivuotisen tutkintaprosessin raskaimpana vaiheena ensimmäisten viiden päivän kuulusteluja, jolloin häntä omien sanojensa mukaan ”pehmitettiin” antamaan virheellisiä lausuntoja, joiden perusteella syyttäjät edelleen eteni.²³² Päätöksessä herätti julkista ihmetystä eräs yksityiskohta: oikeus katsoi syytetyn syyllistyneen virkavirheeseen nauttimalla rakennusyrityksen tarjoaman lounaan, arvoltaan 227 markkaa ja 62 penniä. Vuonna 1978 tapahtunut virkavirhe oli kuitenkin ehtinyt vanhentua. Helsingin Sanomat puuttui pääkirjoituksessaan kovasanaisesti lounashurskasteluun: ”Tärvätessään aikaansa tämäntapaisiin harkintoihin oikeusportaajat levittävät kaikkein tehokkaimmin uusmoralismin aaltoa maassamme”.²³³ Lehdistö ei missään vaiheessa Noppa-uutisointia lähtenyt lietsomaan närkästystä vähäpätöiseksi katsottujen rikkomusten, kuten ilmaisten lounaiden yhteydessä. Kaikissa kolmessa lehdessä lukijoita muistuteltiin suhteellisuudentajusta, eikä skandaalisyndrooman voi sanoa ainakaan kestitysyytteiden yhteydessä toteutuneen.

Jouluaatonaaton Helsingin Sanomat analysoi Noppa-tutkijoiden hyllytystä. Artikkelin mukaan alkoi näyttää siltä, että juuri Aulis Aarnion perinpohjainen Aittoniemi-kritiikki oli ollut syynä hyllytyksiin. Aarnion Noppa-sidonnaisuuksia tarkasteltiin varsin penseään sävyyn. Lehden mukaan Noppa-jutun lopputuloksesta riippui koko suomalaisen demokratian ja puoluelaitoksen uskottavuus, ja poliisin ylijohdo ei olisi pahemmin voinut epäonnistua, jos se oli pyrkinyt vahvistamaan luottamusta Noppa-tutkimuksiin – kuten virallinen selitys hyllytyksiin kuului. Lehti asettui Aittoniemen

---

²³¹ Helsingin Sanomat 19.12.1984. Markku Hainarin kahden vuoden käräjäoikeuden päätös: Viraltapano lahjuksista, ehdollista yllytyksestä. Kotimaa 21.

²³² Ilta-Sanomat 19.12.1984. Markku Hainari: Halvalla meni virka! 6.

²³³ Helsingin Sanomat 20.12.1984. Lounas. Pääkirjoitukset 2.

tueksi ja piti ulkopuolista painostusta syynä päätökseen, sillä olihan poliisiylijohtaja Urponen asettunut vain hetkeä ennen hyllytystä julkisesti tutkijoiden tueksi.

Aittoniemi itse kertoi tunteneensa itsensä ”entisen miehen jouluporsaaksi, jota rapsutettiin rauhoittavasti korvan takaa ja iskettiin sitten nuijalla otsaan”.²³⁴

Vuoden uutistapahtumia vuodenvaihteen numerossaan perannut Suomen Kuvalehti summasi Pekka Paavolan pitkää kiirastulta seuraavasti:

”Katoamiseen suhtauduttiin sikäli korrektisti, ettei kukaan syyttänyt Paavolaa poliittisesti tarkoituksenmukaisesta ajoituksesta vaikka hän haihtui käytännöllisesti katsoen demarien puoluekokouksen puheenjohtajan tuolilta. Sen sijaan häneen takaa-ajajiaan moitittiin väärin ajoitetusta takaa-ajosta. Tampereen demarit suhtautuivat pomoonsa uskollisesti. Virasta pidättämistä he tohtivat vaatia vasta silloin, kun Paavola itse oli turvallisesti kiven sisässä Hämeenlinnassa vaalien alla. Sen sijaan jotkut muut demarit viehättyivät katoamisleikistä siinä määrin, että innostivat Paavolaa katoamaan puolueesta pysyvästi. Tuo varoitus oli jo jälkijättöinen, sillä palattuaan Paavola osoitti olevansa politiikan yläpuolella. Yhdestä katoamisesta viisastuneena hän ei toista kertaa sorru samaan virheeseen, vaan on päättänyt istua paikallaan eläkkeelle saakka. Jotakin tulosta sentään jutussa saatiin aikaan: kun Paavolalle ei saatu annetuksi potkuja, ne annettiin hänen tutkijalleen, komisario Sulo Aittoniemelle.”²³⁵

Paavolan ja sosiaalidemokraattisen puolueen mutkaista suhdetta ihmetteli myös

Helsingin Sanomien kuukausiliite vuoden 1985 ensimmäisessä numerossaan:

”Pekka Paavola on huikea tyyppi. Harva mies on päässyt pomoilemaan demarina niin moneen paikkaan, vaikka ei oikeastaan ollenkaan ole demari. Tai sitten demarin ei tässä maassa parane sairastua kuin kerran, kun toverit hänet jo kolmasti kieltävät.”²³⁶

Täysin vailla ymmärtäjiä ei Paavola vielä tässäkään vaiheessa ollut, sillä Ilta-Sanomien Vuoden suomalaiset -äänestyksessä hän sijoittui seitsemänneksi miesten kategoriassa. Kolmantena koreili Sulo Aittoniemi.²³⁷

Presidentti Koivisto otti uudenvuodenpuheessaan kantaa poliisiviranomaisten välisessä keskustelussa ilmenneisiin lausuntoihin, joiden mukaan kansalaiset eivät olisi lain

---

²³⁴ Helsingin Sanomat 23.12.1984. Mitä oikein tapahtui Noppa-tutkijoiden hyllytyksessä? Sunnuntai 21.

²³⁵ Suomen Kuvalehti 1984/51. Takaa-ajettu, pakkohoidettu, väärinymmärretty... 26.

²³⁶ Helsingin Sanomat: Kuukausiliite 1985/01. 1985: Pois, pois Paavola. 45.

²³⁷ Ilta-Sanomat 29.12.1984. Suomalaiset valitsivat omansa: Urheilijat ylitse muiden. 20.

edessä yhdenvertaisia. Koivisto piti moisia väitteitä selvästi liioiteltuina. Hänen mukaansa syytteitä oli nostettu vanhentumisen pelossa, ”varmuuden vuoksi”. Presidentin mukaansa tavat olivat paranemassa mutta oikeuskäytäntö tiukkenemassa, ja hän toisti huolensa ”monien oikeusjuttujen venymisestä ja ihmisten kohtuuttomasta ja enneaikaisesta rikolliseksi leimautumisesta”.²³⁸ Eero Silvastin Helsingin Sanomissa julkaistun kolumnin mukaan Koiviston puheen rivien väliin sisältyi ajatus siitä, että rötöshahti olisi luonteeltaan poliittista, epäasiallista ja populistista. Silvasti myös yhdisti Aulis Aarnion vaikutuksen presidentin uudenvuodenpuheeseen.²³⁹

Tammikuussa 1985 Paavolan kuuluisan huvilamökin varustetasoa puitiin oikeudessa aina nauvoja ja kuivakäymälää myöten, ja kyllästymisen pitkään oikeusprosessiin alkoi näkyä jo uutisoinnissakin.²⁴⁰ Tässäkään yhteydessä lehdistö ei lähtenyt lietsomaan närkästystä triviaaleiksi katsottujen naulahintojen yhteydessä. Kuun lopussa Tampereen sosiaalidemokraatit uskalsivat jo vaatia Hämeen lääninoikeutta kumoamaan päätöksen, jonka nojalla kaupunginjohtaja oli pidätetty virantoimituksesta. Perusteena oli, että komisario Aittoniemen hyllyttäminen oli murentanut marraskuisen päätöksen perusteita.²⁴¹ Oikeuskanslerinviraston eläköityvä kansliapäällikkö, ”rautakansleri” Viljo Hakulinen paljasti jäähyväishaastattelussaan, että presidentin kanslia oli osoittanut aikaisempaa suurempaa kiinnostusta Noppa-jutun tutkintaan, etenkin Markku Hainarin tapauksen kohdalla. Hakulisen mukaan Noppa-tutkimuksille oli ollut ominaista ”voimakas ’ulkoprosessuaalinen toiminta’, monenlainen kulissien takainen vaikuttaminen ja tiedotussota”. Hän kertoi olleensa tyytyväinen Aittoniemen johtamaan tutkintaan.²⁴²

Suomen Kuvalehti julkaisi helmikuussa pitkän kriittisen artikkelin ”Oikeus on napanheittoa”, jossa Jaakko Okker suomi kovin sanoin tutkintaa. ”Yleinen mielipide ei näytä edes huomaavan, miten suuri Noppa-ilmapallo on rupsahtanut kuin neulalla

---

²³⁸ Koivisto 1994, 157-159.

²³⁹ Helsingin Sanomat 9.1.1985. Etu ja oikeus. Mielipide 15.

²⁴⁰ Helsingin Sanomat 23.1.1985. Paavolan kesämökki varasti taas pääosan raastuvassa – Päätös Kepun lahjuksista lykkääntyi. Kotimaa 12.

²⁴¹ Helsingin Sanomat 31.1.1985. Demariryhmä vastustaa vielä Paavolan hyllyttämistä. Kotimaa 7.

²⁴² Helsingin Sanomat 9.2.1985. ”Laillisuus on maassa parantunut” – Kansliapäällikkö Viljo Hakulinen jää eläkkeelle. Kotimaa 13.

tökittynä”, Okker kirjoitti. Hänen mukaansa Aittonimestä oli julkisuudessa tehty erehtymätön sankari, jolla olisi toimittajien mukaan pitänyt olla oikeus komennella esimiehiäänkin. Jukka Ukkola puolestaan oli huolissaan ”julkisuuden jalkapuusta”, joka saattoi olla oikeuden päätöstä karmeampi rangaistus. Tiedotusopin professori Pertti Hemánus puhui ”valkokaulusrikollisten ihmisjahdeista” ja inhoamistaan sankari- ja konnamyyteistä. ”Pekka Paavola on pelkästään konna ja Sulo Aittoniemi pelkästään sankari. Kyllä jokaisessa ihmisessä on hyvät ja huonot puolet”, Hemánus muistutti, ja syytti ajan hengestä ”koneistoa”, jonka muodostivat tiedotusvälineet, poliisi, syyttäjät ja oikeuskansleri. Professori uskoi tiedotustutkijoiden enemmistön olleen hänen kanssaan samaa mieltä talousrikosjulkisuuden harhaanjohtavuudesta. Hän nimitti suomalaista ilmapiiriä ”korkeimman asteen vennamolaisuudeksi”.²⁴³ SDP:n kansanedustaja ja puolueen entinen tiedottaja Seppo Tikka oli huolissaan uusmoralismista. Hänen mukaansa ”länsimainen lehdistö nakertaa tehokkaimmin demokratian olemattomiin”.²⁴⁴

Julkinen paine Paavolan tapauksen ympärillä alkoi hiljalleen rauhoittua, mutta Noppa-oikeudenkäynti pysyi edelleen lehtien sivuilla. Helmikuussa Nopan johtoa tuomittiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin ja keskustapuolue määrättiin menettämään valtiolle yli 400 000 markkaa rikollisesti saatua rahaa. Hovioikeus korotti summan myöhemmin 737 000 markkaan. Oikeus katsoi puolueen entisen talouspäällikön Eero Rantakokon syyllistyneen lokakuussa tuomitun Kalevi Sassin avustamiseen tämän virkarikoksessa. Ainut rangaistus Rantakokon rikokseen oli viraltapano, mutta koska Rantakokko ei ollut virkamies, ei häntä voitu myöskään tuomita. Lainoppineet pitivät tätä aukkona rikoslaissa. Johannes Virolainen vapautettiin yllytysyytteistä. Oikeuden mukaan hän ei tiennyt rahavirroista.²⁴⁵ Samalla eduskunnan entinen puhemies lopetti pitkään kestäneen mediahiljaisuutensa. Savon Sanomille ja Turun Sanomille antamassaan haastattelussa Virolainen kertoi Aittoniemen kuulustelumetodeista tulleen mieleen kaksi nimeä: Kafka ja Hitler. ”Kyl hää niin varma oli kaikesta, niinku yli-ihminen.

---

²⁴³ Suomen Kuvalehti 1985/08. Oikeus on Nopanheittoa. 52-54.

²⁴⁴ Suomen Kuvalehti 1985/08. Epäluottamuslause eduskuntatoimittajille. 42-43.

²⁴⁵ Helsingin Sanomat 13.2.1985. Kepu tuomittiin korvauksiin – Virolaisen syyte kumottiin. Etusivu 3, Kotimaa 11.

Metsuri, joka tuhosi valtakunnan poliitikon”, Virolainen kertoi.²⁴⁶ Ilta-Sanomien kolumnissaan 18. helmikuuta Virolainen kritisoi oikeuskansleri Kortteen aikaisempia puheita ”hyttysten kuurnimisesta” ja syytti tiedotusvälineitä leimaamisesta ja tuomion langettamisesta etukäteen.²⁴⁷ Saman numeron kannessa komeili ”kansallissankari” Sulo Aittoniemi. Muihin tehtäviin siirretty komisario toimi päivätyönsä ohessa vapaaehtoisena bingoisäntänä Ikaalisissa.²⁴⁸ Keskusrikospoliisin ohjeistus tutkijoiden julkisista esiintymistä oli ilmeisesti jäänyt lopullisesti unholaan. Aittoniemi osasi hyödyntää mediaa ja sai viestinsä usein läpi, etenkin Ilta-Sanomissa, joka edelleen kehysti Aittoniemen varsin myönteisessä valossa.

Maaliskuussa Hämeen lääninoikeus kumosi Paavolan määräaikaisen virasta pidättämisen. KHO puolestaan kaatoi Hämeen lääninoikeuden päätöksen loppuvuodesta 1985, jolloin Paavola oli jo siirtynyt uusiin tehtäviin. Kevään kynnyksellä Noppa-uutisointikin rauhoittui. Julkisuudessa liikkui tietoja, joiden mukaan poliisiylijohto valmistelisi Toivo Laennon hyllyttämistä. Ylijohtaja Urponen kiisti väitteet.²⁴⁹ Keskusrikospoliisin tutkimukset olivat viivästyneet ja Noppa-kolmonen tulisi oikeuteen vasta joulukuussa. Helsingin Sanomat tivasi vastuuta ylitarkastaja Virolaiselta, joka oli perustellut tutkijahyllytystä tutkimusten vauhdittamisella.²⁵⁰ Uusi tutkinnanjohtaja, rikostarkastaja Kari Rantama kertoi, että Nopan ”musta kassa” alkoi valjeta, mutta että monet mustaan rahaan itsensä ryvettäneet poliitikot saattaisivat pelastua syytteiden vanhentumisen johdosta.²⁵¹ Sulo Aittoniemi varoi Suomen Kuvalehden haastattelussa arvostelemasta seuraajiaan. Noppa-jutusta hän ei enää tahtonut puhua. ”Jos multa joku akan vie, en minä sitäkään enää paljon käy taputtelemassa”, Aittoniemi kertoi ja ihmetteli samalla asemaansa julkisuudessa. Hän kiisti lehden arvailut siitä, että olisi kiinnostunut valtakunnanpolitiikasta.²⁵²

---

²⁴⁶ Ilta-Sanomat 16.2.1985 Virolaisen tuppisuisuus ohi: Ei-sosialistien ehdokas olisi piste Koiviston uralle. 7.

²⁴⁷ Ilta-Sanomat 18.2.1985. Lain kourissa. 7.

²⁴⁸ Ilta-Sanomat 18.2.1985. Noppa-komisario Aittoniemen laillinen uhkapeli: Bingo! 1.

²⁴⁹ Ilta-Sanomat 22.3.1985. Urponen kiistää: Ei tässä Laentoa yritetä hyllyttää. 7.

²⁵⁰ Helsingin Sanomat 25.4.1985. Nopan oikeuskäsittely ei edisty Tampereella. Kotimaa 10.

²⁵¹ Helsingin Sanomat 29.5.1985. Nopan musta kassa alkaa valjeta. Kotimaa 10.

²⁵² Suomen Kuvalehti 1985/17. Komisario keikalla. 34-36.

Ilta-Sanomat julkaisi toukokuun alussa kattavan koosteen menneiden vuosikymmenten ”rötösjahdeista”. Lehden haastattelema asiantuntija, poliittisen historian tutkija Lauri Haataja oli sitä mieltä, että iso osa aikaisempien vuosien rötösjutuista oli ollut poliittista ajojahtia. Hänen mukaansa presidentti Koivisto oli osoittanut tarkkaa yhteiskuntatieteilijän silmää tehdessään havaintoja ajankohtaisten skandaalien poliittisista tarkoituksenmukaisuussyistä. ”Oikeusoppineiden ja oikeusviranomaisten olisikin syytä ottaa onkeensa tämä havainto ja perehtyä vallankäytön poliittiseen historiaan”, Haataja ohjeisti.²⁵³ Toukokuussa Noppa-jutun uuden päätutkijat kertoivat, että Paavolan jutun kaikki tutkimukset oli saatu päätökseen, ja että mahdolliset rikossyytteet olivat kaupunginviskaalin harkinnassa. Kesän alla alkoivat ensimmäiset pidätykset Noppa-kolmosen osalta Tampereella.²⁵⁴

Maanantaina 10. kesäkuuta Tampereen kaupunginjohtaja järjesti jymy-yllätyksen eroamalla virastaan ”ensimmäisen Paavolan ilmestyspäivän”²⁵⁵ alla ja ryhtymällä kustannusyritys Lehtimiehet-yhtymän toimitusjohtajaksi. Hän kielsi uranvaihdoksen ja vakavimpien Noppa-syytteiden yhteyden: ”Ei sieltä tule mitään sellaista, joka johtaisi viraltapanoon. Jos munaskuita myöten kaivetaan, niin jotakin löytyy”.²⁵⁶ Myös esimiehelleen, yhtiön pääjohtaja Urpo Lahtiselle Paavola lupasi, ettei jo julkisuudessa pöyhittyjen juttujen lisäksi uusia tulisi. ”Voi perkele! -- Paavonhan piti olla puhdas”, manaili Lahtinen myöhemmin julkisuudessa.²⁵⁷

Kesäkuun lopussa eduskunnan oikeusasiamies Jorma S. Aalto antoi vakavan huomautuksen Noppa-tutkinnasta tehdyistä virheistä tutkinnan johdosta vapautetuille Sulo Aittoniemelle ja Kauko Laakkoselle. Markku Hainarin tekemän kantelun seurauksena tutkijoiden todettiin menetelleen virheellisesti, hyvän poliisikäytännön vastaisesti tai muulla tavoin moitittavasti. Aittoniemi sai kuusi erillistä moitetta ja Laakkonen viisi. ”Kun on viisi vuotta rapattu ja näinkin kovaa, niin aina vähän roiskuu”, puolusteli Aittoniemi tutkinnassa esiintyneitä virheitä. Hän muistutti, ettei

---

²⁵³ Ilta-Sanomat 4.5.1985. Rötösjahti aloitettiin jo 50-luvulla. 10-11.

²⁵⁴ Ilta-Sanomat 28.5.1984. Uudet Noppa-tutkijat aloittivat pidätykset. 7.

²⁵⁵ Ilta-Sanomat 12.6.1985. Pääkirjoitus: Paavolan toinen lähtö. 4.

²⁵⁶ Helsingin Sanomat 11.6.1985. Paavolan eroilmoitus oli yllätys. Kotimaa 10.

²⁵⁷ Ilta-Sanomat 23.11.1985. Urpo Lahtinen manaili kiivaasti: Paavolanhan piti olla puhdas! 7.

oikeusasiamiehen huomautus ole varsinainen rangaistus²⁵⁸, mitä voi pitää erikoisena lausahduksena poliisivirkamiehen suusta kuultuna – olihan oikeusasiamies oikeuskanslerin ohella ylin laillisuusvalvoja Suomessa. Myös keskustelu uusmoralismista jatkui lehdistössä. Kirjailija Markku Koski piti niin kutsuttua rötösherrajahtia eräänlaisena ”salaisena kansanoikeutena”, jossa toteutui kansalaisyhteiskunnan etiikka. Koski vastasi kirjoituksessaan keltaista lehdistöä julkisuuden karnevalisoinnista syyttäneelle Pertti Hemánukselle.²⁵⁹

Elokuussa syyttäjä Pohjanoksa luopui Hainaria kohtaan nostetusta syytteistä Nopan hyödyttämiseksi tehdystä virkarikoksesta, kun riippumattomat asiantuntijat eivät pystyneet ratkaisemaan neliöhintakiistaa. Valtion teknisen tutkimuskeskuksen rakennustalouden laboratorio ei osannut vastata kysymykseen, kumman näkemys neljään kertaan lasketuista neliöhinnoista oli oikea, Hainarin vai poliisin?²⁶⁰ Ilta-Sanomat ivaili professoritason ”nollatutkimukselle” ja muistutti ratkaisevien asiakirjojen kadonneen Hainarin toimistokaapista.²⁶¹ Suomen Kuvalehti julkaisi Hainarin puolelle asettuvan artikkelin ”Kolmen vuoden komedia”, jossa käytiin läpi poliisin aravateorioiden heikkouksia. Lehden mukaan Hainarin syytteiden myötä kaatui koko Noppa-kakkonen.²⁶² Kuun lopussa Aittoniemi sai uuden huomautuksen oikeusasiamieheltä, tällä kertaa keskustan entisen talouspäällikön Reijo Vähätiiton tekemän kantelun perusteella.²⁶³

Syyskuun lopussa Noppa-jutun ”ehtymättömästä Pandoran lippaasta”, Pauli Kemmon matkalaukun sisällöstä vuosi julkisuuteen niin kutsuttuja hyvä veli -kirjeitä sekä laskuja, joita Aulis Aarnio oli lähettänyt Noppa-johtajalle. Aikaisemmin Aarnio oli väittänyt ainoastaan antaneensa joitakin neuvoja erään syytetyn puolustusasianajajalle. Helsingin Sanomat arvosteli ”ehkä arvostetuimman yliopistojuristimme” epäpuhtaita motiiveja, jotka saattoivat olla tämän antamien Noppa-tutkimuksia kritisoineiden

---

²⁵⁸ Helsingin Sanomat 21.6.1985. Noppa-tutkijat saivat vakavan huomautuksen. Etusivu 3, Kotimaa 9.

²⁵⁹ Helsingin Sanomat 24.7.1985. Keskustelua: Julkisuuden termostaatti. Kulttuuri 17.

²⁶⁰ Helsingin Sanomat 21.8.1985. Hainaria ei syytetä enää Nopan suosimisesta. Etusivu 3, Kotimaa 12.

²⁶¹ Ilta-Sanomat 21.8.1985. Noppa-tutkijoilta loppui tieto ja rahat. 7.

²⁶² Suomen Kuvalehti 1985/37. Kolmen vuoden komedia. 48-49.

²⁶³ Helsingin Sanomat 31.8.1985. Aittoniemi sai taas huomautuksen. Kotimaa 10.

lausuntojen taustalla.²⁶⁴ Ilta-Sanomien mukaan puolueettomana asiantuntijana esiintynyt Aarnio oli pikemminkin asianomainen. Aarnio ei suostunut kommentoimaan konsulttipalkkioitaan lehdelle, sillä omien sanojensa mukaan hän oli ”henkisesti jo irtaantunut koko asiasta”.²⁶⁵

Lehtimiehet-yhtymä pääsi jo pian hyötymään uuden toimitusjohtajansa sisäpiiritiedoista. Yhtiön kustantama ilmaisjakelulehti Tamperelainen kertoi ensimmäisenä, että Paavola tultaisiin haastamaan raastuvanoikeuteen lokakuussa. Hän kertoi johtamansa lehden haastattelussa olleensa helpottunut jutun tullessa viimein oikeuteen: ”Olen tullut tuomituksi jo tuhansia kertoja raaemmalla ja ankarammalla tavalla kuin tuomioistuimessa voi tulla tuomituksi”.²⁶⁶ Oikeusistunnossa Paavolaa syytettiin 14 vuotta kestäneestä jatketusta lahjusten otosta virkamiehenä – alennushintaisen huvilan ja asunto-osakkeen, Teboilin polttoainelahjakortin ja ulkomaanmatkojen muodossa. Noppa-johdon lisäksi lahjonnan annosta syytteessä oli tamperelaisia pankki- ja rakennusalan johtajia. Valtaisan julkisuusmylläksen aiheuttanut sairaslomamatka ei oikeutta kiinnostanut.

Markku Hainari jatkoi julkista hyökkäystäistelua maineestaan. Lokakuussa hän haastoi oikeuskanslerinviraston eläköityneen kansliapäällikkö Viljo Hakulisen oikeuteen jatketusta herjauksesta. Hainari kertoi Ilta-Sanomille pyrkivänsä siihen, että ihmisten jatkuva ja aiheeton leimaaminen loppuisi.²⁶⁷ Samaan aikaan Noppa III:n tutkimuksiin liittyvät pidätykset jatkuivat Tampereella. Ilta-Sanomien mukaan demaritaustaisten virkamiesten pidätykset osoittivat, että uudet tutkijat eivät pelänneet ”isoja varpaita”. Lehden mukaan Aittoniemen hyllyttämisen epävirallinen selitys oli se, että tämä oli päässyt SDP:n pimeään rahoituksen jäljille.²⁶⁸

Marraskuussa 1985 työmatkaltaan palaava Paavola pidätettiin Helsinki-Vantaan lentoasemalla, tällä kertaa Noppa-jutun Tampereen puoluerahoitukseen liittyvän

---

²⁶⁴ Helsingin Sanomat 30.9.1985. Kaupungin varjot: Aulis Aarnion Noppa-jauhot. Kotimaa 14.

²⁶⁵ Ilta-Sanomat 28.9.1985. Nopalta 20 000 mk professori Aarniolle. 5.

²⁶⁶ Ilta-Sanomat 30.9.1985. Paavola haastettiin. 6.

²⁶⁷ Ilta-Sanomat 19.10.1985. Hainari haastaa Hakulisen herjoista. 56.

²⁶⁸ Ilta-Sanomat 31.10.1985. Noppa-pidätetyn yllättävä kiitos: Krp:n miehet tosi fiksuja. 5.

tutkintahaaran yhteydessä ja viikkoa myöhemmin hänet vangittiin. Paavolan epäiltiin aikaisempien epäilyjen lisäksi vaatineen rahaa liikepaikkojen vuokraamisen ehtona.²⁶⁹ Ilta-Sanomien mukaan kaavoituskysymyksiin ja lahjomajuttuihin liittyvien pidätysten määrä aiheutti Tampereella lievää hysteriaa. ”Aamulla töihin lähtiessään jotkut demarit kuulemma laittavat varmuuden vuoksi hammasharjan povitaskuun”, lehti piruili.²⁷⁰ Neljä viikkoa vangittuna ollut Paavola vapautettiin joulukuussa oikeuden välipäätöksellä odottamaan oikeudenkäyntiä. Tampereen raastuvanoikeudenistunnon maaliskuisessa Noppa-istunnossa Paavola syytettiin pimeän vaalirahan hankkimisesta kiristyksen avulla. Hänen ja Terveystieteiden hallintojohtajan, 1970-luvulla demari puolueessa vaikutusvaltaa käyttäneen Martti Hussin katsottiin maksaneen pimeästä kassasta niiden demarien vaalikuluja, jotka edustivat Paavolan linjaa kunnallispolitiikassa. Hussin ja Paavolan epäiltiin myös hyötyneen kassasta henkilökohtaisesti ja pimeän rahan levänneen heidän henkilökohtaisilla tileillään.²⁷¹ Julkisuudessa Paavola moitti Hussia siitä, tämä oli hermojen pettäessä ”laulanut” tietonsa poliisille.²⁷²

Nopan ex-johtaja Pauli Kemmo, jonka mystisestä matkalaukusta Tampereen vyyhti lähti purkautumaan, avautui puolestaan julkisuudessa salaisesta tutkimattomuussopimuksesta hänen ja Sulo Aittoniemen välillä, jonka mukaan kaikkia rötöksiä ei pitänyt käsitellä ja Paavola oli pitänyt jättää rauhaan. Kemmo väitti luovuttaneensa laukun Aittoniemelle sillä ehdolla, että tämä ottaisi käyttöönsä ainoastaan keskustaa, Osuuspankkia ja paria yksittäistä virkamiestä koskevia papereita. Aittoniemi kiisti väitteen: ”Kemmo ei edes ehdottanut sopimusta. Hän vain totesi, että ’ei kai saatana kaikkea aleta tutkia mitä laukussa on’”.²⁷³ Aikaisemmin Aittoniemi oli luonnehtinut oletettua sopimusta – jos sellainen nyt olisikin ollut olemassa – ”oveluuden ja äärimmäisen hölmöyden kättelyksi”.²⁷⁴

---

²⁶⁹ Helsingin Sanomat 29.11.1985. Noppa-kolmikko pidetään vangittuna lähiviikot. Etusivu 3, Kotimaa 17.

²⁷⁰ Ilta-Sanomat 15.11.1985. Paavola tiesi odottaa pidätystä. 5.

²⁷¹ Helsingin Sanomat 21.3.1986. Pimeä vaaliraha paljastui. Kotimaa 15.

²⁷² Ilta-Sanomat 16.12.1985. Paavola moitti ex-ystäväänsä: Hussin hermo petti. Etusivu 1, 9.

²⁷³ Ilta-Sanomat 22.3.1986. Kemmo: Pekka Paavola piti jättää rauhaan. 5.

²⁷⁴ Ilta-Sanomat 7.11.1984. Oliko Aittoniemellä ja syytetyllä sopimus? 14.

Loppuvuodesta presidentti Koivistoa muistutettiin tiedotusvälineissä tämän vuodentakaisesta puheesta, jossa tämä epäili syytteitä nostetun varmuuden vuoksi. Ilta-Sanomat muistutti, että Noppa-jutussa oli saatu tuomioita aikaan ja että keskusta oli joutunut menettämään valtiolle satoja tuhansia markkoja Nopalta saatua rahaa.²⁷⁵ Uusi Suomi uutisoi, että presidentti olisi suuttunut Yleisradiolle TV1:n lähettämän, puolueita ja lahjontaa koskevan ohjelman johdosta. Lehden mukaan Koivisto koki, että hänestä annettiin kuva rötösherrojen suojelijana.²⁷⁶ Koivistoa on kutsuttu Suomen ensimmäiseksi todelliseksi mediapresidentiksi²⁷⁷ ja hän on itsekin myöntänyt olleensa ainakin osittain median luomus, jonka julkinen sana oli nostanut maan korkeimpaan virkaan.²⁷⁸ Esko Salmisen mukaan Koivistolla oli tiedotusvälineiden toiminnasta omat vahvat käsityksensä, joita hän ei pelännyt tuoda esiin. Toimittajia puolestaan närkästytti presidentin tapa sanella medialle yhteistoiminnan ehdot sekä Koiviston harrastama ”fundeeraus” – tapa antaa moniselitteisiä lausuntoja, mutta hermostua niiden tulkinnasta.²⁷⁹

Aittoniemen hyllytyksen jälkeinen uutisointi keskittyi lähes täysin yksilöiden ja ryhmittymien välisiin kiistoihin ja näkemyseroihin. Laajempaa rakenteellista analyysia tutkimusten aiheellisuudesta ja mahdollisista puutteista ei lehdistöllä ollut juurikaan tarjota, vaan artikkelit täyttyivät eri osapuolten pisteliäistä lausunnoista. Ylin poliisijohto oli haluton keskustelemaan hyllytyksen syistä julkisesti ja pyrki esittämään poikkeuksellisen päätöksen sisäisenä asiana. Väittely yksilöityikin pian Aittoniemen persoonaan. Ilta-Sanomat pysytteli ”kansallissankarin” puolella, kun taas Suomen Kuvalehti kehysti syrjäytetyn tutkinnanjohtajan poliisikunnan häpeätahrana. Markku Hainari puolustautui tehokkaasti julkisuudessa niin haastatteluiden kuin oikeusasiamiehelle tehtyjen kanteluidenkin muodossa. Hänen viestinnällinen kapasiteettinsa riitti luokitteluhypoteesin mukaisesti takaamaan mediahuomion, vaikkei hän korkea-arvoisimpien syytettyjen joukkoon kuulunutkaan. Aittoniemen

---

²⁷⁵ Ilta-Sanomat 30.12.1985. Puoluerahoituksen hämärät rahavirrat paljastuivat – Kenetkähän näemme raastuvassa ensi vuonna? 20.

²⁷⁶ Ilta-Sanomat 16.12.1985. Koiviston erityisavustaja kiistä tiedot suuttumisesta – Uudenvuodenpuhe televisiosta normaalisti. 5.

²⁷⁷ Salminen 2006, 16-17.

²⁷⁸ Ibid. 265.

²⁷⁹ Ibid. 16-17.

seuraaja Kari Rantamaa tiedotti tutkimuksista edeltäjäänsä maltillisemmin ja suurin mediahuomio tutkimusten ja laihoja tuomioita tuottaneiden oikeudenkäyntien ympärillä vaimeni hiljalleen. Vuoden vaihtuessa ”Noppa-soppa” alkoi jäähtyä.

4.4 Jälkipyykkiä: Noppa-tutkinnan pitkät jäljet

Yli kolme vuotta kestänyt Noppa II alkoi tulla päätökseensä alkuvuodesta 1986. Suomen Kuvalehti teetti helmikuussa laajan kyselytutkimuksen, joka paljasti, että rötösjutuissa syylliset ja syyttömät menivät kansan yleisessä tietoisuudessa helposti sekaisin. Selvitys osoitti, että mikä tahansa kielteinen asia tahrasi tehokkaasti poliitikon maineen, ja erityisen tehokkaita maineentappajia olivat korruptiosyytteet. Vain 36 % vastaajista tiesi, että Noppa-johtaja Pauli Kemmo, jota kaikkein raskaimmat syytteet koskivat, oli istunut syytettyjen penkillä. Johannes Virolaisen kohdalla luku oli 44 % ja Markku Hainarin kohdalla 54 %. Pekka Paavolan syytteistä tiesi 92 % vastaajista. Noin neljäkymmentä prosenttia piti Paavolaa jo syylliseksi tuomittuna, vaikka oikeudenkäynti häntä vastaan ei ollut selvityksen teettämishetkellä kunnolla edes alkanut. Kuvalehti piti kuitenkin Paavolan tapausta ääriesimerkkinä, ja korosti kaupunginjohtajan käyttäneen tiedotusvälineitä yhtä paljon hyväkseen kuin niiden häntä.²⁸⁰ Poliittisen maineen onkin todettu oleva hauras resurssi, joka voi heikentyä nopeasti ja kokonaisvaltaisesti.²⁸¹

Virkansa menettäneen Kalevi Sassin vuoden ehdollinen vankeustuomio virkavirheestä säilyi korkeimmassa oikeudessa.²⁸² Noppa-johtoa tuomittiin vankeus- ja sakkorangaistuksiin. Kovimman tuomion sai Pauli Kemmo, jolle langetettiin kahden vuoden ehdoton vankeusrangaistus lahjoman antamisesta viranomaiselle sekä veronkavalluksista, veropetoksista ja yksityisen asiakirjan väärentämisestä. Myöhemmin viranomaiset toivoivat saavansa Noppa-jutun ”Pandoran lippaan”, Kemmon keinonahkaisen matkalaukun ja sen sisältämät 19,5 kiloa papereita näytteille rikosmuseoon.²⁸³ Keskustapuolue tuomittiin menettämään valtiolle 737 000 markkaa

---

²⁸⁰ Suomen Kuvalehti 1986/06. Vuosien rötöskeskustelun jälkeen – Syylliset ja viattomat sekaisin. 26-31.

²⁸¹ Thompson 2000, 248.

²⁸² KKO: 1986-II-17.

²⁸³ Ilta-Sanomat 8.12.1989. Komulaisen pidättäjä sai kunniamerkin. 10.

rakennusliike Nopalta laittomasti saatua rahaa. Puoluejohto vapautui henkilökohtaisista syytteistä. Suomen Uutiset määrättiin maksamaan Johannes Virolaiselle 10 000 markan henkiset korvaukset jutusta, jossa väitettiin, että Virolaista syytettiin lahjoman vastaanottamisesta – tosiasiasahan kaatuneet syytteet koskivat Virolaisen kohdalla yllyttämistä lahjontaan.²⁸⁴ Muistelmissaan Virolainen kirjoittaa olleensa katkera siitä, ettei Helsingin Sanomat puhdistanut hänen nimeään vapauttavan päätöksen jälkeen:

”Oikeuden päätöstä, jolla minut oli vapautettu kaikista syytöksistä aina ylintä oikeusastetta myöten, ei herra [Helsingin Sanomien päätoimittaja Heikki] Tikkanen pitänyt läheskään niin tärkeänä kertoa kuin täysin väärillä perusteluilla populistipoliisien minua vastaan aiheettomasti nostamasta oikeusjutusta.”

”En sitä kuvitellutkaan, että hän suurin otsikoin ja kuvin olisi kertonut vapauttamisesta kuten kertoi perättömistä syytöksistä, mutta olisi hän voinut hiukan paikata omaa mokausta. Tämä on sitä tasapuolista journalistiikkaa. ‘Hesa on suuri paska’ olen päiväkirjaani kirjoittanut 20.6.1986.”²⁸⁵

Noppa-kolmonen kuivui suurilta osin kasaan, kun syytteitä hylättiin vanhentuneina ja viraltapanokaan ei enää uhannut useita eläkkeelle siirtyneitä asianomaisia. Pekka Paavola tuomittiin 10 000 markan sakkoihin tahallisesta virkarikoksesta ja virkavirheestä. Viran menetys ei Paavolaa enää koskenut, sillä hän oli jo siirtynyt kaupunginjohtajan tehtävistä Lehtimiehet Oy:n palvelukseen. Poliitiikkaan ”Pomo” palasi vuoden 1992 kunnallisvaaleissa.

Markku Hainarin viraltapano puolestaan kaatui hovioikeudessa. Hän selvisi puhtain paperein kaikista häneen kohdistuneista lahjussyytteistä, mutta tuomio yllytyksestä väärään valaan säilyi – ”paavolamainen” esimerkki toisen asteen rikkomuksesta. Hainari itse piti Sulo Aittoniemeä syypäänä kärsimyksiinsä.²⁸⁶ Suomen Kuvalehden mielestä oikeuslaitoksen uskottavuus oli vaakalaudalla, kun kohuttujen rötösjuttujen tuomiot olivat jääneet laihoiksi.²⁸⁷ Valtiokonttori maksoi lopulta korkeimman oikeuden päätöksellä Hainarille 100 000 markkaa korvauksia 22 päivää kestäneestä

---

²⁸⁴ Helsingin Sanomat 9.10.1986. HO vahvisti: Virolaiselle 10 000mk henkisestä kärsimyksestä. Kotimaa 9.

²⁸⁵ Virolainen 1991, 99.

²⁸⁶ Ilta-Sanomat 26.2.1986. Markku Hainarin viraltapano kumottiin – ”Onhan tämä hyvä päätös”. 6.

²⁸⁷ Suomen Kuvalehti 86/10. Kaappikäräjät ovat päättyneet. 14.

aiheettomasta vangitsemisesta ja sen aiheuttamasta suuresta julkisuudesta. Hainari on kertonut, että poliisiylijohtaja Olli Urponen kutsui hänet virkahuoneeseensa ja pyysi anteeksi poliisikunnan puolesta.²⁸⁸

Oikeuskansleri Korte jäi eläkkeelle. Suomen Kuvalehti luonnehti häntä yhtäältä lahjomattomuuden symboliksi ja 80-luvun Eliot Nessiksi, mutta toisaalta uusmoralismin nousun henkilöitymäksi.²⁸⁹ Hän piti vähän ennen eläköitymispäätöstään julkaistussa Ilta-Sanomien haastattelussa puoluerahoitusta edelleen vakavana valtiopoliittisena ongelmana, jonka myötä puolueiden uskottavuus ja demokratian perusta olivat kärsineet.²⁹⁰ ”Hainari pääsi kuin koira veräjästä. Se luultavasti tuhosi tiettyä aineistoa, eikä näyttöä saatu tarpeeksi”, kertoi Korte joitain vuosia myöhemmin Helsingin Sanomille.²⁹¹ Hänen seuraajansa, entinen oikeusasiamies Jorma S. Aalto oli enemmän huolissaan julkisen sanan häpeärangaistuksista ja piti Hainarin tapausta ikävänä ääritapauksena, jossa ”oikeuksistaan kiinnipitäminen vaatii ihmiseltä melkoisia ponnistuksia”.²⁹² Aalto profiloituikin lehdistössä edeltäjänsä varovaisempana. Tämä varovaisuus huipentui vuonna 1993, kun hän teki syyttämättäjäättämispäätöksen kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalon lahjustutkinnassa. Kuusi kansanedustajaa vaati tämän takia Aallon haastamista valtakunnanoikeuteen. Perustuslakivaliokunta hylkäsi vaateen.²⁹³

Keskusrikospoliisi ja sisäasianministeriön poliisiosasto ajautuivat julkiseen välirikkoon, kun poliisikomitea ehdotti mietinnössään KRP:n organisaation hajauttamista. Toivo Laento nimitti ennen omaa eläköitymistään Sulo Aittoniemen KRP:n Hämeen lääninosaston johtoon. Keskusrikospoliisin apulaispäällikkö Matti Tenhunen arvosteli kovin sanoin oikeuslaitosta lahjusjuttujen päätöksistä. Hänen mielestään ”ylemmät sosiaaliryhmät” olivat ottaneet käyttöön ”kikka kakkosen”, eli kanteluiden tekemisen,

---

²⁸⁸ Mölsä, Seppo (2016): Rakentamisen musta kirja.

<https://www.rakennuslehti.fi/2016/10/rakentamisen-musta-kirja-rotosherroja-ja-kartellien-solmijoita/>. Haettu 21.3.2019.

²⁸⁹ Suomen Kuvalehti 1986/29. Kanslerin puhdas pöytä. 28-33.

²⁹⁰ Ilta-Sanomat 1.2.1986. ”Kaavoitus on arka alue”. 12.

²⁹¹ Liski 2019, 55.

²⁹² Helsingin sanomat 29.6.1986. Hymyilevä syyttäjä. Sunnuntai 25.

²⁹³ Perustuslakivaliokunnan mietintö PeVM 19/1993 - M 12/1993.

mikä oli johtanut vinoutuneisiin päätöksiin. Tenhusen mukaan edes sataprosenttinen näyttö ei ollut aina riittänyt tuomioon.²⁹⁴ Rikosoikeuden professori Eero Backman oli huolissaan ”tarkoituksenhakuisista asiantuntijalausunnoista”. Ilta-Sanomien mukaan näkyvimmin tätä tehtävää oli toimittanut Noppa-konsultiksi paljastunut siviilioikeuden professori Aulis Aarnio.²⁹⁵ Lehdessä kuvailtiin Aarniota ”Vestan neitsyeksi”, joka oli valmis puolueettomuuden kaapuun pukeutuneena jakamaan lausuntojaan – sopivaa korvausta vastaan.²⁹⁶

Sulo Aittoniemi siirtyi KRP:n johtotehtävistä politiikkaan. Hänestä tuli SMP:n kansanedustaja vuonna 1987. Aittoniemi epäili vaalien jälkeisenä kesänä, että rötösherrajuttujen ”lottomyllystä vetäistyt” tuomiot johtuivat syytettyjen korkeasta asemasta. Hän kertoi piilottaneensa hyllytyksensä jälkeen pohjoiskarjalaiselle suolle repullisen Noppa-jutun asiakirjoja, jotka paljastaisivat ”jännittäviä salaisuuksia”.²⁹⁷ Nämä väitetyt salaisuudet eivät kuitenkaan koskaan nousseet julkisuuteen. Ensimmäisen edustajakautensa aikana Aittoniemi nousi Helsingin Sanomien mukaan esiin lähinnä pakolaisvastaisuudellaan.²⁹⁸ Populistipoliisiksi parjattu Aittoniemi profiloitui populistipoliitikkona. Hänet Noppa-tutkimusten johdossa korvannut Kari Rantama kritisoi myöhemmin voimakkaasti Aittoniemen tiedollisia ja taidollisia valmiuksia mutkikkaiden talousrikosten tutkimiseen. ”Jos jutut olisi tutkittu asiantuntevasti ja muutkin prosessiin osallistuneet viranomaiset olisivat paremmin perehtyneitä taloudelliseen rikollisuuteen, niin syyte- ja tuomionratkaisu olisivat saattaneet olla monessa tapauksessa toisenlaiset”, Rantama arvioi Helsingin Sanomien haastattelussa vuosikymmenen lopulla.²⁹⁹ Toivo Laento tuki vielä eläkkeelle jäätyään entistä alaistaan ja muistutti, että Aittoniemen hyllytys oli ollut poliittinen ratkaisu.³⁰⁰

---

²⁹⁴ Ilta-Sanomat 26.5.1986. KRP:n johto tuohtunut: Oikeislaitos on tehnyt ”älyvapaita päätöksiä”. 6.

²⁹⁵ Ilta-Sanomat 31.5.1986. Rikosoikeuden professori valittaa oikeuskanslerille: Rötösherra saa rahalla sopivan asiantuntijalausunnon. 7.

²⁹⁶ Ilta-Sanomat 8.11.1986. Hämrämiehet jakavat taitotietoa rötösherroille. 38.

²⁹⁷ Ilta-Sanomat 27.6.1987. Kesälaitumella oleva Sulo Aittoniemi Noppa-päätösten jälkeen: Tuomiot kuin lottomyllystä! 17.

²⁹⁸ Helsingin Sanomat 19.3.1989. Komisario palaa rikospaikalle – Sulo Aittoniemi tekee tilaa poliitikoille. Sunnuntai B3.

²⁹⁹ Helsingin Sanomat 23.7.1989. Rötösherrajahdeista taakka poliisin työhön. Kotimaa 7.

³⁰⁰ Suomen Kuvalehti 87/28. Poliisia ei painosteta. 50-54.

Uudenvuodenpäivä 1990 oli osuva päätöspiste ”rötösvuosikymmenelle”. Silloin astui voimaan uusi virkarikoslainsäädäntö, jonka syntyyn Noppa-juttu oli vahvasti myötävaikuttanut.

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Kirjailija ja kriitikko Markku Koski osallistui aikalaiskeskusteluun poliittisen journalismin henkilöpainotteisuudesta, nimittäen Pekka Paavolan retkeä yhteiskuntatieteelliseksi ihmiskokeeksi:

”Elämän kuva tiivistyi ja taiteellistui yhden kesän ajaksi, syntyi sankareita ja konnia, välihahmoja, jännittäviä miljöitä. Joku voisi väittää koko tapausten kulkua naiiviksi, mutta niin tiede kuin taidekin tarvitsee yksinkertaistamista.”³⁰¹

Tämä sama yksinkertaistava henkilöpainotteisuus toistui läpi Noppa-uutisoinnin. Oikeustieteilijät ovat Noppa-analyyseissaan kiinnittäneet huomiota oikeuslaitoksen individualistiseen lähestymistapaan: rikos on nähty yksilön käyttäytymisenä ja korruptio yksittäisenä rikollisena tekona. Paavo Isakssonin väite siitä, että suomalaisesta rikosuutisoinnista on usein jäänyt puuttumaan laajempi vallankäytön analyysi, näyttäisi Noppa-aineiston valossa perustellulta. Noppa-uutisointi rakentui yksilöiden ja näiden yksilöiden välisten ristiriitojen varaan. Kuvaavaa on, että tapauksen kenties keskeisin henkilö, raskaimmat tuomiot saanut Noppa-johtaja Pauli Kemmo ei kuulunut suurinta julkista huomiota nauttineiden henkilöiden joukkoon. ”Konniin” osalta Kalevi Sassi, Johannes Virolainen, Pekka Paavola ja Markku Hainari vuorottelivat valokeilassa. ”Sankareista” suurimman huomion saivat Kai Korte ja Sulo Aittoniemi. Ulkopuolisina tarkkailijoina esiintyvistä kommentaattoreista näkyvimmän roolin saivat presidentti Koivisto ja professori Aulis Aarnio. Nämä roolit eivät olleet pysyviä ja muuttumattomia, vaan vaihtelivat ajankohdasta ja kontekstista riippuen.

Suomen Kuvalehti pitäytyi uutisoinnissaan syytteiden kohteina olleiden ja heitä puolustaneiden vallanpitäjien puolella. Tämä havainto tukee poliittisen uutisoinnin

---

³⁰¹ Helsingin Sanomat 24.7.1985. Keskustelua: Julkisuuden termostaatti. Kulttuuri 17.

luokitteluhypoteesia³⁰², jonka mukaan henkilö saa sitä vahvemmin viestinsä läpi, mitä korkeammalla hän on vallan portailla. Lehden suhtautuminen Noppa-juttuun ja rötösherrakeskusteluun oli läpeensä varsin epäilevää ja uusmoralismiteema toistui sen artikkeleissa. Suomen Kuvalehti vetosi usein asiantuntijoihin, auktoriteetteihin ja virallisiin lähteisiin nostaakseen esiin tiettyjä näkökulmia ja marginalisoidakseen toisia. Ilta-Sanomat puolestaan piti johdonmukaisesti poliisin, syyttäjänlaitoksen ja oikeuskanslerin puolta, kehystäen ”herroja kelmeiksi” retorisin ja teknisin keinoin. Lehden käyttämiä retorisia keinoja olivat esimerkiksi metaforien ja esimerkkien käyttö sekä avainsanojen- ja lauseiden käyttäminen tai käyttämättä jättäminen (uusmoralismi vs. korruption vähättely). Teknisiä keinoja olivat esimerkiksi otsikointi ja kuvaotsikointi, kuvien valinta ja asettelu, sekä uutisten sijoittelu lehden sivuille. Havaittavin kehystämisen keino Ilta-Sanomien Noppa-uutisoinnissa oli kuitenkin lähteiden ja sitaattien valinta. Etenkin tutkinnanjohtaja Aittoniemen sanavalinnat päättyivät usein lehden otsikoihin. Helsingin Sanomat tasapainoili uutisoinnissaan näiden kahden ääripään välillä. Lehden Noppa-uutisoinnista on selkeimmin havaittavissa kronologisesti etenevä muutos suhtautumisessa syytöksiin ja epäilyihin. Noppa-kakkosen alkuvaiheissa ja vuoden 1983 vaalien alla lehti varoitteli lukijoitaan ”vennamolaisessa hengessä” liikkuvasta uusmoralismista. Tämä linja kuitenkin muuttui hiljalleen, ja viimeistään Pekka Paavolan pakomatkan alkaessa lehti teki selväksi, että Noppa-juttu oli otettava vakavasti – saattoihan sen varassa olla koko poliittisen järjestelmän uskottavuus. Vielä jutun alkuvaiheissa lehti veti yhtäläisyysmerkkejä SMP:n populistisen protestiliikkeen ja Noppa-tutkinnan välille.

Paavolan tapaus toimi käännekohtana uutisoinnissa. Kaikkien kolmen tarkkailun alle ottamani lehden uutisoinnit yhtenäistyivät kesä-marraskuun 1984 välillä, kun jälkirikkomus-kehys nousi hallitsevaksi kaupunginjohtajan yllättävän katoamisen myötä, ja samalla lähes kaikki muu Noppa-uutisointi jäi taka-alalle. Tämä tukee poliittisten skandaalien tutkimuksesta havaittua ilmiötä: jälkirikkomuksella, kuten esimerkiksi peittely-yrityksellä, on tapana nousta alkuperäistä väärinkäytöstä suuremmaksi uutiseksi. Paavolan kesäasunnon rakentamiseen ja siirtämiseen liittyvät

---

³⁰² Bennett 1990; Lawrence 2010, 269-274.

väärinkäytökset olisivat tuskin nousseet vastaavalla tavalla julkisuuden polttopisteeseen ilman kaupunginjohtajan sairaslomaa, vaan asettuneet osaksi laajempaa lahjontarikosdebattia. Yhtä lailla taka-alalle jäivät mediaan kohdistuneet syytökset lehdistön populistisesta ja politisoivasta uutisoinnista, joskin nämä syytökset nousivat jälleen esiin Aittoniemen hyllytyksen yhteydessä, kun uutisointi välittyi pääosin konfliktikehityksen läpi

Ahti Laitinen ja Kari-Pekka Tuokko päätyivät vallankäytön ja rikollisuuden aikalaisanalyysissään suosittelemaan yhteisöjen rikosoikeudellista vastuuta koskevia uudistuksia lainsäädäntöön. Heidän mukaansa 1980-luvulle tultaessa organisaatorikokset olivat siirtyneet yhteiskuntahierarkian ylimmille tasoille. Samalla tuomittujen osuus syytetyistä oli laskenut. Oikeusjutut vanhenivat useammin poliitikkojen kuin muiden ryhmien kohdalla. Laitisen ja Tuokon mukaan syytteiden hylkäämisen oli vaikuttanut muun muassa ”tutkintaprosessien systemaattinen vaikeuttaminen kätkemällä, hävittämällä ja muuntamalla aineistoja, joiden parhaita asiantuntijoita syytetyt usein ovat”.³⁰³ Vertaus Markku Hainarin tapaukseen on varsin selvä.

Aineisto tukee vallankäytön yleistä logiikkaakin seuraavaa havaintoa, jonka mukaan korkeampiin sosiaaliryhmiin kuuluvilla yksilöillä on paremmat mahdollisuudet saada äänensä ja näkökulmansa kuuluviin mediassa. Tämän tiedotusvälineiden kautta tapahtuvan yhteiskunnallisen vaikuttamisen huomattavimpana käänteenä voidaan Noppa-uutisoinnin kohdalla pitää Sulo Aittoniemen ja Kauko Laaksosen hyllytystä marraskuussa 1984, jonka useat asianomaiset väittivät johtuvan ulkopuolisesta painostuksesta. Aikalaisanalyysi lehdistössä kallistui sille suunnalle, että asiantuntijoiden – etenkin professori Aarnion – julkinen kritiikki oli kääntänyt poliisiylijohdon päät. Aarnio puolestaan vetosi useimmiten Markku Hainarin tapaukseen. Aineiston valossa professoritason kritiikki näyttäisi vaikuttaneen hyllytyspäätökseen, minkä myös poliisiylitarkastaja Virolainen julkisesti myönsi. Presidentti Koivisto on muistelmissaan *Kaksi kautta* kertonut, kuinka juuri Hainarin

---

³⁰³ Helsingin Sanomat 25.5.1989. Talousrikosten käsittelylle piirtyy oma profiili. Pääkirjoitukset 2.

tapaus ja Aarnion tutkinta- ja syyttäjäkritiikki saivat hänet puuttumaan Noppa-tutkintaan. Julkisessa keskustelussa esiintyikin lukuisia väitteitä, joiden mukaan Aittoniemen mainitsemat ”isot varpaat” kuuluisivat juuri Koivistolle. Olisiko Markku Hainarin, keskitason virkamiehen, tapaus ollut niin kiinnostava ja saavuttanut laajaa mediahuomiota, jos hän ei olisi saanut tukijoikseen tukijoita yhteiskunnan ylemmiltä portailta? Tehokkaan tiedotuskampanjan voi sanoa olleen suuressa osassa hänen onnistunutta puolustustaan. Noppa-tutkimusten päätyttyä laihoihin tuomioihin esiintyi tiedotusvälineissä melko yksimielisesti näkemys, jonka mukaan Hainari oli ollut tutkinnallisten ylilyöntien uhri. Ne tosiasiat, että neliöhintojen kannalta ratkaisevat asiakirjat olivat hävinneet hänen työhuoneestaan, ja että hänet tuomittiin väärään valaan yllyttämisestä, tuntuivat vähitellen unohtuvan julkisesta keskustelusta. Hainarin ei voi katsoa kuuluneen ylimmän tason vallanpitäjiin, mutta hänellä oli tarpeeksi viestinnällistä kapasiteettia ja korkea-arvoisia tukijoita, jotta hän sai oman näkökantansa tehokkaasti esiin lehdistössä.

Aineiston valossa on perusteltua väittää, että Hainarin lisäksi useat muutkin Noppa-jutun osapuolet saivat äänensä enemmän tai vähemmän tasapuolisesti kuuluviin. Edes Pekka Paavolan absurdeja käänteitä saaneessa tapauksessa lehdistö ei täydellisesti kääntynyt häntä vastaan, vaan Paavola ja hänen tukijansa saivat tasaisin väliajoin esiin lausuntojaan, jotka nykyvalossa tuntuvat niin selkeästi totuudenvastaisilta – tai vähintäänkin muunnellulta totuudelta – että on vaikea kuvitella vastaavan toistuvan modernissa poliittisessa uutisoinnissa. Osaltaan tähän vaikutti se, että puoluelehdistö oli vielä 1980-luvulla voimissaan. Toki Paavolaa parjattiin aikalaispakinoissa ja uutisartikkeleissa, mutta varsin pitkään annettiin lehdistössä palstatilaa myös sille mahdollisuudelle, että Paavola olisikin ollut perustellulla sairaslomalla, tai vähintäänkin ajatukselle, ettei *juridista* väärinkäytöstä ollut tapahtunut. Moraaliset syyt hukuttivat kuitenkin alleen lainopilliset, ja Paavolan tapauksessa kyse oli lopulta luottamuksesta.

Innokkaimmin lehdistön kimppuun kävi Johannes Virolainen, joka piti häneen kohdistunutta uutisointia valheellisena ja perusteettomana. Virolainen kuului korkean modernin, konsensuksen ja juhlanan julkisuuden sukupolveen. Hän syytti kohtelustaan vuorotellen oman puolueensa jäseniä, sosiaalidemokraatteja, presidentti Koivistoa ja

lehdistöä. Se, että hän oli toiminut keskustan puheenjohtajana ajanjaksona, jolloin puolue vastaanotti satoja tuhansia markkoja pimeää puoluerahoitusta, ja että useat syytetyt olivat kuulusteluissa kertoneet Virolaisen tienneen asiasta, eivät selvästikään olleet hänen mielestään riittäviä perusteita kirjoittelulle. Aineisto kuitenkin osoittaa, että Virolainen sai varsin tehokkaasti oman äänensä ja näkökantansa kuuluviin.

Noppa-juttua ja koko julkista rötösherrautisointia leimasi keskustelu ”maan tavasta” ja uusmoralismista. Uusmoralismiväitteiden mukaan uutta puritaanista moraalikäsitystä oli anakronistisesti ryhdytty soveltamaan vanhoihin, aiemmin yleisesti hyväksyttyihin käytäntöihin. Onko Noppa-aineistosta sitten havaittavissa merkkejä skandaalisyndroomasta, jossa uutisnälkää ruokitaan vähäisemmälläkin väärinkäytöksillä, luoden näin skandaaleja tyhjästä? Toteutuiko trivialisaatioteoria³⁰⁴, jossa tapahtuman toisarvoiset ja vähäpätöisemmät piirteet sysäävät olennaiset ja yhteiskunnallisesti merkittävät osa-alueet julkisen keskustelun marginaaliin? Väitän, että ei. Itse asiassa kaikki kolme tarkastelemaani lehteä suhtautuivat varsin kriittisesti Noppa-jutun yhteydessä annettuihin tuomioihin, jotka liittyivät esimerkiksi ilmaisiin lounastarjoiluihin ja vähäisinä pidettyihin vapaamatkoihin. Yksikään julkaisuista ei lähtenyt lietsomaan moraalista närkästystä, vaan pikemminkin kritiikin kärki osui ylinnokkaasti lahjontamääritelmiä tulkinneisiin oikeusportaisiin. On toki syytä huomioida, että Noppa-jutun yksilölliset tuomiot jäivät vähäisiksi – vapautettiinhan tapaukseen liitetyt poliitikot lähes kaikista syytteistä. Toisin kuin oikeuskansleri Korte tutkinnan alussa väitti, kyse ei ollut päivänseleistä tapauksista. Oikeusoppineet ovat kuitenkin esittäneet tämän johtuneen pikemminkin vanhentuneesta lainsäädännöstä kuin ”liian innokkaasti” tai ”varmuuden vuoksi” nostetuista syytteistä. Keskustapuolueelle langetettu maksumääräys oli ennakkotapaus Suomen historiassa. Koskaan aikaisemmin ei valtio ollut päätenyt perimään lainvastaista puoluetukea.

Entä Pekka Paavolan tapaus? Oliko 10 000 markan sakkoihin johtanut virkavirhe perusteltu syy kuukausia kestäneelle kielteiselle julkisuudelle? Suomen Kuvalehden teettämän selvityksen mukaan yhdeksän kymmenestä suomalaisesta tiesi Paavolan

---

³⁰⁴ Thompson 2000, 238.

syytteistä. Paavolan julkiseen kiirastuleen ei kuitenkaan ollut syynä hänen alkuperäinen huvilasyytteensä, vaan epätoivoisesta peittely-yrityksestä käynnistynyt salailun ja kieltelyn odysseia. Tämä toisen asteen rikkomus hukutti alleen alkuperäisen väärinkäytöksen ja Paavola sai vastata teoistaan maineellaan – aivan kuten aikaisempi poliittisten skandaalien tutkimus³⁰⁵ on osoittanut. Äänestäjien muisti voi kuitenkin olla lyhyt. Pekka Paavola palasi kunnallispolitiikkaan vuoden 1992 vaaleissa, jolloin hänet valittiin kaupunginvaltuustoon. Vuonna 2002 Paavola sai kymmenen kuukauden vankeusrangaistuksen veropetoksista ja hänet erotettiin kunnallisista luottamustehtävistä. Vuoden 2004 kunnallisvaalien tuloksena Paavola palasi yhdeksi kaudeksi valtuustoon, jonka puheenjohtaja hänestä tuli kaksi vuotta myöhemmin. Vuonna 2009 hän sai neljän kuukauden ehdollisen vankeustuomion, hänen valehdeltuaan oikeudelle entisen työnantajansa Urpo Lahtisen lesken Maija-Liisa Lahtisen kavallusoikeudenkäynnin yhteydessä.

Median käyttämät kehystämisen keinot tulevat parhaiten ilmi aineiston moraali- ja konfliktikehysten yhteydessä. Journalismiin kuuluva objektiivisuuden ideaali estää toimittajia kirjoittamasta suoraan auki omaa mielipidettään, mutta lukijaa voi ohjata – joko hienovaraisesti tai karkeammin, kuten Noppa-aineisto osoittaa – kirjoittajan haluamaan suuntaan. Sulo Aittoniemen kansanomaiset lausunnot löysivät usein tiensä otsikoihin ja ingresseihin. Toki kyse voi olla pelkästään siitä, että Aittoniemi osasi käyttää mediaa ja tiedosti kaskujensa viestinnällisen tehon. Mutta etenkin Ilta-Sanomat, joka muutoin höysti asianomaisten Noppa-lausuntoja varsin sapekaalla kommentoinnilla, antoi Aittoniemen mielipiteiden usein mennä läpi sellaisenaan, kritiikittä ja vailla tarkempaa analyysiä. Suomen Kuvalehti puolestaan suhtautui samoihin värikkäisiin sitaatteihin huomattavasti kriittisemmin, usein muistuttamalla lukijoita, kuinka Aittoniemen ”virkavastuulla antamiin teorianmuodostuksiin” tulisi suhtautua. Hän oli eittämättä, kuten Ilta-Sanomat syksyllä 1984 kirjoitti, Noppa-jutun tähti – niin hyvässä kuin pahassa. Vikkelä-älyinen ja otsikonarvoisia hokemia suoltanut tutkinnanjohtaja piti huolen siitä, että lehdillä riitti kirjoitettavaa. Komisarion omat väitteet siitä, että julkisuus ei häntä kiinnostanut, voi hyvinkin jälkikäteen

---

³⁰⁵ Esim. Thompson 2000.

kyseenalaistaa. Bingoisäntänäkin esiintynyt Aittoniemi kävi hyllytyksensä jälkeen julkista sotaa esimiehiään vastaan ja hänen viralliset vastineensa olivat median hallussa paljon ennen kuin ne päätyivät ylitarkastaja Virolaisen työpöydälle. Sulo Aittoniemi tiesi, että julkisuus oli paras tapa pitää tutkimukset käynnissä ja hänellä oli tarpeeksi viestinnällistä pääomaa ohjatakseen uutisointia haluamaansa suuntaan. Julkisuus teki Aittoniemestä kansansuosikin.

Pernaan ja Railon mukaan 1980-luvun alun intensiivistä rötösherrakeskustelua ja journalistisen vallan kasvua seurasi taloudellisen nousukauden ja ulkopoliitiikan staattisuuden aiheuttama paluu konsensukseen.³⁰⁶ Median hampaat tylsyivät. Osaltaan tähän vaikutti se, että useista erillisistä korruptio-oikeudenkäynneistä huolimatta yhtäkään valtakunnanpolitiikkaa ei tuomittu. Jos skandaalit toimivat poliittisen järjestelmän uudistajana ja valvojana kuten on väitetty, niin miksi skandaalien määrä on kasvanut Suomessa tasaisesti vuosikymmenestä toiseen?³⁰⁷ Taloudellisiin epäselvyyksiin kohdistuneita skandaaleita on pidetty merkinä poliittisen eliitin aseman heikkenemisestä ja poliittisen kulttuurin avautumisesta.³⁰⁸ Noppa-juttu ei johtanut johtavien valtakunnanpoliitikkojen merkittäviin rikostuomioihin, mutta se vaikutti lainsäädäntöön, joka oli syytteitä nostettaessa käynyt vanhanaikaiseksi.

On sanottu, että Suomi on päättäjien kerho, jossa kaikki ovat puhelinsoiton päässä toisistaan.³⁰⁹ Monipuoluejärjestelmässä liittoutumia ja yhteisymmärrystä on haettava laajalla säteellä. Konsensus syntyy, kun erilaisten intressiryhmien edut kohtaavat. Julkisen valinnan teorian mukaan kaikki intressiryhmät eivät kuitenkaan ole poliittisesti aktiivisia, vaan ainoastaan ne, joilla on tarpeeksi resursseja vaikuttaa poliittisiin päätöksiin ja joille tämä toiminta on taloudellisesti houkuttelevaa. Osallistuminen riippuu näin ollen hyötyodotuksista.³¹⁰ Noppa-juttu on esimerkki toiminnasta, jossa katseilta suojassa tapahtuva epäasiallinen ja lain harmaalle alueelle sijoittuva *quid pro quo* -päättöksenteko vääristää demokratiaihannetta. Rikostutkinnan ja oikeusistuntojen

---

³⁰⁶ Pernaa & Railo 2006, 37-45.

³⁰⁷ Kantola & Vesa 2011, 43

³⁰⁸ Ibid. 51.

³⁰⁹ Kantola 2015, 4.

³¹⁰ Lamberg 1997, 148-149

käsittely lehdistössä puolestaan kertoo siitä, kuinka uutisoinnin äänet ja näkökulmat vaihtelevat lähteestä ja kontekstista riippuen. Noppa-juttua kutsuttiin lehdistössä tiedotussodaksi, mitä voi jälkikäteen pitää kohtalaisen osuvana luonnehdintana. Sulo Aittoniemen metodeista ja tiedotustoiminnasta voi olla montaa mieltä, kuten aikalaiskeskustelukin osoittaa. On kuitenkin perusteltua väittää, että hänen hyllytykseensä johtaneet keskustelut käytiin ainakin osittain piilossa julkisuudesta, eikä poliisiylijohto ollut halukas käymään avointa keskustelua hyllytyksen syistä. Aittoniemen esimies Toivo Laento kritisoi ensin kovasanaisesti hyllytyspäätöstä, kunnes ministerin ja presidentin kanssa keskusteltuaan pyörsi sanansa (toistaakseen ne eläköitymisensä kynnyksellä). Piilotettua, rakenteellista korruptiota tutkineen ja maan tapoja pöyhineen, lööpeissä viihtyneen lainvalvojan syrjäytyspäätös tapahtui – paradoksaalista kyllä – institutionaalisen hiljaisuuden vallitessa ja katseilta piilossa. Kysymys siitä, kuka lopulta oli päätöksen takana, on tähän päivään saakka jäänyt vihjailun tasolle.

Vaalirahoitukseen, puoluetukeen ja poliittisiin lehmänkauppoihin liittyvät skandaalit eivät ole hävinneet mihinkään. Juha-Antti Lambergin mukaan vaalirahoitukseen kuuluu julkista sanaa syystäkin kiinnostava ”velkojan ja velallisen dilemma”, joka voi pahimmillaan johtaa korruptioon.³¹¹ Poliittisen korruption kitkemiseksi on ehdotettu niin vallanpitäjien oman integriteetin kuin lain ja oikeuskäytäntöjen varaan rakentuvia ratkaisuja.³¹² Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että hallinnon läpinäkyvyydellä on selkeitä myönteisiä vaikutuksia poliittisen korruption vähenemiseen.³¹³ Noppa-skandaali osoittaa avoimen julkisuuden tärkeyden. On pitkälti tiedotusvälineiden varassa, että rakenteellinen korruptio sekä rahan ja poliittisen vaikutusvallan epäasialliset kytkökset tulevat ilmi. Myös akateemista tutkimusta tarvitaan. Ari Salmisen mukaan korruption tieteellinen tutkimus on ollut Suomessa vähäistä.³¹⁴ Tomi Venho puolestaan väittää, että kotimaisen puolue- ja vaalirahoituksen syvimmat pohjavirrat ovat jääneet historiantutkijoilta kartoittamatta.³¹⁵ Poliittinen korruptio

---

³¹¹ Lamberg 1997, 149-50.

³¹² Salminen & Viinamäki 2017, 59.

³¹³ Esim. Cuccinello et al. 2016.

³¹⁴ Salminen 2015, 64.

³¹⁵ Venho 2018, 53.

tapahtuu yksityisen ja julkisen rajapinnassa, jonne kriittinen katse ei aina yllä. Aika voi kuitenkin raottaa salailun verhoa, ja ihannetapauksessa yhteiskuntahistoriallinen tutkimus voi auttaa käsittelemään tulevaisuuden yhteiskunnallisia ongelmia.

Bengt Holmström harmitteli Helsingin Sanomien haastattelussa heinäkuussa 2018, että Juha Sipilän hallituksen vaikeuksiin joutunut sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden uudistushanke oli uhrattu julkisuuden alttarille: ”Se, että kansa seuraa koko ajan, kun makkaraa tehdään – ei siitä mitään tule. Pitäisi odottaa, että makkara on valmis, ja katsoa sitten, maistuuko se vai ei”.³¹⁶ Holmströmiläiseen ajatteluun sisältyy ideaali (suomalaisen) poliittisen päätöksenteon korruptoimattomuudesta. Onkin totta, että kansainvälisissä vertailuissa on todettu Suomessa olevan vähän poliittista korruptiota ja vallan väärinkäyttöä.^{317 318} Kriittisemmät äänet ovat esittäneet, että perinteiset mittarit (kuten Transparency Internationalin julkaisema *Corruption Perceptions Index*, maailman viitatuin korruptioindeksi) eivät havaitse suomalaisen korruption ominaispiirteitä, kuten poliittisen päätöksenteon ja elinkeinoelämän välistä ”pyöröovea”.³¹⁹ Transparency Suomi ry:n entinen puheenjohtaja Erkki Laukkanen on väittänyt, että CPI voi paradoksaalisesti toimia Suomen kaltaisissa maissa tarkoitustaan vastaan: sen avulla voidaan perustella korruptionvastaisten toimien turhuutta, kun taas kehittyneiden maiden korruptiolle tyypilliset piilevät institutionaaliset tekijät jäävät havaitsematta.³²⁰ Oikeusministeriön asettama korruptionvastainen yhteistyöverkosto julkaisi helmikuussa 2017 strategialausunnon, jonka mukaan suomalaisen korruption suurimmat riskit piilevät sidonnaisuuksissa, kaksoisrooleissa ja hyvä veli -verkostoissa.³²¹ Suomalainen korruptio on siis edelleen luonteeltaan rakenteellista ja piilotettua.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden uudistushanke kaatui 8. maaliskuuta 2019, vieden samalla mukanaan Sipilän hallituksen toimintaedellytykset. Seuraava hallitus

---

³¹⁶ Helsingin Sanomat 15.7.2018. Älä usko silmiäsi. Sunnuntai B 8-9.

³¹⁷ Freedom House: Freedom in the World 2018 – Finland. www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/finland/. Haettu 27.2.2019.

³¹⁸ Corruption Perceptions Index 2018. www.transparency.org/cpi2018. Haettu 22.3.2019.

³¹⁹ Nazarenko 2019, 23.

³²⁰ Laukkanen 2019, 115-116.

³²¹ Nazarenko 2019, 29.

laittaa epäilemättä omat uudistussuunnitelmansa vireille ensitöikseen. Rakenteellista korruptiota tutkineiden Ari Salmisen ja Olli-Pekka Viinamäen mukaan sote-uudistus on ”valinnanvapauksineen, yhtiöittämisineen ja moninaisine palvelutuottajakuvioineen” erityisen herkkä piilokorruptiolle.³²² Tämä rakenteellisen korruption muoto koostuu osatekijöistä kuten vallan väärinkäyttö, hyvä veli -verkostot, korruptiivinen suosinta ja huono hallinto.³²³ Poliisi, syyttäjät ja oikeusistuimet ovat usein voimattomia tämänkaltaisen harmaan alueen toiminnan edessä, kuten myös Noppa-juttu osaltaan osoittaa. Tiedotusvälineillä on velvollisuus käyttää omia ”pehmeämpiä” keinojaan (vrt. ”kovat” juridiset keinot) silloin kun on aiheellista epäillä, että yhteiskunnallisten päätösten taustalla on eturistiriidoista johtuvia vinoutumia. Syytteiden kohteeksi ja julkisen katseen alle joutuvat yksilöt ovat epäilemättä vastedeskin epäileviä sen suhteen, kuinka pehmeitä nämä keinot oikeastaan ovatkaan. Lehdistön – eikä sen paremmin tutkijoidenkaan – tulisi ryhtyä langettamaan tuomioita. Avoimuus ehkäisee rakenteellista korruptiota ja rehellisyys kannattaa: paljastuneiden rikkomusten peittely on osoittautunut erityisen tuhoisaksi viestintästrategiaksi. Skandaalit paitsi valvovat myös uudistavat poliittista järjestelmää, joskin usein kansalaisten päättäjiä kohtaan kokeman luottamuksen kustannuksella.

---

³²² Salminen & Viinamäki 2017, 60.

³²³ Ibid. 3-4.

6 Lähteet ja kirjallisuus:

Apunen, Matti; Haavisto, Ilkka; Hopia, Henna & Toivonen, Sarianna (2016). *Sovinnon eväät. EVA:n arvo- ja asennetutkimus 2016*. EVA Raportti 1/2016.

Bengs, Christer (1991): Asuntotuotanto spekulatiivisena. Teoksessa Eero Taivalsaari (toim.) *Näennäinen demokratia*. Helsinki: Arthouse, 86-127.

Bennett, W. Lance (1990): Toward a Theory of Press-state Relations. *Journal of Communication*. 40(2), 103-125.

Cucciniello, Maria; Porumbescu, Gregory A. & Grimmelikhuijsen (2016). 25 Years of Transparency Research: Evidence and Future Directions. *Public Administration Review*. 77(1), 32-44.

D'Angelo, Paul & Kuypers, Jim A. (toim.). (2010) *Doing News Framing Analysis: Empirical and Theoretical Perspectives*. New York, NY: Routledge.

Freedom House: Freedom in the World 2018 – Finland.
www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/finland/. Haettu 21.3.2019.

Goffman, Erving (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York, NY: Harper & Row.

Hallin, Daniel C. & Mancini, Paolo. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1986) *Totuuksista utopioihin. Journalismin, muun todellisuuden ja yleisön suhteista*. Helsinki: Otava.

Herkman, Juha (2011). *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.

Hertog, James K. & McLeod, Douglas (2001). A Multiperspectival Approach to Framing Analysis: A Field Guide. Teoksessa S. Reese, O. Gandy & A. Grant (toim.). *Framing Public Life*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 141-162.

Isaksson, Paavo (1997): *Korruptio ja julkinen valta*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kaartinen, Klaus (toim.) (2014): *Rötösherroista liivijengeihin: Keskusrikospoliisin talousrikostutkinnan vuosikymmenet*. Vantaa: Keskusrikospoliisi.

Kantola, Anu (2011). Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt. Teoksessa Anu Kantola (toim.) *Hetken hallitsijat: Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino, 17-41.

Kantola, Anu & Vesa, Juho (2011). Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa. Teoksessa Anu Kantola (toim.) *Hetken hallitsijat: Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino, 42-64.

Kantola, Anu (2014): *Matala valta*. Tampere: Vastapaino.

Kantola, Anu (2015): *Muuttuuko maan tapa? Miten Suomessa käytetään talouspoliittista valtaa*. Muistio Sitralle. Helsinki: Sitra.

Kihlström, Lars; Niskasaari, Mikko & Sneck, Heikki (1984): *Noppa-soppa*. Tampere: Eespäin.

Koivisto, Mauno (1994): *Kaksi kautta: muistikuvia ja merkintöjä 1982-1994*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Konttinen, Seppo (2012): *Suora lähetys: tosiasiaa Yleisradiosta*. Helsinki: Siltala.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO: 1986-II-17.
<https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1986/19860017t>. Haettu 21.3.2019.

Korte, Kai (1992): *Ministerit tulivat ja menivät*. Jyväskylä, Gummerus.

Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2012): Media in Political Power: A Parsonian View on the Differentiated Mediatization of Finnish Decision Makers. *The International Journal of Press/Politics* 17(1), 56–75.

Laitinen, Aarno (1982): *Musta monopoli*. Tampere: Kustannusvaihe.

Laitinen, Ahti (1989): *Vallan rikokset*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Lamberg, Juha-Antti (1997) Vaalirahoituksen taloushistoria. Teoksessa Juha-Antti & Jari Ojala (toim.) *Uusi institutionaalinen taloushistoria – Johdanto tutkimukseen*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Laukkanen, Erkki (2019). Corruption Perceptions Index (CPI): suppea ja poliittisesti vino korruptiomittari. Teoksessa Salla Nazarenko & työryhmä *Korruptio Suomessa*. Helsinki: Into. 33-72. 91-116.

Lawrence, Regina G. (2010). Researching Political News Framing: Established Ground and New Horizons. Teoksessa Paul D'Angelo & Jim Kuypers (toim.) *Doing News Framing Analysis. Empirical and Theoretical Perspectives*. New York, NY: Routledge, 265-285.

Lehtola, Markku & Paksula, Kauko (1984). *Jäävuoren huippu: raportti talousrikoksista*. Helsinki: WSOY.

Linström, Margaret & Marais, Willemien (2012). Qualitative News Framing Analysis: A Methodology. *Communitas* 17(2), 21-38.

Liski, Jarno (2019). Konjakkia ja kaksoisrooleja: otteita suomalaisesta korruptiohistoriasta. Teoksessa Salla Nazarenko & työryhmä *Korruptio Suomessa*. Helsinki: Into. 33-72.

McNair, Brian (2000). *Journalism and Democracy: An Evaluation of the Political Public Sphere*. Lontoo: Routledge.

Mäntysalo, Venla (2019). Tarkastelussa maan tapa: hyvä veli -verkostot ja rakenteellinen korruptio. Teoksessa Salla Nazarenko & työryhmä *Korruptio Suomessa*. Helsinki: Into. 73-90.

Mölsä, Seppo (2016): Rakentamisen musta kirja – rötösherroja ja kartellien solmijoita. Rakennuslehti. <https://www.rakennuslehti.fi/2016/10/rakentamisen-musta-kirja-rotosherroja-ja-kartellien-solmijoita/>. Haettu 21.3.2019.

Nazarenko, Salla (2019). Myytti korruptiovapaasta Suomesta. Teoksessa Salla Nazarenko & työryhmä *Korruptio Suomessa*. Helsinki: Into, 15-32.

Nelson, Thomas E; Oxley, Zoe M. & Clawson, Rosalee A. (1997). Toward a Psychology of Framing Effects. *Political Behavior*, 19(3), 221-246.

Neuman, W. Russel; Just, Marion R. & Crigler, Ann N. (1992). *Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning*. Chicago: University of Chicago Press.

OECD Government at a Glance 2017 Country Fact Sheet: Finland. <http://www.oecd.org/gov/gov-at-a-glance-2017-finland.pdf>. Haettu 21.3.2019.

Pernaa Ville (2007). Neljäs valtiomahti haastaa ensimmäisen. Teoksessa Ville Pernaa, Tuula H. Laaksovirta & Pentti I. Lumme (toim.) *Ensimmäinen ja neljäs valtiomahti*. Helsinki: Edita.

Pernaa, Ville; Pitkänen, Ville & Railo, Erkki (2006): Poliitiikan peleistä mediapeleihin. Teoksessa Ville Pernaa (toim.) *Poliitikot taistelivat – media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981-2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat, 272-281.

Pernaa, Ville & Railo, Erkki (2006): Valtapolitiikasta tunnepoliitiikkaan. Teoksessa Ville Pernaa (toim.) *Poliitikot taistelivat – media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981-2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat, 17-54.

Perustuslakivaliokunnan mietintö PeVM 19/1993 - M 12/1993. <https://www.edilex.fi/mt/pevm19930019>. Haettu 10.10.2018.

Railo, Erkki (2018): Tämän Holmström unohti: avoimuuden hyvät puolet. MustRead. www.mustread.fi/artikkelit/taman-holmstrom-unohti-avoimuuden-hyvat-puolet/ Haettu 26.2.2019.

Reese, Stephen D. (2001). Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research. Teoksessa S. D. Reese, O.H. Gandy, Jr. & A.E. Grant (toim.) *Framing Public Life*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 7-32.

Reese, Stephen D. (2010). Finding Frames in a Web of Culture: The Case of the War on Terror. Teoksessa Paul D'Angelo & Jim A. Kuypers (toim.) *Doing News Framing Analysis: Empirical and Theoretical Perspectives*. New York, Routledge. 17-42.

Saha, Topi (2017). *Poliittisen skandaalin mediakehystykset. Tapaus Salora*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitos.

Salminen, Ari (2015). *Rakenteellinen korruptio: kartoitus riskitekijöistä ja niiden hallinnasta Suomessa*. Vaasan yliopiston julkaisuja, selvityksiä ja raportteja 203. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-619-7.pdf. Haettu 21.3.2019.

Salminen, Ari & Viinamäki, Olli-Pekka (2017). *Piilokorruptio Suomessa. Mitä kansalaiset kertovat?* Vaasan yliopiston raportteja 3. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-740-8.pdf. Haettu 21.3.2019.

Salminen, Esko (2006). *Mediavallan aika*. Helsinki: Edita.

Salokangas, Raimo (1996) *Yleisradion historia: 2. osa, 1949-1996*. Helsinki: YLE.

Sayer, Andrew (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*. London & New York: Routledge.

Semetko, Holli A. & Valkenburg, Patti M. (2000). Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication* 50(2), 93-109.

Strömbäck, Jesper (2008): Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics. *International Journal of Press/Politics* 13(3), 228–46.

Thompson, John B. (2000): *Political Scandal: Power and Visibility in the Media Age*. Cambridge, Polity Press.

Tuikka, Timo J. (2015). *Vuosisadan sankarit ja pelurit*. Helsinki: Otava.

Tuuri, Antti (1998): *Linnuille pesänsä, ketuille kolonsa: asuntorakentamisen viisi värikästä vuosikymmentä*. Helsinki: Suomen rakennuslehti.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 1986. Helsinki:
Oikeuskanslerinvirasto, 130-137.

Venho, Tomi (2018). *Kabinetin puolella. Säätiöt ja puoluerahoitus Suomessa*.
Kunnallisalan kehittämissäätiön julkaisu 18.

Viljanen, Pekka (1990): *Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijän rikokset*. Helsinki:
Lakimiesliiton kustannus.

Virolainen, Johannes (1991): *Viimeinen vaalikausi*. Helsinki: Otava.

Wiio, Juhani (toim.) (1989): *Politiikka ja julkisuus: Keskustan lehtimiehet ry:n 70-
vuotisjuhlakirja*. Helsinki: Keskustan lehtimiehet.

Kuvalähteet:

- s. 31. Ilta-Sanomat 14.6.1983. Kätsy: "Se on joko Kepun ja Nopan yhteistyötä." 2.
- s. 52. Ilta-Sanomat 15.10.1984. Wallu: "Pojat, älkää antako tappiomielialalle valtaa." 4.
- s. 62. Helsingin Sanomat 28.11.1984. Kari: "Vai epäilet, että nopat ovat vääriä." 2.